

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Problémová rodina očima adolescenta

Vypracovala: Veronika Nečinová
Vedoucí práce: PhDr. Olga Vaněčková

České Budějovice 2019

Poděkování:

Ráda bych touto cestou poděkovala především PhDr. Olze Vaněčkové za její čas, ochotu a cenné rady. Dále děkuji svému partnerovi za jeho nezištnost, podporu a pochopení. A v neposlední řadě bych ráda poděkovala všem účastníkům výzkumu za jejich důvěru.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci na téma Problémová rodina očima adolescenta vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce.

Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích

Abstrakt:

Tato bakalářská práce se zabývá vnímáním výchovy adolescenta z problémové rodiny. Teoretická část se zabývá specifiky a typologií problémových rodin, riziky a příčinami vzniku problémové rodiny. Následně se zabývá rodinným prostředím a jeho primární rolí ve výchově a socializaci člověka. Poukáže na nezanedbatelný vliv citové vazby mezi matkou a dítětem, který následně úzce souvisí s výchovnými styly ovlivňujícími osobnost jedince. Jako výchozí jsou nutné základní informace o rodině a jejich funkcích a možných poruchách těchto funkcí. Praktická část bude pomocí kvalitativního výzkumu zkoumat vnímání rodinné výchovy adolescentem pocházejícího z problémové rodiny. Dále bude zkoumat jeho sebepojetí a vnímání jeho současných, případně i minulých partnerských vztahů.

Klíčová slova:

Problémová rodina, rodina, matka, otec, výchova, rodiče, dítě, socializace, citová vazba, adolescent

Abstract:

This bachelor thesis deals with the perception of family upbringing by an adolescent who comes from a troubled family. The theoretical part deals with the specifics and typology of problem families, risks and causes of the problem family. Subsequently, it deals with the family environment and its primary role in the upbringing and socialization of human. Bachelor thesis points to the significant influence of the emotional bond between the mother and the child, which is closely related to the upbringing styles influencing the individual's personality. Basic information about the family and their functions and possible failures of these functions are necessary as a starting point. The practical part will use qualitative research to examine the perception of family upbringing by an adolescent coming from a troubled family. Also, it will examine adolescent self-concept and perception of its current or past partner relationships.

Key words:

Troubled family, family, mother, father, upbringing, parents, child, socialization, attachment, adolescent

Obsah

ÚVOD	
TEORETICKÁ ČÁST	8
1. RODINA	8
1.1. Formy rodiny	9
1.2. Typologie rodiny	10
1.3. Funkce rodiny	12
1.4. Poruchy rodinných funkcí	14
2. PROBLÉMOVÁ RODINA	16
2.1. Typy problémové rodiny	17
3. RIZIKA VZNIKU PROBLÉMOVÉ RODINY	20
3.1. Ekonomická chudoba	21
3.2. Domácí násilí a zneužívání	23
3.3. Zneužívání návykových látek a nemoci	26
3.4. Negativní působení společnosti	27
3.5. Rozpad rodiny	28
4. RODINA JAKO VÝCHOVNÝ ČINITEL	29
4.1. Primární socializace	30
4.2. Teorie attachmentu	32
4.3. Citová deprivace a subdeprivace	35
4.4. Nature versus nurture	37
4.5. Styly rodičovské péče a jejich nová pojetí	38
4.6. Resilientní rodina	41
PRAKTICKÁ ČÁST	43
5. CÍL VÝZKUMU	43
6. METODA VÝZKUMU A VÝZKUMNÝ SOUBOR	43
7. VÝZKUMNÝ PROBLÉM A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	44
8. ZBŮSOB SBĚRU DAT, ČASOVÝ ROZPIS VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	45
9. ETICKÉ OTÁZKY A MOŽNÁ RIZIKA BĚHEM VÝZKUMU	45
9.1. Charakteristika jednotlivých účastníků	46
10. ANALÝZA DAT	52
10.1. Okruh č. 1 – Výchova v rodině dle adolescenta	52
10.2. Okruh č. 2 – Hlavní problém v rodině dle adolescenta	53
10.3. Okruh č. 3 – Vnímání matky a otce	54
10.4. Okruh č. 4 – Reakce na úspěch a neúspěch vnímané v rodině	55
10.5. Okruh č. 5 – Sebehodnocení adolescenta	56
10.6. Okruh č. 6 – Vztahové zkušenosti adolescenta	58
10.7. Okruh č. 7 – Obecné vnímání rodiny	58
11. ODPOVĚDI NA VÝZKUMNÉ OTÁZKY	59
12. ZÁVĚR	62
13. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ	63

SEZNAM GRAFŮ	67
SEZNAM OBRÁZKŮ	67
SEZNAM PŘÍLOH	67
PŘÍLOHY	68

ÚVOD

Téma bakalářské práce jsem volila záměrně, jelikož je mi velmi blízké. Sama jsem totiž v problémové rodině vyrůstala. Adolescence, jako jedna z nejsložitějších etap života každého jedince, téměř ve všech případech ovlivní jejich následující dospělý život. Dospívání je náročné, a tak je velmi důležité, aby rodina přes všechny třecí plochy, které v tomto období vznikají, poskytovala adolescentovi pocit bezpečí a opory. Rodiny, které tuto funkci neplní nebo ji plní pouze částečně, mohou proces osamostatňování a start do nového života narušit a ovlivnit ho nesprávným směrem.

Komunikace a pomoc směrem k těmto rodinám a dětem z nich, může být hlavní náplní práce sociálního pracovníka. Aby mohl intervenovat v těchto rodinách, je nutné, aby se vyznal v problematice rodin s porušenými funkcemi.

Hlavním cílem práce je zjistit, jak může člověka ovlivnit jeho rodina, která je problémová. Jakým způsobem člověk zpětně vnímá výchovu, která je v takové rodině aplikována? Jak jedinci z problémových rodin vnímají dopady této výchovy na své osobě?

První kapitola teoretické části se věnuje vymezení pojmu rodina, jaké funkce by měla plnit a popisuje poruchy těchto funkcí. Druhá kapitola se již věnuje přímo rodině problémové, jejím dnešním nejčastějším typům a zátěžím. Vzniku problémové rodiny obvykle předchází rizika. Tato pro dnešní dobu aktuální rizika, která jsou příčinou vzniku problémové rodiny, jsou rozebrána ve třetí kapitole. Závěrečná kapitola teoretické části se věnuje důležitosti rodiny pro správný vývoj dítěte a nezanedbatelnému vlivu na jeho dospělý život. Mimo jiné se kapitola se věnuje i nejrizikovějším výchovným stylům v rodině.

V praktické části bude proveden kvalitativní výzkum, který se bude zabývat tím, jak adolescenti z problémových rodin vnímali a vnímají způsoby výchovy, které byly v jejich rodinách aplikovány. Zda mají pocit, že fakt, že v takové rodině vyrůstali, má dopady na jejich život ať už v oblasti vztahové, profesní, nebo zda ovlivnil například i jejich vnímání sebe sama a jak toto vnímání jejich život ovlivňuje.

TEORETICKÁ ČÁST

1. RODINA

Rodina je základním stavebním kamenem naší společnosti. Představa rodinné jednotky jako takové se možná u každého z nás trochu liší, nicméně hlavní idea si je vždy podobná. Měla by nám poskytnout bezpečné zázemí, pomoci nám plně se socializovat do společnosti a být nám především psychickou oporou.

Pojem rodina již byl definován různými způsoby. Giddens (2013) definoval rodinu jednoduše. *Je to skupina osob propojených přímým příbuzenstvím, jejíž dospělí členové a členky na sebe berou zodpovědnost za své děti.* ¹

Podle Kramera (1980) je rodina chápána jako skupina lidí se společnou historií, současnou realitou a budoucím očekáváním vzájemně propojených transakčních vztahů. Členové jsou často (ale ne nutně), vázání hereditou, legálními manželskými svazky, adoptí nebo společným uspořádáním života v určitém úseku jejich životní cesty. Kdykoli mezi blízkými lidmi existují intenzivní a kontinuální psychologické a emocionální vazby, může být užíván pojem rodina, i když jde např. o nesezdaný pár, náhradní rodinu atd. ²

Definujeme-li rodinu jako systém, můžeme využít nejjednodušší klasickou, pracovní definici systému „systém je soubor částí a vztahů mezi nimi“. Systémový přístup k rodině implikuje zdánlivě jednoduchý axiom – „celek je více než souhrn jeho částí“. Systém nepoznáme jeho rozložením na jednotlivé části, protože obsahuje něco navíc, něco unikátního, co je produktem vnitřní strukturální a funkční integrace jeho částí do jednotného celku. V praxi to znamená, že znát vlastnosti každého jedince, není zdaleka totéž, jako porozumět rodině jako systému a celku. Rodinný systém se společně rozkládá v prostoru a čase, v biologickém a sociálně-historickém kontextu. ³

Dnes obecně za rodinu označujeme především manželské páry s dětmi, ale ve středověku i starověku tento pojem nesl odlišných významů. První význam chápe toto společenství jako skupinu lidí, kteří spolu bydlí a hospodaří. Do rodiny se tedy počítali nejen pokrevní příbuzní, ale všichni, kteří v daném domě žili. Druhý stejně starý význam, platící především u vládnoucích tříd, chápe tento pojem jako systém širokého

¹ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 2013. ISBN 80-7203-124-4. s. 308.

² KRAMER, Charles H. *Becoming a family therapist: developing an integrated approach to working with families*. New York, NY: Human Sciences Press, c1980. ISBN 9780877054702.

³ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. s. 22-23. ISBN 80-7178-559-8.

pokrevního příbuzenství. Dnes už tyto významy vybledly a představy pod tímto pojmem vyplnily párové, monogamické rodiny tvořené ženou, mužem a jejich dětmi.⁴

1.1. Formy rodiny

Rodinu můžeme klasifikovat hned z několika pohledů. Z hlediska velikosti můžeme dělit rodinu na **základní (nukleární)**, která se skládá z matky, otce a jejich vlastních či adoptovaných dětí, kteří žijí ve společné domácnosti. V tradiční společnosti je nukleární rodina součástí větší příbuzenské sítě, tj. rozšířené rodiny. Druhým typem je rodina **rozšířená** – zahrnuje krom nukleární rodiny i další příbuzné, například prarodiče, tety, strýce atp. Podobá se pojmu příbuzenstvo.⁵

Z hlediska původu můžeme rodinu vnímat jako **primární (orientační)**. Je to rodina, do které se jedinec narodí a která má na vývoj a socializaci jedince největší vliv. Jedinci předává vzorce chování, které následně aplikuje ve své rodině, kterou v budoucnu založí. Rodina **prokreační (rozmnožující)** je nová rodina jedince, kterou v dospělosti vytvoří.⁶

Z hlediska struktury je rodina **úplná**, obsahující oba rodiče a jejich děti. Rozdíly mezi těmito rodinami jsou v počtu ratolestí a věkovým rozdílem mezi manžely. ⁷ **Neúplná** rodina s jedním rodičem, vznikající ovdověním, adoptí, případně neplánovaným rodičovstvím. Nejčastěji však rozvodem či rozchodem, dnes i kvůli vzrůstu trendu žen, které se rozhodnou vychovávat své potomky mimo manželství, které se poslední dobou stává pro velký počet párů pouze nadhodnocovanou institucí. Mezi nejčastější důvody, které vedou k rozpadu partnerských vztahů je individualismus dnešní doby. Tlak na jedince, jako na samostatnou jednotku, je tak vysoký, že sám začne pochybovat o důležitosti partnerství, rodiny a vztahů vůbec. Neúplnou rodinu tvoří z 90 % matky s dětmi a tento model se stává stále častějším. Proto častěji vstupují do druhého manželství především muži, jelikož děti z rozpadajícího se vztahu jsou ve většině případů svěřeny do péče matky. Dříve se převážně jednalo o velmi mladé ženy, často i nezletilé, které podcenily ochranu proti početí. Dnes se naopak jedná často o zralé ženy okolo 35 let, které mají vybudované a jisté zázemí, ale často se jim vinou

⁴ MOŽNÝ, Ivo. *Moderní rodina: (mýty a skutečnosti)*. Brno: Blok, 1990. s. 17-18. ISBN 80-7029-018-8.

⁵ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 2013. s. 309. ISBN 80-7203-124-4.

⁶ JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. s. 2007. ISBN 80-7367-269-3.

⁷ MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. s. 149. ISBN 978-80-210-4550-7.

pracovního zatížení nepodařilo najít vhodného partnera. Protože ale chtějí na svět potomka přivést, rozhodnou se například pro umělé oplodnění či adopci.⁸

Dalším druhem, z hlediska struktury, je rodina **rekonstituovaná (sloučená)**, kdy alespoň jeden z partnerů přináší do nového vztahu dítě z minulého manželství či vztahu. Zároveň dochází ke zplození společného potomka ve vztahu současném. *Pravděpodobnost, že uzavřete manželství se zvyšuje, pokud už jste jedním manželstvím prošli, a to platí pro obě pohlaví. Lidé, kteří manželství prožili a rozvedli se, do něho daleko spíše vstoupí znovu, než nakolik je pravděpodobný první sňatek u svobodných ve srovnatelné věkové skupině. Nicméně ze statistického hlediska je vyšší procento rozvodovosti v manželství druhém nežli prvním.*⁹ V těchto rodinách je poměrně velké riziko vzniku problémů. Častým problémem je vztah mezi dítětem a jeho novým „rodičem“. Obecně vzato se tyto vztahy lépe navazují, pokud je dítě v útlém věku. Dítě má tak možnost si na nového člena rodiny zvyknout. Pokud je ale dítě starší a mění se příchodem nového partnera zaběhlý chod domácnosti, může zde nastat problém. Dítě může tohoto partnera vnímat jako „narušitele“, se kterým se musí dělit o svého rodiče, nebo mu dává za vinu rozpad vztahu/manželství jeho biologických rodičů. Existuje zde také situace opačná, a to že nový partner si nenajde vztah k dítěti z minulého vztahu. Může pak odmítat chovat se k němu stejně, jako ke svým biologickým potomkům. Dělení rozdílů mezi dětmi ze sloučených rodin pak může vést k tomu, že si nerozumí děti mezi sebou navzájem, protože se cítí ukřivděné, přehlížené a pochybují o svém místě v rodině. Výskyt těchto skutečností má přirozeně vliv na psychiku dítěte. Může docházet ke zhoršení prospěchu ve škole, či k problémům v chování jak vůči vrstevníkům ve škole, tak vůči ostatním členům rodiny. Tyto symptomy jsou pak často pouhým voláním o pomoc a potřebou pozornosti.

1.2. Typologie rodiny

Druhy rodin a způsob chodu jejich domácnosti se liší. Každá rodina je individuální. Jinak bude vypadat chod domácnosti v mladé, právě založené rodině, jiný bude v případě manželského páru středního věku se dvěma dospívajícími dětmi. Velký vliv na odlišnost rodin mají také jejich finanční dispozice, postavení ve společnosti a jejich sociální prostředí, ve kterém žijí.

⁸ SOBOTKOVÁ, Irena. Psychologie rodiny. Praha: Portál, 2001. s. 128-130. ISBN 80-7178-559-8.

⁹ GIDDENS, Anthony. Sociologie. Praha: Argo, 2013. s. 333-334. ISBN 80-7203-124-4.

Dojde-li k poruše některé, nebo případně více funkcí, lze tyto poruchy řešit až v momentě, kdy dojde k přesné specifikaci typu a charakteru rodiny. Od této specifikace se odvíjí způsob, jakým bude rodině poskytnuta pomoc.¹⁰ V klasifikaci typů rodin se většina publikací shoduje na tomto dělení:

Funkční rodina – taková plní přiměřeně všechny funkce. Každá rodina je nucena v určitých etapách života řešit společné problémy. Funkčnost rodiny ale zpravidla určuje způsob, jakým tyto problémy společně řeší. V případě, že si rodina úspěšně dokáže ku prospěchu všech členů domácnosti problémy vyřešit sama, pak se dá tvrdit, že je funkční.¹¹ Každý definuje jinak znaky, které by funkční rodina měla plnit. Členové mezi sebou mají citové pouto a rodina by měla dodržovat právní ustanovení která se jí týkají. Plní také nejrůznější funkce. Bylo ale potvrzeno, že nejdůležitější znak, který by měla funkční rodina mít, je v případě jejího normálního fungování především uspokojení psychických potřeb dítěte i rodičů.¹²

Problémová rodina – každá rodina se občas vyskytne v problémové situaci. Důležité je se naučit vzniklý problém řešit a případně vyhledat pomoc zvenčí. Jsou zde již lehce narušeny některé, nebo všechny funkce rodiny. Zatím ale není ohrožen vývoj dítěte. Zde již orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) dbá zvýšené pozornosti, jelikož rodina někdy není schopna své problémy vyřešit sama. Co se týče snížené funkčnosti rodin, je tento typ nejfrekventovanější.¹³ *Je zde potřeba zvýšené pozornosti a sledování. Problémových rodin se v populaci vyskytuje okolo 12–13 %.*¹⁴ Nejčastějším činitelům vzniku problémové rodiny a problémové rodině samotné budou věnovány kapitoly níže.

Dysfunkční rodina disponuje vážným narušením a poruchami funkcí. Dochází zde k vážnému ohrožení jak vývoje dítěte, tak chodu rodinného systému. Rodina nezvládá řešit své problémy a je proto nutný zásah příslušného státního orgánu pro ochranu dětí, tj. sanace. Objevuje se zde problematika určení hranice, kdy je pro dítě dobré, aby bylo nadále v rodině vychováváno, a kdy je lepší mu zajistit spíše náhradní rodinnou péči.¹⁵

¹⁰ KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. s. 13. ISBN 80-7315-004-2.

¹¹ HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, 2007. Pedagogika (Grada). s. 152. ISBN 978-80-247-1168-3.

¹² MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: SPN, 1992. Psychologická literatura. s. 28-29. ISBN 80-04-25236-2.

¹³ PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). s. 113. ISBN 978-80-247-3470-5.

¹⁴ LOVASOVÁ, Lenka. *Rodinné vztahy*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. s. 9. ISBN 80-86991-66-0.

¹⁵ PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). s. 113. ISBN 978-80-247-3470-5.

Afunkční rodina má poruchy rodinných funkcí tak fatální, že již neplní ani základní funkce. Naopak dítě různými způsoby poškozuje, a proto je zde sanace bezpředmětná. V těchto případech zde dochází nejčastěji k zanedbávání péče o dítě, psychickému či fyzickému týrání dítěte nebo jednoho z rodičů (nejčastěji však matek), sexuální zneužívání. Všechny tyto skutečnosti mají vážné následky pro psychiku dítěte/mladistvého a většinou si je sebou nese celý svůj život.¹⁶

1.3. Funkce rodiny

Aby se mohl jedinec plně začlenit do společnosti, je důležité, aby jeho primární skupina, tj. rodina, plnila určité funkce, které potřebuje každý z nás k řádnému rozvoji. Tyto primární funkce se v průběhu času a vývoje společnosti mění. Nicméně za základní funkce rodiny jsou považovány obecně tyto:

Biologicko-reprodukční funkce – rodina je obecně považována za nejvhodnější prostředí k uskutečnění rozmnožení svého rodu. Rodičovství je známkou dospělosti, ačkoli dnes se stále více žen i mužů hlásí k životnímu stylu „singles“, který spočívá v životě bez dětí a partnera. To může být jeden z následků tlaku na individualismus dnešní doby.¹⁷ Kraus (2001) spatřuje v této funkci především uspokojení sexuální a biologické potřeby, zároveň však také potřeby rozšířit svůj rod.¹⁸

Socializačně-výchovná funkce – velmi důležitou funkcí je připravit své potomky na praktický život. Ti přijímají nespočet informací a výchovných vzorců, které se pak sami snaží aplikovat, popřípadě neaplikovat. I děti se totiž mohou poučit z chyb rodičů. Je ale nutné, aby rodiče šli dítěti příkladem, jak jen to je možné, jelikož zde dochází k učení především nápodobou neboli observací. Protože se člověk socializuje prakticky celý život, je rodinná socializace důležitá nejen pro dítě, ale i pro ostatní dospělé rodinné členy.¹⁹ Styly výchovy závisí na způsobu života, jež rodina vede, ale také na výchovných vzorcích, které oba rodiče převzali od svých výchozích rodin. Výchovné styly, které mohou být aplikovány je celá řada a souvisí především s uplatňováním autority rodiče směrem k dítěti či mladistvému.²⁰

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). s. 103-104. ISBN 978-80-247-3470-5.

¹⁸ KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. s. 79. ISBN 80-7315-004-2.

¹⁹ KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. s. 80-82. ISBN 80-7315-004-2.

²⁰ PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). s. 107. ISBN 978-80-247-3470-5.

Emocionálně-psychologická funkce – už jen samotný pocit někam patřit je pro psychiku každého jedince zásadní. Rodina má plnit funkci pevného bodu kde jedinec vždy najde bezpečí a porozumění.²¹ Funkce je dnes velmi ohrožena vlivem sociálních sítí, které často způsobují vratkost nejen rodinných vztahů. Rodinní příslušníci se navzájem vzdalují, méně mezi sebou komunikují, nesvěřují se. Je nutností, aby dítě v rodině vidělo pozitivně fungující vztahy. Mělo by vidět akt hádky, ale zároveň navazující akt omluvy atp., jelikož tyto skutečnosti se budou dále odrážet v jeho budoucím soukromém životě a intimních vztazích.²²

Ekonomicko-zabezpečovací funkce – rodina by měla dítěti poskytnout materiální zázemí. Zároveň se zde nabízí ještě obecnější pohled a to ten, že rodina, resp. její členové jsou jak součástí pracovního trhu, tak pro tento trh také důležitým spotřebitelem.²³

Proměna funkcí v čase – jak již bylo řečeno, v jednotlivých vývojových etapách společnosti se funkce rodiny a jejich prioritizace mění. Během rozvoje a dělby státních institucí dochází k oslabení těchto tradičních funkcí. Dříve byla rodina nezastupitelná, pokud se jednalo o výchovu potomků, péče o nemocné, či pomoc nejstarším členům rodiny. Dnes již tyto funkce nahradily školy, nemocnice, domovy pro seniory a další podobné instituce.²⁴

Proto se dnes podle Alana (1989) zkracuje období, kdy primárně rodina zajišťuje socializaci dítěte. Oslabena je také funkce ekonomická, vzhledem k tomu, že ženy nabyly ekonomické samostatnosti. I díky možnosti sociální podpory neúplných rodin jsou s jejich potomky mnohem méně závislé na mužích. V případě absence obou rodičů jsou zde také instituce, které se zaměřují právě na pomoc nezletilým dětem v těchto situacích. Do popředí se dnes tedy dostává především funkce prvotní socializace, kdy by rodiče měli dítěti poskytnout základní orientaci ve světě, naučit ho navazovat vztahy, a to především prostřednictvím vztahu s matkou. Dalšími dnes neméně důležitými funkcemi jsou funkce rekreační, regenerační a v neposlední řadě funkce emoční, kterou žádná státní instituce nahradit nedokáže.²⁵

²¹ KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. s. 82. ISBN 80-7315-004-2.

²² PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). s. 109. ISBN 978-80-247-3470-5.

²³ KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. s. 80. ISBN 80-7315-004-2.

²⁴ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). s. 23. ISBN 80-86429-58-X.

²⁵ ALAN, Josef. *Etapy života očima sociologie*. Praha: Panorama, 1989. Pyramida (Panorama). s. 267. ISBN 80-7038-044-6.

1.4. Poruchy rodinných funkcí

V momentě, kdy dojde k určení typologie a charakteru klinické rodiny – tj. rodiny ohrožené závadami a poruchami v plnění svých funkcí, často vyžadující odbornou pomoc, zabýváme se dále specifikací, k jaké poruše funkce v rodině dochází.²⁶

Aby byl správně interpretován problém, kvůli kterému porucha funkce v rodině vzniká, je třeba identifikovat situace, kdy s ním klinická rodina přijde do styku. Dále je důležité si uvědomit, že porucha jedné funkce má většinou provázanost na poruchy funkcí ostatních, jelikož všechny funkce jsou vzájemně propojeny. I proto je složité určit typ poruchy. Pokud se nejedná vyloženě o afunkční rodinu s jasně viditelným problémem, setkáváme se v praxi často s problematickým určením, o jaký typ poruchy se jedná, jelikož nejsou přesně stanoveny postupy, jak má být tato porucha identifikována. Proto se může stát, že klinický problém je interpretován jednotlivými stranami různými způsoby.²⁷ Základní poruchy funkcí rozdělujeme v zásadě takto:

Biologicko-reprodukční – zde může nastat selhání z obou stran. Dospělí se buď nechtějí stát rodiči, což je dnes stále častějším problémem dnešní společnosti, jsou neplodní, nebo se potomek narodí poškozený. Selhání může také nastat z opačné strany, a to že dochází k přivedení na svět vysokého počtu dětí do nepříznivých rodinných podmínek, které nejsou pro výchovu vhodné. Například z finančního hlediska, či z hlediska sociálního prostředí.²⁸

Ekonomicko-zabezpečovací má přímou návaznost na funkci biologicko-reprodukční, kdy rodiče nezvládají své potomky řádně zabezpečit. Častou překážkou v tomto směru je nemoc, invalidita, nebo se rodiče odmítají zapojit do pracovního procesu a jsou tak s rodinou zcela závislí na státní podpoře. V tomto důsledku může u dítěte dojít ke kulturní deprivaci, která se vyznačuje selháním reakcí a chování ve společnosti v důsledku nedostatku kulturních podnětů.²⁹

Emocionálně-psychologická – porucha této funkce je významná, jelikož zasahuje do všech částí rodinného systému a radikálně ovlivňuje všechny funkce rodiny. V tomto případě je také nutností, aby rodina vyhledala odbornou pomoc ve formě psychologa či psychiatra. Snížení této funkce se projevuje především ztrátou

²⁶ KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. s. 13. ISBN 80-7315-004-2.

²⁷ DUNOVSKÝ, Jiří. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum, 1986. s. 23. Hálkova sbírka pediatrických prací (Avicenum).

²⁸ Tamtéž s.13.

²⁹ Tamtéž s. 14-15.

citového zázemí a jistoty bezpečí, pocitem nezájmu a nedůležitosti pro své rodinné okolí.³⁰

Socializačně-výchovná dle Dunovského (1986) hraje pro potomky největší roli. Dá se totiž říci, že tato funkce určuje, jakým způsobem se dítě v budoucnu začlení do společnosti. Porucha zde nejčastěji vzniká tak, že se rodiče nemohou, nedovedou, nebo nechtějí o dítě starat. V prvních dvou situacích ovšem převažuje o dítě spíše zájem, někdy až nadměrný. Třetí možnost, a to sice že rodiče o dítě vyloženě nemají zájem, je pro něj nejtěžší z nich.³¹

Je vědecky podloženo, že již v prenatálním období se na dítěti podepisuje skutečnost, že je nechtěné. Touto studií se do hloubky zabýval jeden z našich předních dětských psychologů Zdeněk Matějček.

Zde jsou nejčastější důvody různé psychické poruchy ze strany rodičů. Rodiče mají rozdílné a jinak postavené žebříčky životních hodnot, proto pro ně jejich potomci nejsou prioritou. Tito dospělí ve většině případů nejsou sami plně socializováni do společnosti. *Všechny poruchy a problémová socializace dětí mají původ právě v jejich rodině se stejnou či podobnou poruchou.*³²

³⁰ Tamtéž s. 15.

³¹ Tamtéž s. 15.

³² Tamtéž s. 16.

2. PROBLÉMOVÁ RODINA

Obecné problémy současných českých rodin jsou především ve stoupajícím průměrném věku, kdy se pár rozhodne rodinu založit a s tím související klesající porodnost. Již ne úplně zanedbatelné procento jedinců, se totiž rodinu rozhodne nezaložit vůbec a žít dnes celkem populárním způsobem života „singles“.

Dnes je ale především problém zvyšující se počet narozených dětí svobodným matkám, což lze sledovat i v souvislosti ve snížení počtu uzavřených manželství, jak již bylo zmíněno. Neúplná rodina se dnes tak stává skoro tak běžnou, jako rodina úplná.

I tato skutečnost přispívá k tomu, že dnes stoupá počet problémových rodin. V případě narušené funkčnosti rodiny se pak jedná o model nejčastější.

*Problémová rodina je taková, v níž se vyskytují závažnější poruchy některých nebo všech funkcí, které však vážněji neohrožují rodinný systém či vývoj dítěte. Rodina je schopna tyto problémy vlastními silami řešit či kompenzovat za případné jednorázové či krátkodobé pomoci zvenčí. Pro pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) znamenají tyto rodiny potřebu zvýšené pozornosti a sledování. Problémových rodin se v populaci vyskytuje okolo 12–13 %.*³³

*Důvody vzniku problémové rodiny mohou být různé, na příklad: nedostatečná akceptace dítěte jeho nejbližším okolím, nejasná komunikace mezi dítětem a jeho nejbližším okolím, narušené partnerství rodičů, rozvod (včetně sporů o výchovu dítěte a péči o něj), „přeplněné“ rodinné prostředí (v domácnosti žije nebo se často pohybuje hodně lidí, a to nejen rodinných příslušníků ale třeba i osob, které k rodině nenáleží, na příklad z důvodu společného hrazení nájmu, nevyřešeného bydlení, častých návštěv apod.; dítě pak v takovém prostředí nemá ani kousek zázemí a soukromí), nepříznivý vliv prarodičů, neúplnost rodiny a s tím spojené potíže, nepříznivé povahové vlastnosti rodičů, nízká sociokulturní úroveň rodiny, konfliktní vztahy v rodině, nedostatky a chyby ve výchově dětí, změna výchovného prostředí, negativní vliv školy a školního klimatu, absence jakéhokoli zájmu u dítěte, nezaměstnanost, zhoršený zdravotní stav nebo zdravotní postižení, záškoláctví a mnoho dalších.*³⁴

³³ LOVASOVÁ, Lenka. *Rodinné vztahy*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. s. 9. ISBN 80-86991-66-0.

³⁴ ZAKOUREILOVÁ, Eva. *Speciální techniky sociální terapie rodin*. Praha: Portál, 2014. s. 51-52. ISBN 978-80-262-0583-8.

2.1. Typy problémové rodiny

Dle Heluse (2015) můžeme důvody, kterými je nejčastěji problémová rodina zatěžována, diverzifikovat do 9 základních typů, se kterými v praxi můžeme nejčastěji přijít do styku:³⁵

Nezralá rodina, která je z velké části neplánovaná. Rodiče jsou na potomka nepřipraveni a na jeho výchovu psychicky nezralí. Často ještě ani sami neví, co od života očekávají a najednou se ocitnou v situaci, kdy oni sami musí někoho v životě formovat a směřovat. Neumí se vcítit do potřeb dítěte a spíše tyto potřeby přirovnávají ke svým. Pro dítě je důležité vytvoření klidného a harmonického zázemí, což je vzhledem k bouřlivosti a afektovanosti nepřipravených, mladých rodičů obtížné. Jsou případy, kdy se rodiče uklidní a příchod dítěte jim vnese do života řád a ujasní si své priority. Existuje ale i velké riziko vzniku hluboké, trvalé rodinné krize, kdy je péče a výchova dítěte nedostatečná.³⁶

Přetížená rodina, kde problém již netkví ve skutečnosti, že by rodiče nebyli zralými osobnostmi, a rodina na první pohled problémově ani nepůsobí. Dítě však disponuje problematickým chováním, nebo začne mít ve škole horší prospěch, než je u něj zvykem. Zde pak může být důvodem přetížení jednoho, nebo obou rodičů. Může se jednat o přetíženost rodinnými či pracovními konflikty, nemocí některého rodinného člena, ekonomické problémy, nebo mají rodiče pocit, že nezvládají výchovu všech svých potomků tak, jak by si představovali a dochází tak u nich k citovému strádání.³⁷

Ambiciózní rodina – pro rodiče v této rodině je zde prioritou spíše vlastní seberealizace, nejčastěji po kariéru stránce, a to na úkor výchovy svých potomků. Rodina je silně orientována na úspěch po všech stránkách. Tyto děti většinou nestrádají po materiální stránce, ale po citové. Rodiče si často nechtějí při vyskytnutí problému přiznat, že by děti mohly nějakým způsobem strádat, protože mají pocit, že jim dávají vše potřebné a děti mají nadstandardní zázemí.³⁸

Perfekcionistická rodina – dítě se zde ocitá v permanentním stresu kvůli neustálému tlaku na výkonnost a perfekcionismus ze strany rodičů. Ti vyvíjí tlak a směřují výchovu dítěte bez ohledu na jeho zájmy a schopnosti. Neúspěch dítěte je

³⁵ HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2015. s. 225-235. ISBN 978-80-247-4674-6.

³⁶ Tamtéž s. 225-235.

³⁷ Tamtéž s. 225-235.

³⁸ Tamtéž s. 225-235.

v rodině vnímán jako velké selhání a vztahy proto v rodině nejsou příliš harmonické. Dítě z takové rodiny často trpí nízkým sebevědomím.³⁹

Autoritářská rodina potlačuje vývoj osobnosti dítěte kvůli omezení vztahu rodiče-dítě na příkazy a zákazy. Dochází zde k potlačení osobnosti již v prvním období vzdorů, kdy se má dítě naučit samostatně se rozhodovat a přijímat následky svých rozhodnutí. Jedním z mnoha důsledků takové výchovy pak může být averze vůči respektování společenských autorit v dalším vývoji dítěte nebo dospívajícího, apatie a nezájem o čemkoli ve svém životě rozhodovat, impulzivní stavy výbušnosti ve vztahu k nahromaděnému vzteku, kvůli vládnoucím rodinným poměrům a pocitům nemožnosti seberealizace. Učením dětí k bezmyšlenkovým plněním požadavků pouze na základě příkazů a trestů (ať psychických, či fyzických), aniž by rozuměly důvodům těchto požadavků, které jsou na ně kladeny, vzniká na straně dítěte či dospívajícího silná frustrace. *Zdrojem rodinného autoritářství může být jen jeden člen, který trvale vytváří atmosféru strachu a násilí, dopadající na všechny ostatní. Ostatní dospělí členové autoritářstvím trpí, ale sami ho nadále aplikují vůči svým dětem.*⁴⁰

Protektionistická rodina – je důležité být své ratolesti oporou. Je ale také nutné vidět, kde končí hranice ústupků a vyhovění jejich požadavkům. Dítě se také musí naučit poslouchat autority a uznat svou chybu v případě selhání. Protekcionismus v rodině se dělí na tři typy: **Ofenzivní** – rodiče se chovají ofenzivně v situacích, kdy mají pocit, že se dítěti děje křivda. Klasickým příkladem je situace, kdy si rodič myslí, že si učitel na jeho dítě zasedl, protože má špatný prospěch nebo má problémy s kázní. **Soucítiví** – lítostivý postoj rodičů, kteří podporují dítě v tom, že je mu nějakým způsobem křivděno a litují ho. Tento postoj nepodporuje zdravý vztah a důvěru dítěte ke škole a k lidem obecně. **Služebný** – dítě je zde v roli diktátora a rodiče se mu snaží za každou cenu přizpůsobit. Sami sebe staví do role podřízených. *Dochází zde k tzv. pedagogické inverzi, kdy dítě ovládá rodiče.*⁴¹

Nadměrně liberální rodina – takoví rodiče často sami pochází z autoritářských rodin a chtějí dítěti dopřát možnost, rozhodovat samo za sebe. Volí tedy opačnou, nýbrž opět extrémní variantu. Rodina neposkytuje dítěti ve výchově řád, který potřebuje k získání pocitu jistoty a důvěry. Mnozí tento styl výchovy obhajují tím, že pro dítě je nejlepší, aby si samo zvolilo, kam chce směřovat. To ale většinou neumí s takovou

³⁹ Tamtéž s. 225-235.

⁴⁰ Tamtéž s. 225-235.

⁴¹ Tamtéž s. 225-235.

mírou odpovědnosti naložit a věnuje se tak často pro něj nevhodným činností. Dospívající jedinci mají díky tomuto stylu výchovy v době puberty nekontrolovatelné chování, jelikož nebyli vedeni k tomu (nebo jen minimálně), aby dodržovali jakýkoliv řád a pravidla.⁴²

Odkládací rodina – rodiče mají časově omezené možnosti se dítěti věnovat, a tak je při první příležitosti „odkládají“. Často se pak situace stupňuje tak, že dítě již nehlídají jen prarodiče či jiní členové rodiny, ale kdokoli, kdo se v tu chvíli nabídne. Dítě pak vzhledem ke stále měnícímu se prostředí a autoritám ztrácí pocit zázemí a dochází i k citovému strádání. Dostávají pocity méněcennosti a nedůležitosti, protože si připadá na obtíž.⁴³

Disociovaná rodina – k disociaci neboli narušení, může dojít jak ve vnějších, tak ve vnitřních vztazích rodiny. Při narušení vnějších vztahů se rodina distancuje od společnosti. Uzavírá se spolu se svými problémy do sebe a nechce je s okolím řešit. Často se tak děje buď proto, že má rodina v kontaktu s okolím negativní zkušenosti, nebo se tímto způsobem života přizpůsobují některému ze členů jejich nukleární rodiny. Jsou i případy, kdy se rodina raději distancuje od společnosti, kvůli příliš častým konfliktům s ní. To ale často vyvolává druhotný konflikt s okolím především proto, že má obavy o dětské členy domácnosti, u kterých může lehce dojít například ke kulturní deprivaci a narušení socializačního procesu. Chování pak v takovém případě může být v jejich dalším vývoji asociální, případně až antisociální. U narušení vnitřních vztahů dochází ke slabé, případně nulové komunikaci mezi členy rodiny. Časté je také dělení se rodinných členů na skupinky, které mezi sebou mají spory. Ve vážných situacích dochází v rodině i k fyzickému násilí. Příčinou nebo důsledkem těchto konfliktů může být alkoholismus, drogové závislosti, rozpad rodiny a další negativní jevy, které jsou rozebrány v dalších kapitolách.⁴⁴

⁴² Tamtéž s. 225-235.

⁴³ Tamtéž s. 225-235.

⁴⁴ Tamtéž s. 225-235.

3. RIZIKA VZNIKU PROBLÉMOVÉ RODINY

Pojem „problémová rodina“ nemá jasně vymezené hranice. Mezi vznikem problémové rodiny a těžší formy poruchy funkčnosti rodiny je tenká hranice, a proto níže vyjmenovaná rizika mohou vést i ke vzniku rodiny dysfunkční.

Jelikož u všech rizik platí provázaná kauzalita, při vzniku problémové rodiny je jejich kategorizace poněkud obtížná. Je proto nutné vnímání těchto vzniklých rizik v souvislostech, jelikož jedno ovlivňuje druhé a naopak. V této kapitole jsou tedy kvůli přehlednosti zmíněna alespoň rizika základní. Samotná rizika ovšem nemusí nutně vést ke vzniku problémové rodiny.

Mezi hlavní činitele vzniku problémové rodiny patří ekonomická chudoba, která výrazně ovlivňuje životní úroveň rodiny. V dnešní materialistické době se vyskytuje společenský tlak na určitý vzhled člověka, nebo na vlastnictví věcí disponujících určitou značkou. Děti z rodin s omezenými financemi se pak mohou setkat se školní šikanou, na příklad právě kvůli svému vzhledu.

Dalším z činitelů vzniku problémů v rodině je páchání fyzického či psychického násilí na členech rodiny. Tato událost zanechává na psychice jedince trvalé následky, které mohou způsobit i zdravotní problémy. Je také nutné zmínit, že psychické a zdravotní problémy jsou provázané, tudíž i zdravotní problémy způsobené fyzickým násilím mohou následně způsobit problémy psychické.

Tato provázanost se úzce týká dalšího rizika, které může zavinit vznik problémové rodiny, a tím jsou závislosti. Psychická i fyzická závislost na alkoholu či drogách, způsobuje nesprávné uspořádání životních hodnot. Děti z takových rodin jsou často velmi zanedbávané, jelikož životní prioritou takových rodičů je především zisk drogy.

I společnost může rodině škodit. Již pouhá etiketizace rodinného člena, nebo i celé rodiny může způsobit rodinné stigma. Etiketizace neboli nálepkování, může mít za následek vznik sociální deviace. Zda bude chování jedince či rodiny společností označeno za deviantní ovlivňují současné společenské normy. Pokud tedy budou na příklad učitelé či skupina dětí označovat jedno z nich za „průšviháře“, dítě se tak začne chovat, a je často vyčleněno z dětské skupiny. Začíná se stýkat s dalšími problémovými jedinci, kteří tento problém ještě posílí.

Velkou roli v těchto krizových situacích hraje rodinná resilience, která je v této kapitole podrobněji rozebrána.

3.1. Ekonomická chudoba

Chudoba patří mezi základní možné činitele vzniku problémové rodiny. Tento stav může převládat hlavně v případech, kdy sami rodiče pocházejí z finančně nezaopatřených rodin s nestabilním zázemím, anebo pokud rodiče dosáhli pouze základního vzdělání.

Nezaměstnanost je jedním z hlavních rizik vzniku problémové rodiny. V tomto stavu se rodina může ocitnout dobrovolně, ale i nedobrovolně.

U dobrovolných případů se z velké části jedná o jedince bez kvalifikace. Jsou to především mladí jedinci, obtížně vzdělavatelni s nezájmem zařadit se do pracovního procesu a začlenit se do většinové společnosti. Patří sem také jedinci, kteří disponují různými deviacemi chování jako například recidivisté, alkoholici či drogově závislí. K této skupině patří i většina romské komunity. Snaha státu integrovat romskou menšinu do většinové společnosti se ale pod jejich kulturními hodnotami a zvyky plně nepodařila, a stále tak trvá napětí mezi romským obyvatelstvem a majoritní společností. Se zvyšujícími se nároky pracovního trhu na znalosti a kvalifikace uchazečů, bude pro tuto skupinu stále více obtížnější najít si zaměstnání. Většina z nich má ukončené pouze základní vzdělání, často se ale stává, že tito žáci nedokončí ani zákonem určenou povinnou školní docházku. U případů nedobrovolných se nejčastěji jedná o zdravotně postižené jedince, matky po mateřské dovolené, nebo starší jedince ve věku 41-50 let, kteří ztrátu zaměstnání prožívají nejtěživěji.⁴⁵

Ženy po mateřské dovolené mívají problém najít si flexibilní zaměstnání, které jim umožní pečovat o dítě. Zaměstnavatelům se často matky s malými dětmi přičítají zaměstnat právě kvůli jejich časté absenci, která narušuje plynulý chod společnosti.

Najít a udržet si zaměstnání představuje problém i pro zdravotně postižené jedince, kteří představují pro rodinu nemalou zátěž. Doba závislosti na státní sociální podpoře je mnohonásobně vyšší než u zdravých jedinců. Proto handicapovaný jedinec trpí ekonomickými, sociálními ale i psychickými problémy. Tyto stavy se přímo týkají také jeho primární rodiny. Handicap se dotkne nejen životní úrovně, ale i společenského života, nebo také rodinných vztahů. Vzhledem ke stále většímu tlaku na produktivitu práce, je pro zdravotně postižené stále obtížnější najít si pracovní uplatnění. Spolu

⁴⁵ *Psychologické a medicínské aspekty nezaměstnanosti*: sborník referátů z konference s mezinárodní účastí konané 16. listopadu 2000 v Brně. Brno: Masarykova univerzita, 2000. ISBN 80-210-2425-9.

s psychickými problémy proto řeší třeba i smysl života, jelikož mají pocit sociální izolovanosti a nepotřebnosti.⁴⁶

Ve všech případech rizikových skupin může vzniknout rodinná nestabilita, sociální izolovanost a zdravotní problémy. Vzniká deprivace z vyloučení ze sociálního okruhu, ve kterém se jedinec denně vyskytoval, a také kvůli snížení životní úrovně. V tomto směru se deprivace ještě zvyšuje v důsledku přebytku reklam ukazujících určitý životní komfort, přičemž si jedinec uvědomuje, že nedisponuje prostředky, aby požadovaného životního komfortu momentálně dosáhnul. Tyto skutečnosti mohou mít za následek uzavření se do sebe a útěk od reality do vlastního světa. V takové situaci je vysoké riziko vzniku závislosti na drogách či alkoholu, vybíjení si svých pocitů na členech rodiny což může mít za následek i případný rodinný rozpad.^{47 48}

Absence rodiče – tento model rodiny se stává v dnešní době stále frekventovanějším. Dle studie Ministerstva práce a sociálních věcí, je dítě v naprosté většině (90,3 %) svěřeno do péče matky. Jednočlenné rodiny vznikají z důvodu ovdovění, porodem dítěte mimo manželství nebo také adoptí dítěte osamělou ženou. Nejčastějšími důvody jsou však rozchod, či rozvod.^{49 50}

*Pokud mají rozvádějící se manželé nezletilé děti, ve většině případů mají jedno dítě (2002: 37 % všech manželství), dvě děti má přibližně každé čtvrté rozvádějící se manželství (tabulka 4). V 90. letech přišlo rozvodem o jednoho rodiče více než 340 tisíc dětí. Při sčítání obyvatelstva 2001 bylo zaznamenáno 343 tisíc neúplných rodin se závislými dětmi (do 26 let), což bylo přibližně o 90 tisíc více než v roce 1991. V neúplné rodině tak žilo každé páté závislé dítě žijící v rodinné domácnosti. Podíl rozvedených v populaci žen je vyšší než podíl rozvedených mužů, neboť muži častěji, než ženy uzavírají opakovaný sňatek. Na druhé straně se podíly rozvedených zvyšují i v důsledku nesezdaného soužití, kdy spolu partneři žijí, aniž by uzavřeli sňatek. Podle výsledků sčítání z roku 2001 se sice podíly rozvedených žijících v tomto soužití oproti situaci v roce 1991 snížily, nicméně je třeba připomenout, že sčítání obyvatelstva zachycuje pouze ty páry, kde mají partneři společné trvalé bydliště.*⁵¹

⁴⁶ MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Vyd. 2., dopl. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). s. 172. ISBN 80-901424-9-4.

⁴⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008. s. 731-743. ISBN 978-80-7367-414-4.

⁴⁸ MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Vyd. 2., dopl. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). s. 172. ISBN 80-901424-9-4.

⁴⁹ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. s. 128. ISBN 80-7178-559-8.

⁵⁰ *Národní zpráva o rodině*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2004. s. 27-28. ISBN 80-86878-18-X.

⁵¹ Tamtéž.

Na ženy, které se rozhodnou stát se svobodnými matkami již v dnešní době není tak negativně nahlíženo, jako tomu bylo dříve. Mukti Jain Championová (1995) propaguje názor, že svobodné matky by neměly být odsuzovány jako sociální odchylka, ale naopak bychom se měli snažit těmto matkám podat pomocnou ruku, v nelehké životní situaci.⁵²

Rodič se v situaci, kdy se rozhodne – případně je donucen vychovávat dítě sám, setká s řadou problémů. Co bylo dříve záležitostí obou rodičů, je nyní pouze na něm. Jedním z prvních problémů jsou finance. Ztráta druhého platu má většinou velký vliv na chod domácnosti. Často se také stává, že se bývalý partner záměrně vyhýbá vyživovací povinnosti a matka je tak nucena najít si další zaměstnání. Důsledkem toho pak nemá na dítě tolik času, kolik bylo zvyklé, čímž může dojít i k poruše výchovné funkce. Taková situace navazuje na další z možných problémů, a to ve vztahové oblasti. Může dojít ke zhoršení vztahu mezi matkou a dítětem, jelikož dítě necítí dostatečný zájem ze strany rodičů, cítí se nedůležité a nadbytečné. Z rodinných konfliktů vyplývají problémy emoční – deprese, změny v sebepojetí, emoční nestabilita a nejistota, které si pak žena může často přenášet do dalších partnerských vztahů.⁵³

3.2. Domácí násilí a zneužívání

Násilí a zneužívání se častěji vyskytuje v rodinách dysfunkčních, jelikož u tohoto jevu dochází velice často k opakování, čímž závažně narušuje rodinné funkce.

Domácí násilí má mnoho podob. Od psychického, které se většinou stupňuje až ve fyzické, po méně nápadné, jako například ekonomické, kdy pachatel zabavuje nebo omezuje oběti přísun finančních prostředků, čímž způsobuje její existenční závislost na jeho osobě. Násilí sociální, kdy je oběť záměrně distancována od společnosti, přičemž dlouhodobá samota u oběti může vyvrcholit ve strach z komunikace s lidmi a psychickou závislost na pachateli. Jednou z nejzávažnějších forem domácího násilí je pak násilí sexuální. Všechny tyto podoby mají jedno společné, domácí násilí je mnohem obtížněji odhalitelné, jelikož se děje za zavřenými dveřmi domácnosti a má tendence k opakování.⁵⁴

⁵² CAMPION, Mukti Jain. *Who's fit to be a parent?*. New York: Routledge, 1995. ISBN 0415066840.

⁵³ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. s. 133. ISBN 80-7178-559-8.

⁵⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila a Petra VITOUŠOVÁ. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2.

Osobnosti pachatele i obětí jsou různé, nicméně mezi nejčastější typy charakterů pachatele je agresivní muž se sklonem k deviantnímu chování a závislostem, nebo také muž s dvojitou tváří, jehož prezentování na veřejnosti neposkytuje žádný důvod k podezření z násilnických sklonů vůči rodině.⁵⁵

Dle Giddense (2013) jsou ve Velké Británii svými partnery každý týden zabity dvě ženy a s domácím násilím se během života setká až třetina žen. Ať už je domácí násilí či zneužívání praktikováno mezi rodiči, nebo ho praktikuje rodič směrem k dítěti, má tato traumatizující zkušenost v každém případě pro dítě vážné psychické následky, které si sebou nese celý život. Způsobené psychické problémy se často zrcadlí v jeho budoucích partnerských vztazích.⁵⁶

*Ze statistických údajů Intervenčních center, která byla v roce 2007 zřízena ve všech krajích ČR a která pracují s osobami ohroženými domácím násilím vyplývá, že za rok 2007 a 2008 bylo jen v rodinách, kde docházelo k domácímu násilí a kde došlo k vykazání násilné osoby ze společného obydlí, přítomno celkem 1713 dětí. Toto číslo vypovídá o tom, že děti patří mezi nejohroženější skupinu v kontextu domácího násilí.*⁵⁷

Jako výstup domácího násilí může být **syndrom CAN** neboli „child abuse and neglect syndrom“ – syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Tento syndrom definujeme jako poškození duševního, tělesného i společenského stavu a vývoje dítěte. Momentálně tímto syndromem trpí 1-2 % dětí. Termín „Syndrom CAN“ byl vytvořen, aby charakterizoval klinické projevy vážných fyzických a psychických znaků zneužívání u malých dětí. V praxi tento syndrom rozdělujeme do tří základních kategorií dle typu poškození – zanedbávání, psychické či fyzické týrání, sexuální zneužívání.⁵⁸

K zanedbávání dítěte mají sklony většinou rodiče, kteří buď nemají kompetence pro řádnou výchovu dítěte – například mentálně postižení či drogově závislí, nebo jim chybí motivace k péči o dítě, a tudíž jsou více zaměstnání vlastními problémy. To je časté u mladých rodin, které rodičovství neplánovaly, nebo například u rodin žijících v hmotné nouzi. Takto týrané děti jsou dle Matějčka vlastnostmi apatické, pasivní, nevýrazné, nebo také postižené či nemocné.⁵⁹

⁵⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Moderní psychologie pro právníky: [domácí násilí, stalking, predikce násilí]*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2207-8.

⁵⁶ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 2013. s. 322. ISBN 80-7203-124-4.

⁵⁷ [online]. [cit. 2019-02-28]. Dostupné z: <http://www.domacinasili.cz/ohrozene-osoby/deti/>

⁵⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008. s. 593. ISBN 978-80-7367-414-4.

⁵⁹ DUNOVSKÝ, Jiří. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada, 1995. ISBN 80-7169-192-5.

Psychické či fyzické týrání je zvýšené v rodinách, kde je snížená komunikace mezi členy rodiny a v případě výskytu problému či krizové situace spolu nejsou schopni spolupracovat tak, aby situaci vyřešili. V těchto rodinách chybí harmonické soužití, pocity zázemí, podpory a vše se řeší s agresí a násilím. Děti ohrožené tímto druhem týrání, své rodiče často nadměrně vyčerpávají, nebo je nějakým způsobem dráždí. Dospělí s těmito sklony jsou z pravidla agresivní, výbušní, mohou si tímto způsobem také vybijet komplexy vyplývající z pocitů méněcennosti a dokazovat si tímto chováním svou moc. Dle Krejčířové (2001) až 70 % násilníků bylo samo v dětství týráno či zneužíváno.⁶⁰

U sexuálního zneužívání jsou to především dívky nebo děti postižené, které mají s tímto typem týrání traumatizující zkušenost. Postižené děti jsou zneužívány především kvůli nižšímu riziku prozrazení, jelikož si nemusí plně uvědomovat význam sexuální aktivity. Pachateli jsou naopak z 80-98 % muži, převážně duševně narušení, trpící poruchou osobnosti. Jejich pedofilní zaměření není pravidlem, pouze využívají bezbrannosti dítěte. Může se také jednat o jednání v důsledku abúzu (alkoholu nebo drog), nebo z důvodu onemocnění jako jsou schizofrenie či demence.⁶¹

Münchhausenův syndrom by proxy – neboli v zastoupení, není součástí CAN syndromu. Vyskytuje se zřídka, ale s tématem úzce souvisí, a proto stojí za to se o něm také zmínit. Jedná se o často špatně diagnostikovanou formu zneužívání dětí, ve které rodiče či opatrovníci, obvykle matky, cíleně předstírají nebo vytvářejí onemocnění dítěte tak, aby zůstalo v neustálém kontaktu s poskytovateli zdravotní péče. Matky si tímto způsobem vynucují pozornost a politování okolí. Pro zachování lékařského vztahu systematicky zkreslují symptomy, manipulují s laboratorními testy, nebo dítě úmyslně poškozují například otravou, dušením nebo infekcemi.⁶²

V případě, že se rodinný člen dopouští na příbuzných násilí či zneužívání, může rodina vyvinout snahu o zachování své integrity, ovšem s rizikem vážného poškození vývoje dítěte, případně i jeho ztráty. Důsledkem takového počínání je izolace rodiny od společnosti tak, aby se vyloučila možnost prozrazení a rodina se tím vyhnula sociální

⁶⁰ SVOBODA, Mojmir, Dana KREJČÍŘOVÁ a Marie VÁGNEROVÁ. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-545-8.

⁶¹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008. s. 596. ISBN 978-80-7367-414-4.

⁶² CRIDDLE, RN. PHD., Laura. *Monsters in the Closet: Munchausen Syndrome by Proxy*. Ccn.aacnjournals.org[online]. [cit. 2019-02-28]. Dostupné z: <http://ccn.aacnjournals.org/content/30/6/46.full?sid=c5122b69-cfc4-4415-a35a-c4aa95a07c6f>

stigmatizaci. Pro ochranu dítěte je nutné rodinu od aktéra distancovat, a to i přes to, že tím vzniká vysoké riziko rodinného rozpadu.⁶³

3.3. Zneužívání návykových látek a nemoci

Ke vzniku problémové rodiny může vést i zvýšené užívání návykových látek rodiči či pečující osobou, kdy tyto osoby ještě nejsou přímo závislé. Může se jednat o různá psychofarmaka a lehké drogy. V České republice se jedná v nejčastějším případě o alkohol. Časté nadužívání alkoholu vede v mnohých případech k agresivnímu chování, a jeho uživatel se může pod jeho vlivem dopustit domácího psychického, či fyzického násilí na členech rodiny. V problematice nadužívání či zneužívání návykových látek se často setkáváme s těmito termíny:⁶⁴

- **úzus** – neboli užívání označuje užívání návykových látek;
- **abúzus** – nadměrné, škodlivé užívání či zneužívání návykových látek, hojně užívání v problematice alkoholismu;
- **misúzus** – používá se především v oblasti závislosti na lécích a jedná se o nevhodnou, nadměrnou, příliš častou aplikaci léků.

Zneužívání návykových látek může vést až k závislosti, které jsou řazeny odborníky mezi duševní poruchy. Nemoci mají k závislostem velmi blízko a jsou vzájemně provázané, jelikož nemocný se může stát závislým a závislý se může stát nemocným. Rodinní příslušníci příbuzných s duševním onemocněním nebo drogovou závislostí se hlásí k faktu, že se cítí být poškozenými veřejným stigmatem. Oba případy zásadně narušují chod domácnosti z finančního hlediska, společenského hlediska, mění se vztahy mezi členy domácnosti, žebříček rodinných hodnot, ale třeba i způsob trávení volného času. Tyto zásadní změny mohou rodinné vztahy narušit a v důsledku toho může dojít i k rodinnému rozpadu například proto, že členové rodiny mají rozdílné názory na to, jak vzniklou situaci řešit. Dle Matouška (1997) je v České republice ze všech typů závislostí nejvíce rozšířená závislost na alkoholu. Na rozdíl od užívání tvrdých drog, je alkohol společensky přijímanou drogou a jeho výskyt je proto mnohem

⁶³ KAJANOVÁ, Alena. *Sociální patologie: vybrané kapitoly*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2014. ISBN 978-80-7394-449-0.

⁶⁴ [online]. [cit. 2019-02-28]. Dostupné z: <http://lekarске.slovníky.cz>

frekventovanější. V případě závislostí je rodinná situace závislá na tom, zda se závislým stal jeden z rodičů, nebo dítě.⁶⁵

I u nemocí je tuto souvislost nutné zohlednit. Ty často souvisí i s tím, do jaké společnosti člověk patří. Tento fakt ovlivňuje jeho životní úroveň, ale také zvyky ve stravování, pohybu nebo péči o psychickou pohodu atp. Je obecně známo, že rodina se vyrovnává v obou situacích s nemocí hůře, pokud byla neočekávaná. A to jak po psychické stránce, kdy na příklad onemocní dítě, jehož rodiče nemají strategii, jak se s překvapivou ztrátou vyrovnat a v důsledku toho propadají závislosti na alkoholu nebo jiných návykových látkách, tak i po stránce ekonomické. Pokud dojde k náhlému onemocnění a případně i ztrátě jednoho z rodičů, výpadek jednoho příjmu rodinu z velké pravděpodobnosti ovlivní, a tak může dojít ke vzniku problémové rodiny.⁶⁶

3.4. Negativní působení společnosti

Problémová rodina může vzniknout i díky vlivu společnosti. Společnost se řídí pevně danými pravidly, kulturními zvyky a hodnotami. Protože člověk obecně hledá životní jistoty, řád a pravidla, slouží i společnost k jeho základní orientaci ve světě a zároveň uspokojuje potřebu někam patřit. Proto záleží, v jakém sociálním klimatu se člověk pohybuje, jelikož i to ovlivňuje vývoj jeho vlastností. Nastávají ale také situace, kdy má společnost spíše dopady negativní, a to jak na jedince, tak i na sociální skupiny. Sociální stigma může vzniknout například na bázi rozdílného vyznání náboženství, příslušnosti k rozdílnému etniku a s ním i související předsudky, nebo také formou etiketizace, která podporuje vznik deviací.

V problematice sociokulturní odlišnosti je hlavním problémem sklon člověka ke generalizaci a stereotypizaci. Což například u romské otázky v praxi znamená, že pokud se jedinec setká s deviantními jedinci tohoto etnika, automaticky tyto vlastnosti generalizují na veškeré příslušníky této rasy. Podobně je na tom i dnes velmi aktuální otázka migrace válečných uprchlíků, kteří jsou navíc znevýhodněni jazykovou bariérou. Vzpomínky migrantů na válku v rodné zemi, strach a frustrace, odmítání majoritní společnosti, pak často vedou k vytváření izolovaných skupin. Velká část obyvatelstva má i díky masovému vlivu sociálních médií pocit, že takové skupiny nemají zájem

⁶⁵ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). s. 116-123. ISBN 80-85850-24-9.

⁶⁶ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). s. 116-123. ISBN 80-85850-24-9.

integrovat se plně do společnosti. V případě integrace se naráží především na odlišnost sociokulturních hodnot a zvyků těchto etnik.⁶⁷

3.5. Rozpad rodiny

Rozpad rodiny nastává rozvodem, rozchodem, či smrtí jednoho z manželů, případně partnerů. Jako následek těchto událostí vznikají rodiny rekonstituované, či neúplné, kterým jsou věnovány předešlé kapitoly. Tato kapitola se bude věnovat především způsobům, jak se s těmito událostmi vyrovnat, aby se zabránilo vzniku problémové rodiny.

V situaci, kdy se partneři dohodli na rozvodu, či rozchodu je důležité uvědomit si, že i když člověk přestává být manželem, případně životním partnerem, stále nepřestává být rodičem. Bez ohledu na úpravu následného styku rodiče s dítětem. V rámci zájmů dítěte odborníci shledávají přítomnost obou rodičů v životě dítěte za důležitou. Proto je nezbytné dítě nevtahovat do konfliktů mezi rodiči, aby nebyl ovlivněn vztah dítěte k jednomu z nich. Je potřeba o nadcházející situaci s dětmi mluvit, vysvětlit jim, nejlépe společně, že se rodiče domluvili na rozdělených domácnostech, jaké následky pro ně taková skutečnost bude mít a zároveň dát dětem najevo snahu o co nejméně bolestivý a složitý průběh.

*I v případech, kdy jeden rodič své dítě nevidá, rodičovská odpovědnost mu zůstává. Pozastavit nebo omezit rodičovskou odpovědnost nebo jí rodiče zcela zbavit může jen soud na základě velmi závažných důvodů (alkoholová nebo drogová závislost, násilné chování vůči dítěti, aj.). Rodičovská odpovědnost je souborem povinností a práv rodiče, ale také práv a povinností dítěte vůči rodiči. Rodiče jsou povinni upravit život dítěte po rozvodu tak, aby to bylo v souladu s nejlepším zájmem dítěte. Musí se naučit domlouvat se spolu na všech závažných věcech, týkajících se jejich dítěte (zdravotní stav, vzdělávání, náboženství, aj.) a to min. do jeho dospělosti, protože děti rozvod rodičů zvládnou jen když ho zvládnou také rodiče.*⁶⁸

⁶⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008. s. 649-489. ISBN 978-80-7367-414-4.

⁶⁸ SKŘIVÁNKOVÁ, Mgr. Magdaléna. Rozvod manželství [online]. 13.04.2012 [cit. 2019-02-28]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/problemy-v-partnerskem-vztahu/rozvod-manzelstvi.shtml>

4. RODINA JAKO VÝCHOVNÝ ČINITEL

Že rodina hraje ve výchově dítěte klíčovou roli, na tom se většina autorů, zabývající se touto problematikou, shoduje. Zdůrazňují také některé znaky.

Dle Parsonse (1951) *rodina ztratila v procesu vývoje řadu svých funkcí, ale uchovala si dvě základní - funkci prvotní socializace dětí a emocionálně-psychologické stabilizace osobnosti dospělých.*⁶⁹

Helus (2003) zdůrazňuje význam rodiny pro socializaci dítěte (ale také dospívajícího). *Tento význam je klíčovým, svým způsobem ojedinělým a prakticky nezastupitelným. Je to dáno tím, že dítě zde nachází uspokojení potřeb, které jsou pro průběh dalšího sociálního začleňování rozhodující.*⁷⁰

*Naše kultura velice zdůrazňuje vliv rodičovské péče na utváření povahy dítěte i vliv rodiny na duševní rovnováhu dospělého.*⁷¹

Vágnerová (2008) tvrdí, že *rodina poskytuje dítěti základní sociální zkušenost. Svým chováním mu interpretuje svět jako celek, jehož je součástí. Je zjednodušeným modelem světa, v němž získává první zkušenosti a ověřuje si reakce okolí na své chování.*⁷²

Kraus (2001) popisuje rodinu jako *dynamický systém, který reprodukuje svoje základní podmínky především tím, že původní předpoklad svého vzniku (narození dítěte), mění na svůj výsledek, který se stává potenciálním vznikem dalšího, nového systému rodiny.*⁷³

Mnohé ve výchově dětí dnes zastávají různé státní instituce. Přesto role rodiny bude pro výchovu a socializaci člověka vždy nepostradatelná. Biologické potřeby dítěte dokáží sice uspokojit státní instituce, ale potřeby psychické a emocionální zajišťující správný psychický vývoj dítěte nikoliv. Ve státních institucích není dítěti věnováno tolik individuální péče, a také není vytvořeno tolik potřebné pouto s matkou, případně s jinou blízkou pečující osobou. Na tomto názoru se shoduje většina odborníků.⁷⁴

⁶⁹ PARSONS Talcott. *The Social System*. Psychology Press. 1951. s. 271.

⁷⁰ HELUS, Zdeněk. *Psychologie pro střední školy*. Vyd. 3. Praha: Fortuna, 2003. s. 98. ISBN 80-7168-876-2.

⁷¹ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). s. 91. ISBN 80-85850-24-9.

⁷² VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008. s. 589. ISBN 978-80-7367-414-4.

⁷³ KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. s. 78. ISBN 80-7315-004-2.

⁷⁴ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). s. 115-116. ISBN 80-86429-19-9.

Dle Matouška (2003) jsou to především tyto potřeby, které by rodina měla z emocionálně-psychologického pohledu plnit:

- potřeba kvalitních vnějších podnětů;
- potřeba řádu a smyslu v podnětech, tj. smysluplného světa;
- potřeba prvotních emocionálních vztahů, především k matce, přinášející pocit životní jistoty;
- potřeba společenského uplatnění, díky kterému dochází ke zdravému uvědomění si vlastní identity;
- potřeba otevřené budoucnosti, která v dítě motivuje k životní aktivitě a dochází k uvědomění časového rozpětí jeho života.⁷⁵

4.1. Primární socializace

Odkud pocházím? Ze svého dětství. Touto větou vysvětluje spisovatel A. de Saint-Exupéry chování dospělého jedince, který aplikuje, nebo se naopak snaží neaplikovat, výchovné vzorce, které sám v dětství od své rodiny převzal. Socializace je celoživotní proces. Nejdůležitější část, která nám poskytuje celoživotní základ, je socializace primární. Jak už bylo zmíněno v předešlé kapitole, měla by nám poskytnout pro člověka velmi potřebnou základní orientaci ve světě, a zároveň navázat důležité pouto s pečující osobou, kterou je převážně matka dítěte.

Výrost a Slaměník (2008) tvrdí, že *rodina je nejvýznamnější sociální činitel, protože nás seznamuje s identifikačními vzory pro budoucí role, se kterými se s velkou pravděpodobností můžeme v budoucnu ztotožnit.*⁷⁶

Dle Mühlpachra (2008) je právě rodina považována za hlavního činitele sociálních patologií, jelikož svým chováním umožňují dítěti delikventní chování.⁷⁷

Téměř každá rodina se alespoň jednou ocitne v problémové, či krizové situaci. Rodina, která je funkční dokáže psychické a fyzické potřeby dítěte i tak uspokojit. Rodinu však neovlivňují jen vnitřní události, ale působí na ni také širší okolí. Na příklad to, kam rodiče chodí do práce, s kým se přátelí, jejich koníčky atp.⁷⁸

⁷⁵ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). s. 115-116. ISBN 80-86429-19-9.

⁷⁶ VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 9788024714288.

⁷⁷ MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie pro sociální pracovníky*. Brno: MSD, 2008. s. 149. ISBN 978-80-7392-069-2.

⁷⁸ HELUS, Zdeněk. *Psychologie pro střední školy*. Vyd. 3. Praha: Fortuna, 2003. s. 98-100. ISBN 80-7168-876-2.

Již proslulý psycholog E. H. Erikson si dobře uvědomoval, že dětství je pro další život jedince zcela zásadní. Proto se snaží definovat, co by mu správně fungující rodina měla během prvních let života dát, případně umožnit. Jeho teorie „Osm věků člověka“, byla ve vývojové psychologii zcela zásadní. Tvrdí, že na každém stupni vývoje musí každý z nás splnit psychologický úkol, po jehož vyřešení se člověk může posunout dál a získává tím ctnost. Každý z těchto osmi úkolů je pro správný psychický vývoj velice důležitý, a přeskočení či nesplnění kteréhokoliv z nich, již člověk nikdy tak úplně nedožene. Rodina se u dítěte podílí na řešení především těchto několika psychologických rozporů, kterými jsou: ^{79 80}

0-1 roky, důvěra vs. nedůvěra. Dítě navazuje vztah s matkou (nebo jinou zastupující osobou) a skrze tento vztah se učí, zda může důvěřovat světu. Tím, že matka o dítě neustále pečuje, se v něm vyvíjí pocit naděje. To znamená, že i když se momentálně necítí komfortně, matka zpravidla přijde, situaci napraví a dítěti se opět vede dobře. Díky tomuto pravidelnému cyklu pak dítě začne na matku spoléhat. Matka na chvíli zmizí, ale zase se objeví. Dle Langmeiera a Matějčka (1974) v případech, kdy pocity jistoty a bezpečí nejsou přiměřeně a po delší dobu uspokojovány, dochází k citové deprivaci. Jedná se převážně o situace, kdy se matka o dítě nestará, zanedbává jej, nejeví o něj zájem, může být vůči němu až apatická. Takový proces ovlivňuje vývoj dítěte již od narození a jedinci mají v budoucnu problémy se sociální adaptací. ⁸¹

1-3 roky, autonomie vs. stud. Zde hrají rodiče velkou roli, jelikož dítě potřebuje mít možnost volby. Učí se samostatnosti, na příklad zavázat si tkaničku, sám se najíst, nebo obléknout. Dítě se učí stát na vlastních nohou, ale potřebuje i podporu rodiny při jeho pochybnostech. Případné neustálé zahanbování dítěte nevede k dokonalé poslušnosti, ale k tajnému odhodlání proklouznout a být neviděn. Zároveň ale dítě potřebuje pevné vedení, aby nedocházelo k potenciální anarchii. V případě úspěšného vyřešení konfliktu se dítě naučí rozeznat situace, kdy by mělo vydržet a stát si za svým, a kdy se naopak vzdát kontroly. ⁸²

3-6 let, iniciativa vs. vina. Dítěti se vyvíjí svědomí, učí se přebírat odpovědnost za své činy a dostávají se libé pocity z vynaloženého úsilí. Nebezpečí tohoto stadia je

⁷⁹ Erikson's Stages of Human Development: Erik Erikson's theory of the stages of human development. [online]. [cit. 2019-02-28]. Dostupné z: <https://www.psychologistworld.com/behavior/erikson>

⁸⁰ ERIKSON H. Erik. *Childhood and Society*, 2. vydání, W.W. Norton & Co., Inc., New York, 1963.

⁸¹ LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. 3., dopln. vyd. Praha: Avicenum, 1974.

⁸² ERIKSON, Erik H. *Životní cyklus rozšířený a dokončený: devět věků člověka*. Přeložil Jiří ŠIMEK. Praha: Portál, c2015. ISBN 978-80-262-0786-3.

pocit viny a studu ze zamýšlených cílů. Zatímco autonomie se soustřeďuje na vyloučení možných soupeřů a vede tedy k žárlivému vzteku, iniciativa s sebou přináší anticipační rivalitu vůči těm, kteří tu byli první a mohou proto pro své lepší vybavení zaujímat pole, na které je iniciativa jedince zaměřena. Častý nezdar vede k rezignaci, vině a úzkosti. V případě úspěšného vyřešení tohoto konfliktu se dítě naučí cílevědomosti a zaměřenosti.⁸³

6-12 let, výkonnost vs. méněcennost. Dítě si osvojuje nové dovednosti, což podporuje jeho postupnou autonomii, a zároveň ho již hodnotí i jiná sociální skupina než jeho rodina. V tomto období jsou velmi důležité jak úspěchy, pro rozvoj kompetencí a podporu utvářejícího se sebevědomí a sebedůvěry, tak neúspěchy při srovnávání se s ostatními vrstevníky pro poznávání svých hranic. V případě, že v tomto stádiu dítě začne pochybovat o své výkonnosti, může se objevit snaha o rivalitu, soupeření s okolím nebo naopak pasivní chování například v důsledku autoritativního nebo zanedbávajícího stylu výchovy.⁸⁴

12-19 let, identita vs. zmatení rolí. Začíná se utvářet osobní identita jedince a vztahy s vrstevníky nabírají na důležitosti. Mladý člověk si v tomto stádiu ujasňuje, kým je a kam patří. Hledá své nové role a snaží se je propojit s jeho dovednostmi. Je to období, kdy člověk zkouší různé věci. Od barvy vlasů, po kontakt s různými sociálními skupinami a snahu o jejich uznání. Hrozbou v tomto období je zmatení rolí. Pokud si jedinec neujasní své role, může dojít například ke zmatení sexuální identity nebo k delikventnímu chování.⁸⁵

4.2. Teorie attachmentu

V rámci primární socializace je nejdůležitější tvorba pouta mezi dítětem a jeho matkou, případně pečující osobou.

Dle Vágnerové (2000) *dítě pozná svou matku čichem již 45 hodin po narození. Samozřejmě jen tehdy, když bylo v její těsné blízkosti. Podobně reaguje i matka. Tato zjištění jsou dalším důkazem užitečnosti bezprostředního poporodního kontaktu matky a dítěte.*⁸⁶

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. s. 43. ISBN 80-7178-308-0.

*Dítě dovede rozeznat hlas své matky. Například dvoutýdenní novorozenci reagovali na matčin hlas živěji než na jiné. Ve 3. týdnu už dokonce vyvíjeli námahu, aby se dostali do polohy, z níž by matčin hlas mohli slyšet lépe.*⁸⁷

*Je také schopné sledovat obličej matky, který bývá v optimální vzdálenosti 20–30 cm, když je matka krmí, chová atd. Dítě si takto postupně vštípí její obraz.*⁸⁸

Vztah, který se vyvíjí mezi matkou a dítětem po narození, je pokračováním již vzniklého vztahu v prenatálním období. Člověk se tedy učí navazovat vztahy již od počátku svého života. Citová vazba k pečující osobě je tedy pro dítě zcela zásadní. Pokud dojde k jejímu oslabení, hrozí v budoucnu potíže s empatií, neschopnost navázat pevné vztahy, nejistota, nebo nízká sebedůvěra. Ve vážných případech může dojít i k psychickým poruchám, jelikož typ vazby, který je utvořen mezi matkou a dítětem provází dítě celým jeho životem.

Za zakladatele teorie attachmentu neboli teorie citové vazby, je považován doktor a psycholog John Bowlby. Věnoval především práci s deprivovanými dětmi a adolescenty. Bowlby zjistil, že stejně jako většina zvířat se i lidé po narození fixují na matku a nedostatečná péče o novorozence markantně narušuje jeho příští psychický vývoj. Při vedení terapeutických skupin pro matky si všiml, že děti s psychickými potížemi měly často narušený vztah se svou matkou. Bowlby se tedy začal stavět do opozice tehdejší doby, která se snažila zakročit proti rozmazlování dítěte a nabádal matky k vytvoření silného citového pouta k dítěti, která je jeho biologickou potřebou. Citové pouto se začne u člověka vytvářet prakticky ihned po jeho narození, ale její úplné vytvoření trvá. Teprve v pátém měsíci života dítě začne rozeznávat lidi cizí, od lidí blízkých. V šestém měsíci začíná mít z neznámých osob strach, a v osmém měsíci vzniká citová vazba nejsilnější. V tomto věku prožívá dítě tzv. vývojovou úzkost z cizích lidí a je velmi fixované na své matce. Nemělo by proto dojít k dlouhodobému odloučení. Po vyvrcholení prvního roku, začínají pomalu jeho snahy o autonomii a úzkost povoluje. Mezi 18. měsícem a 2. rokem nastává pro matky, které se zvykly na určitou samostatnost dětí zvrát, jelikož dítě se na ně opět začíná velmi fixovat a dožaduje se časté pozornosti. V této chvíli je důležité dítěti opět dovolit být „závislé“,

⁸⁷ CONDON, W.S. & SANDER, LM!. (1974). *Neonate movement is synchronized with adult speech: Interactional participation and language acquisition*. Science, 183, s. 99-101.

⁸⁸ KLEIN, Zdeněk. *Úvod do etologie člověka*. Vyd. 1. Praha: HZ Systém, 1997. 193 s. ISBN 8086009157.

jelikož tento stav brzy pomine, ale dítě si již odnáší pocit psychické opory a bezpečí v matce.⁸⁹

Jak již bylo zmíněno, pokud nebude mezi matkou a dítětem utvořeno zdravé a pevné pouto, dochází zpravidla ke špatnému psychickému vývoji dítěte, což následně ovlivní plnění jeho dalších vývojových úkolů. Typ pouta, který se mezi matkou a dítětem utvoří, je tedy pro dítě zcela zásadní. Mary Ainsworth popsala čtyři základní druhy vazbového chování, kterými jsou:⁹⁰

Bezpečná vazba – Dítě prožilo správný vývoj citového vztahu s matkou a dostalo se mu potřebné péče. Dítě proto nabývá pocit bezpečí a jistoty. Reaguje na přítomnost matky velmi pozitivně a má radost, že ji vidí.⁹¹

Úzkostná vyhýbavá vazba – Touto vazbou disponují především děti, jejichž rodiče považovali jejich potřeby za nedůležité a obtěžující. Tyto děti nemají utvořené zdravé sebevědomí a v životě bývají nejisté. Rodiče tyto pocity v dítěti často ale nevzbuzují záměrně. U těchto dětí se zdá, jako by na přítomnost matky nereagovaly a například projevy radosti z její přítomnosti, nebo naopak nelibosti nedávají najevo, aby se vyhnuly případnému zklamání z nereagující matky. Potlačování pocitů si pak děti přenášejí i do dospělosti.⁹²

Úzkostná vzdorující vazba – Tyto děti zažily ze strany matek lásku a pocit přijetí, nicméně tato potřeba nebyla uspokojována pravidelně, jevila se nespolehlivou. Dítě si proto vytváří pocit nejistoty. Děti při odchodu i příchodu matky propadají v pláč a hněv. Reakce dítěte jsou taktéž velmi proměnlivé, jelikož odráží chování rodičů.⁹³

Dezorganizovaná vazba – Vytváří se u dětí zanedbávaných nebo týraných, které téměř nezažily pozitivní přijetí ze strany matky. Neumí zvládat stres, což vede v budoucnu k problematickému životnímu stylu a vzniku psychických potíží. U těchto dětí dochází ke zvláštnímu chování v podobě přibližování se k matce zády, chození okolo ní v kruhu, či přicházení k matce s odvrácenou tváří. Dítě má potřebu blízkosti k pečující osobě, ale má z ní zároveň strach. Toto podivné chování zmizí přibližně do čtyř let věku dítěte, ale zmíněné pocity si sebou nese stále, čímž dochází ke vzniku různých psychických obtíží.⁹⁴

⁸⁹ KRÍŽOVÁ Ivana. *Citová vazba a její význam pro dítě*. Poradce ředitelky mateřské školy. 2017 s. 19-25.

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ Tamtéž.

⁹² Tamtéž.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ Tamtéž.

4.3. Citová deprivace a subdeprivace

Pokud není vztah mezi matkou a dítětem ideální a nepodaří se jim utvořit již zmíněné bezpečné citové pouto, může ze strany dítěte vzniknout citová deprivace či subdeprivace. Termín deprivace vyjadřuje dlouhodobé neuspokojování významných potřeb. S deprivací fyzických potřeb se dnes setkáváme zřídka, setkáváme se především s deprivací citovou.

Citová deprivace vzniká dlouhodobou absencí spolehlivého a stabilního vztahu s matkou, či jinou pečující osobou. Postoj matky k dítěti je ambivalentní, někdy až hostilní a dítě je jím ovlivněno prakticky od narození. Dítě tento vztah považuje za normální, jelikož má absenci rozdílných zkušeností. Důsledky psychické deprivace jsou u každého dítěte individuální. U některých dětí nebývají dostatečně využívány rozumové schopnosti, proto nemusí porozumět jak chování svému, tak chování ostatních. Je zde absence schopnosti poučit se ze zpětné vazby, které se jim od matky nedostalo, a nebyly jim například vysvětleny důsledky chování. Dlouhodobě zde chybí i pozitivní stimulace při jakémkoliv pokusu o samostatnou aktivitu dítěte, a to tím pádem nemá důvod ke snažení. Tito jedinci bývají nedůvěřiví, obtížně se orientují ve vlastních pocitech a mívají nízkou frustrační toleranci. Citová deprivace se vyskytuje především u dětí z dysfunkčních a afunkčních rodin.⁹⁵

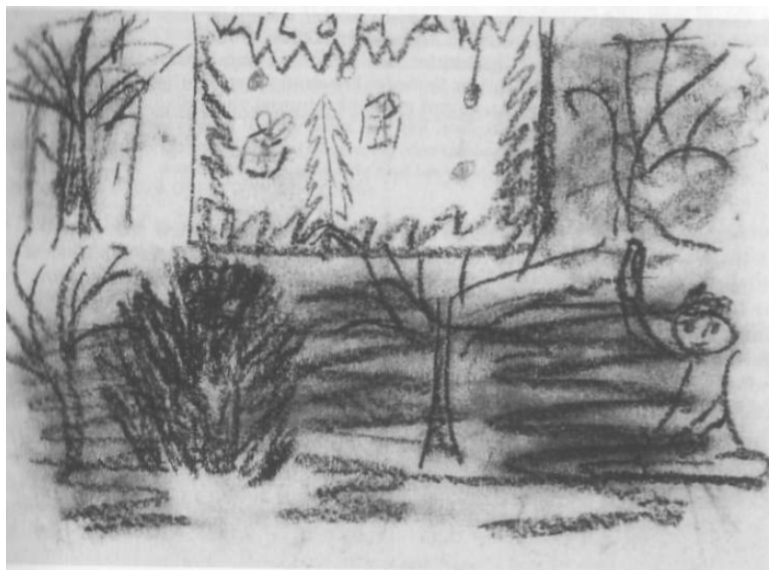
V problémových rodinách se častěji setkáme s citovou subdeprivací, což je mírnější varianta deprivace zkušenosti. Je hůře identifikovatelná, jelikož děti mohou mít například řádné materiální zabezpečení, ale mohou citově strádat. Znaky rodičů z takových rodin jsou například přílišná kritičnost, je evidentní že nerozumí potřebám svého dítěte, nevěnují se mu.⁹⁶

Níže uvedený příklad kresleného obrázku deprivovaného dítěte ukazuje věrně jeho reálné prožívání a vnímání rodinné atmosféry. Riziko problémové rodiny s deprivovaným dítětem tkví také v tom, že dítě, které v ní vyrůstá, často aplikuje získané zkušenosti na svojí rodině, kterou si v budoucnu založí. Tato situace nemusí vzniknout nutně proto, že jedinec má sklony k problematickému chování ale proto, že jinak fungovat ani nedokáže.

⁹⁵ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008. s. 597-605. ISBN 978-80-7367-414-4.

⁹⁶ Tamtéž.

Obrázek č. 1: Kresba citově deprivovaného a zanedbávaného chlapce na téma „Večer trávený doma s rodinou“

zdroj: Vágnerová, Psychopatologie pro pomáhající profese, 2008, s. 603.

Důsledky subdeprivace nejsou tak viditelné jako u deprivace. Typickým příznakem je kumulace drobných odchylek. Souhrn těchto nepříznivých znaků se nazývá skór maladaptace. Může jít o znevýhodnění různých druhů, dítě může být například často nemocné, mít špatné postavení v dětské skupině, je obecně hůře hodnoceno, má horší školní prospěch. Následky citové subdeprivace mohou mít dopad na oblast sebehodnocení, mezilidských vztahů a životní spokojenosti v období dospělosti.⁹⁷

Dle Matějčka (1992) mohou mít takoví jedinci v dospělosti problémy s profesním uplatněním, které odráží nízká úroveň dosaženého vzdělání, s partnerskou a rodičovskou rolí, jelikož v péči o vlastní dítě se mohou kvůli chybějící emoční a sociální zkušenosti odrazit vlastní zážitky z dětství, nebo s obecnou sociální adaptací, z důvodu chybějící schopnosti zvládat každodenní povinnosti, respektovat běžná pravidla a být odpovědný za své činy.⁹⁸

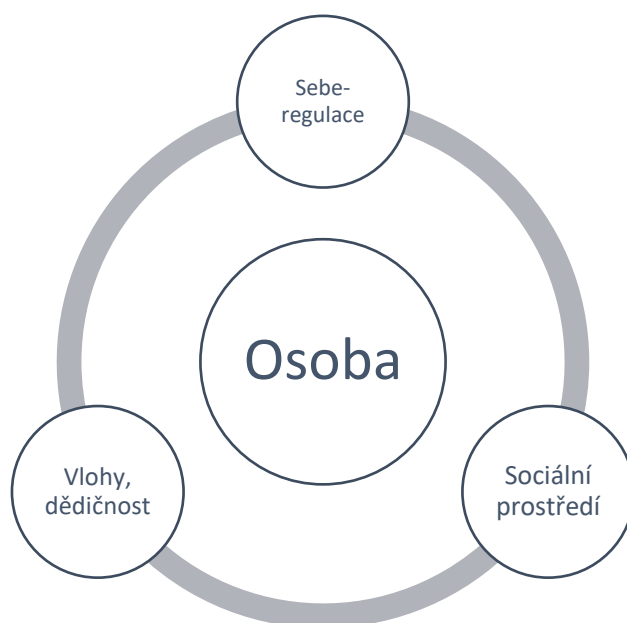
⁹⁷ MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: SPN, 1992. Psychologická literatura. ISBN 80-04-25236-2.

⁹⁸ Tamtéž.

4.4. Nature versus nurture

Je vývoj člověka určován geny, nebo prostředím ve kterém vyrůstá? To je zásadní otázka pro výzkum této práce, jak dokáže dětství ovlivnit osobnost člověka. Jaký je poměr vlivu zděděných vlastností neboli vlohů, a prostředí na osobnost člověka? Kdybychom vývoj člověka připisovali pouze jeho genetické výbavě a procesu jejího zrání znamenalo by to, že získané zkušenosti a vše co se během života naučíme, by bylo

Graf č. 1: Proces vzájemného ovlivňování při utváření osobnosti

zdroj: vlastní tvorba, Kern, Přehled psychologie, 2015, s. 128

minimálně druhořadé, pokud ne nedůležité. Pokud bychom naopak předpokládali, že naši osobnost formuje prostředí, ve kterém žijeme a zkušenosti, které během života získáme, měl by zanedbatelný význam proces zrání a genetická výbava. Tento extremistický názor zastával například filosof a psycholog John Locke který tvrdil, že narozené dítě, je tzv. tabula rasa neboli nepopsaný list, nebo také psycholog J.B. Watson, který proslul známou větou: „*Dejte mi dvanáct nemluvnat a já z nich vychovám kohokoli budete chtít. Právníka, doktora, obchodníka, nebo dokonce žebráka i zloděje.*“⁹⁹

Co tedy ovlivňuje vývojový proces, vysvětluje nejlépe model zralosti a kritického období. Ten nám říká, že proces učení proběhne správně, pokud genetická

⁹⁹ KERN, Hans, Christine MEHL, Hellfried NOLZ, Martin PETER a Regina WINTERSPERGER. *Přehled psychologie*. Vydání páté. Přeložil Magdalena VALÁŠKOVÁ. Praha: Portál, 2015. s. 127-128. ISBN 978-80-262-0871-6.

výbava dosáhla potřebného stupně zralosti. Pokud bychom tedy sebelépe například učili plyně mluvit tří měsíční dítě, i při té největší snaze se nám to nepodaří, jelikož není dostatečně zralé se to naučit. Na základě tohoto modelu se ukazuje, že jednou z nejdůležitějších složek prostředí je výchova, díky které by člověk měl rozvíjet své vloh. Se stoupajícím věkem člověka vstupuje do hry ještě třetí činitel, a tím je seberegulace neboli sebekontrola. Ta tkví především v tom, jak si člověk umí odříct bezprostřední a okamžité potěšení.¹⁰⁰

V praxi dnes málokdo zaujímá jednu z těchto extremistických pozic, jelikož na obou stranách je příliš mnoho skutečností a argumentů, že tyto činitelé se ovlivňují vzájemně. Dle Říčana (2010) jsou zdroje naší individuálnosti pro rozvoj kterékoliv psychické vlastnosti:¹⁰¹

- genová výbava, kterou dědí člověk po rodičích;
- prenatální období, během kterého na příklad teratogenní faktory, životospráva nebo psychický stav matky;
- biologické vlivy během porodu a těsně po něm;
- posledními a však ne méně důležitými faktory jsou výchova a vzdělání.¹⁰²

4.5. Styly rodičovské péče a jejich nová pojetí

Styly rodičovské péče odráží život a osobnost každého dítěte. Právě z nesprávných způsobů výchovy dochází často ke vzniku citové deprivace či subdeprivace. Styl výchovy, který rodiče aplikují, odráží také typ citové vazby mezi matkou a dítětem.

Baumrindová (1991) rozlišila v návaznosti na starší typologie tři druhy výchovných stylů v rodině:¹⁰³

Direktivní neboli autoritářský styl, kdy je dítě učeno řídit se striktními příkazy a zákazy. Výchova je nepružná a není otevřená novým řešením případně vzniklých problémů. Je založena na trestech, často i fyzických. V takové rodině je brán apel tedy především na poslušnost dítěte. Převládá nízká míra komunikace mezi členy rodiny.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie osobnosti: obor v pohybu*. 6., rev. a dopl. vyd., V Grada Publishing 2. Praha: Grada, 2010. Psyché (Grada). s. 50. ISBN 978-80-247-3133-9.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ BAUMRIND, D. *The influence of parenting style on adolescent competence and substance use*. The Journal of Early Adolescence, 11(1), 1991. s. 56-95.

¹⁰⁴ Tamtéž.

Permisivní neboli povolující styl, kde se rodiče snaží ve výchově uplatňovat co nejvíce volnosti. Převládá zde názor, že dítě samo ví, jakou životní cestou by se chtělo ubírat. Dítě často s tak velkou odpovědností vzhledem ke svému věku neumí zacházet. Následně často neumí převzít odpovědnost i vzhledem k tomu, že na něj během výchovy byly kladeny minimální požadavky a mělo minimum povinností.¹⁰⁵

Styl opřený o autoritu – v rodině jsou stanovena jasná pravidla, zásady a principy. Na rozdíl od stylu prvního spolu členové rodiny ale komunikují a dbají, aby děti rozuměly, proč jsou daná pravidla správná a měla by se dodržovat. Dbají, aby děti rozuměly svým odměnám, trestům a povinnostem. Díky tomuto stylu výchovy se pak takoví rodiče stávají pro děti vhodnou autoritou a správným modelem chování do budoucna.¹⁰⁶

Baumrindová (1991) dokázala, že děti nezávisle na věku či etniku, které vyrůstaly s výchovou opřenou o autoritu, dosahují lepších výsledků v ukazatelích vývoje osobnosti a testech rozumových schopností než děti, které byly vychovávány předešlými dvěma styly, tj. permisivním nebo autoritářským.¹⁰⁷

Dalším z možných pojetí výchovy je model čtyř stylů výchovy dle E.E. Maccoby a J. A. Martina. Ti uvažují o vychovávajících rodičích jako o akceptujících či odmítajících. Tyto emoční vztahy pak kombinují s příslušnými způsoby výchovy.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ MACCOBY, E. E., Martin, J. A. *Socialization in the Context of the Family: Parent – Child Interaction*. In Mussen. P. H. *Handbook of Child Psychology IV*. New York, 1983.

Tabulka č. 1: Model stylů výchovy

RODIČE	ODMÍTAJÍCÍ	AKCEPTUJÍCÍ
NÁROČNÍ A KONTROLUJÍCÍ	AUTORITÁŘSKÝ STYL	AUTORITATIVNĚ VZÁJEMNÝ STYL
NENÁROČNÍ A NEKONTROLUJÍCÍ	ZANEDBÁVAJÍCÍ STYL	SHOVÍVAVÝ STYL

Zdroj: Maccoby, E.E., Martin, J.A., Socialization in the Context of the Family, 1983

Autoritářský styl je kombinací náročných, kontrolujících a zároveň odmítajících rodičů, kteří příliš nevnímají pocity a potřeby dítěte. Chybí zde oboustranná komunikace. Je vyžadována poslušnost a úcta k autoritě. Dítě následně může postrádat spontaneitu. Spolu s níže uvedeným zanedbávajícím stylem jsou jedním z nejčastějších modelů výchovy v problémových rodinách.¹⁰⁹

Autoritativně vzájemný styl označuje rodiče sice přísné a kontrolující, ale zároveň přijímající. Rodiče jsou vnímaví k potřebám dítěte, podporují ho a vládne zde oboustranná komunikace. Tento styl výchovy je z hlediska vývoje dítěte optimální. Dítě disponuje zdravým sebevědomím, umí se prosadit a je přátelské vůči svým vrstevníkům.¹¹⁰

Zanedbávající styl je charakteristický lhostejností rodičů vůči dítěti, neprojevují zájem o výchovu či rozvoj dítěte, a proto na ně také nekladou žádné nároky. K dítěti jsou často chladní, odmítaví a vyhýbají se vzájemné komunikaci. Velmi málo berou v potaz jeho názory a pocity. Takové dítě často neumí ovládat a rozumět svým pocitům.¹¹¹

Shovívavý styl se vyznačuje rodiči dítě přijímající, poskytující emoční podporu a porozumění. Zároveň ale na dítě kladou malé, nebo žádné požadavky a povinnosti,

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ Tamtéž.

čímž dítě nemá jasně vymezené hranice svého chování. Dítě z takové rodiny je pozitivně citově laděné, ale také nezralé a postrádá přiměřenou společenskou odpovědnost.¹¹²

4.6. Resilientní rodina

Resilientní rodina poskytuje nejvhodnější prostředí pro výchovu. Tento funkční typ rodiny se uvádí jako optimální, jelikož právě taková rodina se dokáže adaptovat na měnící se požadavky společenského prostředí a zároveň dokáže vytvořit správnou strategii při zvládání životních problémů.

Existují dvě základní vlastnosti rodiny, které by měla správně fungující rodina mít a na kterých se shodují odborníci. Jsou jimi soudržnost a adaptibilita.

Soudržnost neboli koheze, nám ukazuje míru blízkosti členů rodiny. Ve funkčních rodinách je tato vlastnost vyrovnávána přirozenou autonomií každého člena. Adaptibilita pak odráží schopnost rodiny přizpůsobit se rychle měnícím se požadavkům společnosti. Odolnost rodiny tedy z velké části závisí na míře rodinné soudržnosti a zároveň autonomie jejích členů.¹¹³

I v souvislosti s těmito vlastnostmi vznikl i termín „rodinná resilience“. Tento termín vyjadřuje, jak je rodina odolná a silná v každodenním životě, ale i při mimořádných zátěžových situacích. Do jaké míry je rodina resilientní se věnoval v 90. letech 20. století profesor Hamilton McCubbin. Dle jeho studie se tato resilience odvíjí od závažnosti stresoru, vulnerabilitou neboli zranitelností rodiny, způsobu, kterým rodina funguje, jaké má rodina zdroje odolnosti, jak se rodina chová ve stresové situaci – což z velké části odráží i osobnost rodičů, která je dá se říci středobodem při řešení problémové situace. Ti se k situaci mohou stavět až apaticky, nebo mohou mít naopak pocit, že se situace nedá za žádných okolností zvládnout. Nejlépe se osvědčuje řešení problému způsobem, kdy rodina tuto situaci vnímá jako výzvu.¹¹⁴

Na příklad u syndromu CAN dle Vágnerové (2008) rodičům chybí mechanismy zvládání zátěže, a proto dochází k porušení funkcí rodiny. V rizikové situaci dle

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ SOBOTKOVÁ Irena. *Odolná a funkční rodina – jeden z předpokladů zdravého vývoje dětí*. *Pediatr. pro Praxi*. 2003. s. 256-258.

¹¹⁴ MCCUBBIN HI, THOMPSON AI, MCCUBBIN MA. *Family assessment: Resiliency, coping and adaptation – inventories for research and practice*. Madison: University of Wisconsin Publishers 1996: s. 912.

McCubbinho (1996) záleží také na způsobu, jak rodina problémy řeší. Jak je schopna spolupracovat, komunikovat a být otevřena novým řešením.¹¹⁵

¹¹⁵ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008. s. 589-630. ISBN 978-80-7367-414-4.

PRAKTICKÁ ČÁST

5. CÍL VÝZKUMU

Období adolescence je část životního vývoje, ve kterém probíhá nejvíce fyzických a psychických změn. Rodina má v tomto období nezastupitelnou roli. V případě rodiny problémové, může často dojít k ovlivnění vývoje jedince negativním směrem. Je tedy nutné vyvinout snahu, a pochopit svět z hlediska adolescentů z těchto rodin a pokusit se porozumět, co ve své rodině nejvíce postrádají, jaké jsou jejich motivace, jak vnímají určité podněty a jaké jednání v nich vyvolávají.

Cílem práce je zjistit, jak tito adolescenti vnímají způsoby jejich rodinné výchovy, zkoumá, jak vnímají a vnímali jejich vztahy a řešení případně vzniklých problémů. Bude se věnovat také výzkumu vnímání jejich současné vztahové situace a jejich sebehodnocení, které je často ovlivněno citovou nekonzistencí a nezralostí. Zda pociťují, že fakt, že vyrůstali v problémové rodině, má na jejich osobní život vliv. Jak jsou ve svém životě spokojeni, včetně jejich pocitů ohledně začlenění do společnosti. Výzkum hledá možná propojení s teoriemi způsobu výchovy v rodině a teorií attachmentu. Dále sleduje, zda existuje propojení či společný znak jednotlivých výpovědí.

6. METODA VÝZKUMU A VÝZKUMNÝ SOUBOR

Vzhledem k cíli výzkumu, tj. komplexnímu a co možná nejhlubšímu pochopení individuálního vnímání adolescenta z problémové rodiny a pochopení jednotlivých činitelů mající vliv na jeho socializaci, je zvolen kvalitativní výzkum.

Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění, založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.¹¹⁶

Tento výzkum se provádí pomocí delšího a intenzivního kontaktu s terénem nebo situací jedince či skupiny jedinců. Tyto situace jsou obvykle banální nebo normální, reflektují každodennost jedinců, skupin, společností nebo organizací. Hlavním úkolem je

¹¹⁶ CRESWELL, J.W. *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions*. Thousand Oaks: Sage Publications, 1998. s. 12.

*objasnit, jak se lidé v daném prostředí a situaci dobírají pochopení toho, co se děje, proč jednají určitým způsobem a jak organizují své všednodenní aktivity a interakce.*¹¹⁷

Dle Švaříčka (2007) není přesně stanoven způsob, jak kvalitativní výzkum provádět. Často se liší i jeho definice, jelikož může být chápán z různých pohledů.¹¹⁸

V této práci je kvalitativní výzkum pojat stejně, jako jej například chápal Bryman (1998). *Je to pohled, z perspektivy subjektu.*¹¹⁹

Jelikož dochází k neustálému prodlužování přechodu do dospělosti, vznikly studie, které tvrdí, že dochází k posunutí konečné věkové hranice adolescence až k 25. roku. Klíčovými důvody jsou především rostoucí požadavky na vzdělávání, a s tím související finanční osamostatnění a vstup do manželství.¹²⁰

Proto je záměrně vybráno jako vzorek několik účastníků z problémových rodin ve věku 22-23 let. Jedná se o rodiny, kde jsou narušeny vtahy mezi členy rodiny, a to především mezi účastníky výzkumu a jejich biologickými rodiči. Ve všech zkoumaných rodinách nežijí biologičtí rodiče jedince spolu. V rodinách přetrvávají chladné vztahy a problémy v komunikaci.

7. VÝZKUMNÝ PROBLÉM A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Výzkumným problémem této práce je, jak adolescent vnímá význam jeho rodiny ve vztahu k jeho sebehodnocení, partnerským vztahům, pohledu na jeho rodinu a rodinu obecně.

Proto byly výzkumné otázky určeny takto:

1. Jak adolescent vnímá způsob výchovy v jeho rodině?
2. Jak ovlivnila adolescentova rodina jeho náhled na rodinu obecně?
3. Jaký vliv má problémová rodina na adolescentovo sebehodnocení?
4. Jak se adolescent cítí v oblasti partnerských vztahů?

¹¹⁷ HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. s. 49-52. ISBN 9788026209829.

¹¹⁸ ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2007. s. 12-19. ISBN 978-80-7367-313-0.

¹¹⁹ BRYMAN, Alan. Quantitative and qualitative research strategies in knowing the social world. In Tim May & Malcolm Williams (eds.), *Knowing the Social World*. Open University Press, 1998.

¹²⁰ Prof Susan M Sawyer, MD, Peter S Azzopardi, PhD, PhD Dakshitha Wickremarathne, MDS a Prof George C Patton, MD. The age of adolescence. *The Lancet Child & Adolescent Health*[online]. 17.01.2018 [cit. 2019-02-28]. Dostupné z: [https://www.thelancet.com/pdfs/journals/lanchi/PIIS2352-4642\(18\)30022-1.pdf](https://www.thelancet.com/pdfs/journals/lanchi/PIIS2352-4642(18)30022-1.pdf)

8. ZBŮSOB SBĚRU DAT, ČASOVÝ ROZPIS VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Kvalitativní výzkum je s účastníky prováděn formou hloubkových, polostrukturovaných rozhovorů.

Tento druh rozhovoru byl zvolen pro jeho jednoduchost ve zpracování dat, jelikož na příklad u rozhovoru neformálního, kde jsou generovány otázky spontánně, je srovnávání dat poněkud obtížné. V takovém případě se mohou rozhovory i diametrálně odlišovat a ke zpracování vyžadují mnohem více času.¹²¹

Zvolený způsob sběru dat se jeví jako nejvhodnější, kvůli snaze získat náhled do individuálního vnímání daného účastníka. Zároveň se jeví jako vhodnější i proto, že se jedná o osobní, často i velmi citlivé téma. Průběh rozhovoru je nahráván a následně přepsán. V případě odmítnutí audionahrávky účastníkem, bude rozhovor zapisován. K polostrukturovaným rozhovorům jsou využity doplňkově, v případě potřeby, komunikační sítě.

Během měsíce ledna 2019 jsou sestaveny okruhy výzkumu a zároveň osloveni potenciální účastníci výzkumu. Po výběru jsou v lednu a únoru 2019 postupně kontaktováni, a jsou s nimi domluveny osobní schůzky tak, aby mohly být uskutečněny rozhovory. Osobní schůzky jsou z časových důvodů případně doplněny informacemi získanými písemnou formou, pomocí komunikačních sítí. Absence neverbální komunikace bude alespoň částečně nahrazena emotikony v textu, a zároveň bude brán zřetel na interpunkci účastníků, o čemž jsou upozorněni.

9. ETICKÉ OTÁZKY A MOŽNÁ RIZIKA BĚHEM VÝZKUMU

V průběhu výzkumu je potřeba dodržet níže popsané etické otázky.¹²²

- Účastník může kdykoliv ukončit svoji účast na výzkumu a toto rozhodnutí musí být respektováno.
- Rozhovor nesmí být veden pod nátlakem či manipulací.
- Musí být respektováno rozhodnutí účastníka hovor nenahrávat.
- Pokud je během výzkumu nutné zatajení informací, účastníci výzkumu musí být na konci informováni jeho o cíli a okolnostech.

¹²¹ HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. s. 175. ISBN 9788026209829.

¹²² Tamtéž s. 49-52.

- Účastník musí podepsat informovaný souhlas, který informuje o průběhu a cíli studie.
- V ideálním případě je při výzkumu zajištěna anonymita účastníků. Získaná data nebudou zneužita a jejich využití se budou týkat pouze bakalářské práce.
- Během průběhu studie je nutné zajistit účastníkům soukromí.

Během výzkumu může dojít ke vzniku různých komplikací a rizik. V první řadě je zde nemožnost získání množství dat. V průběhu rozhovoru jsou odpovědi na otázky ovlivněny sdílností účastníka, a tak existuje možnost, že je na některé klíčové otázky odpovězeno stručně, ačkoliv mohou být klíčové.

Další možnou komplikací během výzkumu je osobní znalost účastníka, která se v tomto výzkumu vyskytuje u všech zúčastněných účastníků. V takovém případě je ohrožen osobní odstup výzkumníka a snaha nehodnotit získané informace. Účastníkovi může být zároveň z tohoto důvodu nepříjemné poskytovat takto osobní informace. Tento fakt, ale na příklad i pouhá citlivost tématu může ovlivnit pravdivost výpovědí účastníků výzkumu a tím pádem ohrozit jeho reliabilitu. Dlouhodobá známost mezi účastníky ale nemusí mít nutně negativní dopad. Při rozhovoru může plnit i pozitivní funkci, a to například rozeznání okamžiku, kdy účastník mluví nepravdu. Zároveň může dlouhodobá známost naopak přispět k uvolněnosti a větší sdílnosti během rozhovoru.

Možnou komplikací je i odmítnutí účastníka audionahrávky během rozhovoru. Zapisovaný rozhovor může být ve výsledku méně uvolněný a ztrácí se možnost zpětného sledování intonace hlasu účastníka. Rozhovor je z důvodu zapisování trhaný a ztrácí částečně svou přirozenou návaznost. V tomto výzkumu žádný z účastníků nahrávání rozhovoru neodmítnul.

Validitu výzkumu komplikuje míra zobecnění výsledků na populaci. Z kvalitativního výzkumu je možné získat hypotézy, které je ale nutné doplnit o výzkum kvantitativní. Validitu ovlivňuje i možná chybná interpretace výzkumníka.

9.1. Charakteristika jednotlivých účastníků

Níže jsou rozebrány situace a problémy jednotlivých účastníků kvalitativního výzkumu. Ve všech případech se jedná o shrnutí důležitých informací, které byly poskytnuty účastníky během rozhovoru a byly případně doplněny prostřednictvím

komunikačních sítí či telefonicky. Jména všech účastníků výzkumu byly v rámci zachování anonymity změněny.

1. účastník – Štěpán, 23 let, student vysoké školy, pracující

S Š. se známe skoro deset let a znám velmi dobře i celou jeho rodinu. Proto mohu zhodnotit, že mi při rozhovoru přišel trochu nervózní a upjatý. Často utíkal pohledem a smál se. Sešli jsme se jednou, v klidné kavárně, v blízkosti jeho bydliště, kterou si sám vybral. Zbylé informace jsem doplňovala telefonicky nebo skrze sociální síť. Při rozhovoru jsem si všímala, že často opakuje, že nechce být průměrný, že dokáže velké věci a bude se mít hodně dobře. Často dával najevo, že životní jistoty pro něj nejsou vůbec důležité. Hlavně nechce zapadnout do průměru, chce vybočovat, být originální.

Š. pochází ze čtyřčlenné rodiny. Když se narodil, matce bylo 23 a otci 27. Byl plánované dítě. Má o rok a půl mladší sestru. Celý život žili s rodinou v panelákovém bytě, a tak měl s jeho sestrou jeden společný pokoj i během dospívání, dokud se neodstěhoval. To velmi ovlivnilo jejich vztah. Jelikož ani jeden nemohl mít své soukromí, často se hádali. Š. k sestře přistupoval velice direktivně a měl tendence k prikazování. Jeho matka se mi svěřila, že v předškolním a mladším školním věku svou sestru i surově bil. Rodiče se rozvedli, když bylo Š. 12 let. Obě děti byly svěřeny do péče matky a ta už zůstala celý život s dětmi sama. Partnerky měla pouze krátkodobé, a tak s nimi nikdo dlouhodobě nežil. S otcem se Š. viděl jednou za tři týdny, a tak s ním skoro žádné problémy neřešili. V tu chvíli mu otec nechyběl, ale zpětně si uvědomuje, že mu velmi chyběl mužský vzor. Š. tvrdí, že na vyrůstání s matkou nemá žádné pozitivní vzpomínky. Jejich vztah přirovnává ke spolubydlícím. Když se doma všichni sešli, hádky byly na denním pořádku. Většinou to nakonec skončilo tak, že se se sestrou postavili společně proti matce. Na své dětství vzpomíná tak, že ho matka často ponižovala a vysmívala se mu. Zároveň si nepamatuje, že by ho matka za něco pochválila. Řešila převážně jeho neúspěchy a nedostatky. Když jsem se ho zeptala, co se mu vybaví při slovu rodina, odpověděl hádky. Z jeho rodiny rád vzpomíná pouze na dědu, u kterého našel pochopení, podporu a který ho jako jediný podporoval v jeho aktivitách. Ve 20 letech odešel na vysokou školu a začal žít s jeho partnerkou, aby nemusel být na matce závislý. O víkendech domů nejezdil a s rodinou se viděl málokdy. Momentálně studuje 3. vysokou školu, jelikož předešlé dvě nedokončil. Zhodnotil je jako nezáživné, o ničem a nevhodné na přípravu do života. U druhé vysoké školy

ukončil studium hned po první návštěvě. Hned věděl, že ho do praxe nepřipraví. Momentálně uvažuje o tom, že přeruší studium i současné, třetí vysoké školy.

2. účastník, Kamila, 22 let, studentka vysoké školy

S **K.** jsme se sešly v kavárně v centru Prahy dvakrát. Známe se spolu přibližně tři roky. Při rozhovoru se často dívala do stolu nebo sledovala okolí. Vyhýbala se očnímu kontaktu. Často brala do rukou telefon či jiné předměty a hrála si s nimi. Momentálně žije se svou matkou, jejím partnerem a dvěma nevlastními, mladšími sourozenci, které má matka s jejím současným partnerem. Studuje vysokou školu a plánuje studovat do 26 let. Pokud se plány razantně nezmění, zůstane do té doby bydlet u matky. S jejím partnerem si rozumí, říká, že si navzájem nemluví do života. Její rodiče spolu byli od 16 let, měli jedno společné dítě, a to právě ji. Byla plánované dítě a narodila se, když bylo matce 27 a otci 30 let.

K. si u otce skoro nepamatuje, že byl doma, a když doma náhodou byl, vzpomíná si pouze na hádky. Na svého otce byla velmi fixovaná, a špatně snášela, že jí nevěnoval žádnou pozornost. I po rozvodu, kdy **K.** bylo 5 let se situace nelepšila, spíše naopak. Cítila ze strany otce velký nezáměr a vídali se málokdy. Matka dlouhodobě pozorovala, jak **K.** situaci snáší, a donutila otce, aby spolu zašli k psychologovi. Tam se otec vyjádřil, že žádné nedostatky v jejich vztahu nepozoruje, načež se **K.** rozplakala, že to nemá smysl a další schůzka se již nekonala. K matce měla **K.** od malička velmi blízko, protože jsou prý i podobné povahy. U matky měla poměrně volnou výchovu, protože jak sama říká, nepotřebovala ji. Otec byl zastáncem principů Montessori a tvrdil, že dítě je malý dospělý. Sama si od malička dávala pozor na to, aby ve škole měla samé jedničky, byla cílevědomá a bezproblémové dítě. S otcem se skoro nevídali, vždy ji jednou za čas pouze utěšil nějakým drahým dárkem. **K.** často při rozhovoru opakovala, že se celý život snažila být perfektní, protože jí vždycky přišlo, že od nich táta odešel proto, že s mámou perfektní nebyly. Tak se snažila být ve všem nejlepší, aby se to už nestalo a táta se vrátil. V 16 letech si **K.** začala stále více uvědomovat nezáměr otce. Našla si svého prvního partnera, který byl o několik málo let starší a byl drogově závislý. Začala mít problémy s anorexií, začala kouřit a užívat marihuanu. Několikrát zkusila i LSD. Tento stav trval rok, poté se s ní přítel rozešel a stav se zhoršil. Tvrdí, že to byla její první velká láska, s jejím koncem se doteď nesmířila a kvůli otci i vztahovému karambolu má už problém věřit mužům. Myslí si, že jí každý muž stejně vždycky opustí. Dnes už drogy nebere a nebojuje s mentální anorexií. Jak čas běží, stále

více si uvědomuje, jak je důležité mít ráda sama sebe a snaží se to naučit. Její názory na partnerství a vztah s otcem však zůstávají stejné. Během rozhovoru tvrdila, že do školy nikdy nic neuměla. Proto nechápe, že ji u tabule vždy učitelka chválila, že látku umí. Když otci řekla, že se dostala na práva, prý jen pokrčil rameny a řekl, že se měla jít raději učit na zahradnici. **K.** tvrdí, že táta byl vždy podivín.

3. účastník, Jan, 23 let, student vyšší odborné školy

S **J.** jsme se viděli jednou u něj doma, případné informace jsme doplňovali prostřednictvím sociálních sítí. Známe se spolu od malička. Zním také celou jeho rodinu. **J.** pochází ze čtyřčlenné rodiny skládající se z jeho otce, matky, starší sestry a jeho.

Sestra byla o dost let starší a brzo se odstěhovala. **J.** byl od malička zvyklý, že mu rodiče věnují veškerý svůj volný čas a péči. Pak se ale rodiče rozvedli, protože byl otec matce nevěrný, a začal žít s novou partnerkou. Od té doby se mu otec přestal téměř věnovat. **J.** tvrdí, že jeho pozornost si musel vždy zasloužit. Otec zbystril, jen když měl **J.** nějaký problém. **J.** si nepamatuje, že by ho kdy pochválil. Hned na to konstatuje, že ale stejně nebylo za co, protože se mu stejně nic v životě nepovedlo. **J.** se svěřuje, že nové partnerce z otcovy strany ze začátku dělal naschvály a neměl jí rád. Pak se ale situace uklidnila. Zanedlouho si ale otec našel další milenkou, a protože byl **J.** ve střídavé péči, atmosféra u otce byla velmi špatná. Často nebyl doma a jeho současná partnerka věděla, kde tak často tráví čas. Zároveň se musela starat o **J.** Když byl ještě malý a rodiče žili spolu, atmosféra byla velmi rodinná. Když se rozvedli, už to nikdy nebylo jako dřív. Všichni věděli o problému, který ve vztahu měli, ale jejich rodina, včetně té širší, nikdy o problémech nemluvila, protože narušovaly hezkou rodinnou atmosféru. **J.** tvrdí, že jeho matka měla zároveň problémy s alkoholem, ale to, že si dala často sklenku vína už považoval za normální a jeho výchovy se to nikdy nedotklo. Vždy byla taková, že se jí mohl svěřit. Od té doby, co ví, že je **J.** závislý, veškeré problémy přisuzovala této závislosti, a tak se jí přestal svěřovat. Jediný, za kým dnes může jít, je jeho sestra, se kterou si vždy rozuměl, protože si sama v rodině prošla těžkými chvílemi. S novou partou se **J.** přestal věnovat koníčkům, a stále více začal být závislý na marihuaně, trávil čas s přáteli, chodil na diskotéky, na střední škole měl velmi špatný prospěch. Jeho závislost trvá dodnes a občas si vezme i tvrdší drogu.

Poslední dva roky měl velké psychické problémy, protože nevěděl, co by chtěl dělat, kde chce pracovat, co chce studovat, co ho baví, a tak zůstával doma. Rodiče mu

oba ale řekli, že ho doma nechtějí. Dali mu 4 tisíce do začátku života v Praze a popřáli mu do života štěstí. Chvíli bydlel u své partnerky, která měla také psychické problémy. **J.** začal být agresivní. Jednou při hádce ho partnerka fyzicky napadla a on ji hodil na postel. Uvědomil si, že takový vztah nechce a od té doby je sám. Na vztah nevzpomíná vůbec dobře. Dnes již půl roku studuje vyšší odbornou školu uměleckoprůmyslovou a škola se začíná stávat jeho koníčkem. **J.** říká, že je na sebe poprvé v životě pyšný, protože úspěšně ukončil 1. semestr studia. Rodiče mu nyní finančně pomáhají s nájmem, a i když je nucený žít střídavě, je momentálně spokojený.

4. účastník, Denisa, 23 let, studentka vysoké školy

S **D.** jsme se sešly dvakrát u ní doma. Během vyprávění a vzpomínání byly viditelné pocity zloby, které doplňovala hojnou gestikulací rukou. Často zvyšovala hlas. **D.** pochází z rodiny, kde jsou ze strany matky 4 sourozenci, a ze strany otce další 4.

D. bydlela od malička s matkou, které byla svěřena do péče. Její otec byl Rom. Od otce matka odešla takřka hned po jejím narození, protože si uvědomila, že jim takový partner nemá do života co nabídnout. Před i během těhotenství otec matku surově bil a je celoživotně dobrovolně nezaměstnaný. **D.** musela k otci docházet jednou za 14 dní na víkend. Její matka jí vždy vtloukala do hlavy, že to, co představuje její otec je špatné, jak moc je důležité vzdělání a následné uplatnění na trhu práce. Proto **D.** vždy plakala, když odcházela k otci na víkend. Otec jí o víkendu naopak tvrdil, jak špatně se o ni její matka stará, že nemá hezké oblečení a nemůže si u ní jíst, co chce. **D.** tedy vždy plakala i během návratu zpět k matce. V mladším školním věku přestala k otci pravidelně docházet. S otcovou rodinou se od té doby už nikdy neviděla. S otcem se už od té doby viděla jen málokdy. Tvrdí, že ho jako otce nikdy nevnímala, nikdy mu tak ani jednou neřekla. Vždy ho oslovovala „hele“. Po jejím otci si v jejích 2 letech matka našla nového partnera, se kterým měla její sestru. Tohoto partnera, který s nimi žil po tři roky, dodnes vnímá jako svého otce, přestože od jejích 7 let o ní už nikdy neprojevil zájem. Když si matka našla dalšího partnera, se kterým měla jejího bratra, bylo jí 7 let. Žil s nimi do jejích 13 let. S tímto partnerem si **D.** extrémně nerozuměla a matka se vždy snažila jejich spory co nejvíce urovnat. Po každé, když na ni sáhnul, měla po těle červené fleky. Její matka ho jednou nachytala, jak **D.** sleduje v jejích 13 letech klíčovou dírkou při sprchování. Poté si byli vzájemně nevěrní, a tak se vztah stejně rozpadnul. Bratr byl ale svěřen do péče otce pro matčinu zadluženost. Vzala si více půjček, především kvůli svému milenci, který byl opět Rom. Tato skutečnost vytvořila velice

špatné vztahy a vzájemné oddálení mezi **D.** a její matkou. **D.** jí má dodnes za zlé, jak mohla stejnou chybu udělat po druhé. Tento vztah se také po roce rozpadnul. **D.** v 15 letech od matky pro její neustálé střídání partnerů utekla. Pomocnou ruku jí nabídli prarodiče. Ti ji ale bezdůvodně po dvou měsících řekli, aby se odstěhovala. A tak bydlela **D.** u kamaráda a jeho rodiny. Zde bydlela 1 rok a pak se opět musela odstěhovat, protože se rodina rozpadla. Další dva roky žila s její tetou, která měla velké problémy s alkoholem. V jejích 17 letech se s matkou na dva roky usmířily, a tak mohla žít ve svém pronajatém bytě 1kk, dokud nedostudovala střední školu, protože jí matka platila nájemné. **D.** nikdy nedovolila, aby její rodinné problémy ovlivňovaly její studium, a tak úspěšně odmaturovala. Po maturitě se odstěhovala se svým přítelem do Prahy, kde žije do dnes a studuje vysokou školu. Ve škole měla výborný prospěch, měla ale problém s chováním. Často byla vulgární a psychicky šikanovala jak své spolužáky, tak učitele. Pro výborný prospěch se to ale nikdy neřešilo. Tvrdí, že na střední škole nebyla ve třídě oblíbená, kvůli odlišným životním názorům od svých vrstevníků. Nerozuměla si s nimi. Vždy si rozuměla spíše se staršími lidmi. Od svých 14 let až do dnes, měla vždy nějakého partnera, na kterého byla velmi fixovaná. Přišlo jí, že nikoho jiného nemá, proto jejich ztrátu nesla pokaždé velmi těžce. Často se ve vztazích nechávala velmi ponižovat a psychicky šikanovat, jen aby zabránila rozchodu. Mnohokrát přemýšlela nad sebevraždou. Dnes ale žije ve spokojeném partnerství s o 10 let starším mužem a má klidný, spořádaný život. S nikým z rodiny se nevidá, pouze občas s její matkou.

10. ANALÝZA DAT

10.1. Okruh č. 1 – Výchova v rodině dle adolescenta

U obou dívek je výchova v rodině vnímána spíše jako liberální, s určitými hranicemi. Obě tvrdí, že jako děti byly zodpovědné a své povinnosti si hlídaly samy. Mluví o výchově především ze strany matky, se kterou obě tráví převážnou většinu času. Ze strany otce nevnímala ani jedna z nich žádná pravidla a požadavky. Otcové o jejich výchovu zájem nejevili.

„Výchova byla ze strany mamky taková liberální, ale byly určité hranice. Táta u mě nikdy nějak nic neřešil. Rází heslo, že dítě je mladý dospělý a že se má o všem rozhodovat samo.“ (Kamila)

„Otec byl prostě chlap, ke kterému musím jednou za 14 dní chodit a můžu si u něj dělat, co chci. Ted' už se s ním ani nevidám.“ (Denisa)

U chlapců je naopak vnímána snaha ze strany rodičů o autoritářskou výchovu, která se ovšem z velké části nedařila pro nedůslednost rodičů. Dle stylů výchovy od E. E. Maccobyho a J. A. Martina, se zde tedy mísil styl autoritářský a zároveň styl zanedbávající. Rodiče zde nevnímají pocity a potřeby dítěte a chybí zde oboustranná komunikace, pochvaly a vyjadřování vřelých citů. Účastníci se pak v životě často nevyznají ve svých pocitech a trpí psychickými problémy. V dospělosti mohou mít problém s uznáváním autorit.

„Táta vůbec nebyl doma, takže mi dal zaracha, ale za dvě hodiny jel do Prahy a já si zas mohl dělat, co chci.“ (Jan)

„Táta byl úplně liberální. Ale měli jsme s ním malý kontakt. Nikdy mi neříkal, co mám dělat. Mamka se snažila být hodně direktivní. Ale nějaký věci prostě kontrolovat nedokázala.“ (Štěpán)

Vzhledem k faktu, že ve všech čtyřech rodinách biologičtí rodiče účastníků nežijí spolu, je na místě jednotlivé modely výchovy vnímat u matky a otce také zvlášť.

Všichni účastníci šetření vnímají nezájem ze strany otce a jeho neúčast na výchově. Dva ze čtyř adolescentů pak vnímají jako problematický i vztah se svou matkou. Pouze jeden z nich chová k matce důvěru a má s ní dobrý vztah. Ve třech případech adolescenti také zdůrazňují velmi časté hádky mezi rodiči. Obě dívky si pak pamatují pouze na hádky. Jeden účastníků tvrdí, že komunikaci mezi rodiči ani neviděl. Pro dítě je ale velmi důležité vztah mezi rodiči vidět. Především proto, že přejaté vzorce chování od rodičů bude dítě následně aplikovat ve svém budoucím partnerském vztahu. Pokud komunikaci mezi rodiči nevidí, sám nebude mít ujasněno, jak se v partnerském vztahu ke svému protějšku chovat. Tato situace přitěžuje dítěti i v budoucím výběru samotného partnera, jelikož nebude vědět, co od partnera a vůbec od partnerského vztahu očekává.

„My jsme jejich komunikaci neviděli. Táta přijel domů, když už jsme spali. Za celý život sem je viděl se hádat jen jednou. Jednou měli výročí, táta přinesl kytku a chvíli se líbali. My jsme se ségrou hodně udiveně koukali, že se líbají. Mysleli jsme, že se to děje jenom ve filmech. Nikdy jsme to u nich neviděli.“ (Štěpán)

10.2. Okruh č. 2 – Hlavní problém v rodině dle adolescenta

U všech rodin zúčastněných adolescentů se ukázalo, že k největšímu zlomu vzniku problémů došlo po rozpadu, tj. po rozvodu/rozchodu rodičů. Žádný z účastníků existenčně nestrádal. Vnímají ale například, že v rodině je méně financí oproti ostatním vrstevníkům. V jednom ze čtyř případů po rozvodu zůstává matka na domácnost dlouhodobě sama. Děti v tomto případě ze strany matky vnímaly náladovost, vyčerpanost a nezájem. Vztahy se velmi ochladily a rodina funguje na bázi spolubydlících. U otce převládá dlouhodobý nezájem, pro děti v této rodině hraje spíše roli kamaráda, nežli otce jakožto autority a rodiče.

„Táta doma nebyl, mamka měla hodně starostí a často jsme se ani nevidali. Byla permanentně naštvaná a měla špatnou náladu. A byla dost náladová. Byly to hrozný extrémy. Doma jsme si nic neříkali, jenom nutný minimum, co po nás mamka chtěla a vydupala si. Chyběla mi podpora, pochvaly. Vždycky jsme dostávali jen vynadáno. Nikdy nepřiznala chybu. Do teď nic nepřizná.“ (Štěpán)

Žádný z rodičů účastníků nebyl závislý na návykových látkách takovým způsobem, aby tato skutečnost narušovala adolescentův život. Všichni adolescenti vnímají jako klíčový problém chladné vztahy v rodině. Zdůrazňují neschopnost komunikace mezi členy rodiny a pocit nezájmu ze strany rodičů. Pokud nefunguje komunikace mezi členy rodiny, je velmi obtížné řešit problémy, které v každé rodině jednou vzniknou. Dítě si z rodiny odnáší i to, jak se v životě k problémům staví. Pro dítě z takové rodiny je v dospělosti riziko, že nebude umět vzniklé problémy řešit. Může z nich mít až nepřiměřené pocity úzkosti nebo jejich řešení naopak chronicky odkládat. Tři ze čtyř účastníků se cítili alespoň jedním ze svých rodičů ponižováni a ve výchově vnímali absenci jakýchkoliv pochval. V neposlední řadě vidí problém také v malé nebo žádné účasti otce na jejich výchově.

„Atmosféra byla vždy dobrá, protože o problémech se u nás doma nikdy nemluvílo. Rušilo to totiž hezkou rodinnou atmosféru. Dělalo se, jako že ty problémy neexistují. Vůbec jsme nekomunikovali. Neměli jsme si pořádně ani co navzájem říct. Když mi bylo 18 let, o tátovi jsem nevěděl absolutně nic.“ (Jan)

„Mamka hleděla hlavně na to, aby bylo doma hezky čisto a uklizeno a navařeno. A to jí přijde do teď nejdůležitější. Takové to materiálno. Přijde mi, že vůbec nebere v potaz to, že dětem by se mělo taky věnovat a utvářet si s nimi nějaký hlubší vztah.“ (Denisa)

10.3. Okruh č. 3 – Vnímání matky a otce

Ve všech rodinách chyběl účastníkům otec. Rozvodem rodičů je adolescenti skoro úplně přestali vídat. Otcové nedávali při výchově najevo zájem o dítě a žili si své životy. Účastníci označují své otce za podivíny, kamarády nebo muže, ke kterým nemají žádný vztah. Pokud tuto skutečnost účastníci nevnímali jako děti, uvědomují si ji teď. Jednomu ze čtyř účastníků suploval mužský vzor jeho děda, se kterým měl velice dobrý vztah, ostatní účastníci ve svých prarodičích podporu nevnímali. Absenci mužského vzoru vnímají například ve svých prvních vážných partnerských vztazích. Tři ze čtyř účastníků byli na své první partnery psychicky velmi fixovaní a nesli těžce jejich ztrátu.

*„Táta byl pohodář, kamarád, do ničeho se nám nepletl. V tu chvíli jsem si to neuvědomoval, že se skoro nevidíme. Ted' mě to štve, že jsem neměl nějaký vzor.“
(Štěpán)*

„Tátovo pozornost jsem si musel vždy nějakým způsobem zasloužit. Nikdy mi nic nedal zadarmo.“ (Jan)

K matce polovina účastníků chová důvěru a ví, že s ní mohou počítat. Druhá polovina vnímá velký nezáměr i ze strany matky. Pociťují, že jim pozitivní vztah s matkou chybí a že nemají za kým jít. Pro každé dítě je velmi důležité cítit ze strany rodiče zájem a podporu. Pokud je dítě nepociťuje, rodiče nahradí buď prarodič, anebo v horším případě vrstevníci dítěte. To může mít na jedince dopady například v podobě sklonů k delikventnímu chování. Dítě na sebe chce svými činy strhnout pozornost, jelikož má pocit, že se o něj rodiče nezajímají.

„Mamka byla pořád ve špatný náladě, neposlouchala, měla svůj svět. Hlavně mi vadilo, že jsem na mamku mluvila a ona neodpovídala. Přišlo mi, že jí moc nezajímá můj život. Pamatuji si, že jsem byla hodně s kamarády.“ (Denisa)

„Když jsem udělal průser, bylo mi vlastně jedno co na to rodiče, ale styděl jsem se před dědou.“ (Štěpán)

10.4. Okruh č. 4 – Reakce na úspěch a neúspěch vnímané v rodině

Účastníci vnímají ve výchově absenci pochval při úspěších a mají pocit, že pokud se setkají s neúspěchem, je jim to doma dlouhodobě vytýkáno. Vynechávání pochval rodičem ve výchově nemusí být úmyslné. Může plynout z nedostatečné pozornosti a empatie vůči dítěti. Vyvrcholením pro dítě pak může být odchod tohoto rodiče, přičemž jeho odchod dítě začíná vztahovat na sebe a začíná se z něj obviňovat. Dnes u takových jedinců lze pozorovat jejich trvání na perfekcionismu, velký strach a stud z neúspěchu. Trpí pocity nejistoty, nízkou sebedůvěrou, a to i přes to, že vztah s druhým rodičem je pozitivní. Z tohoto případu vyplývá, jak jsou ve výchově pro dítě důležité oba rodiče.

„Můj celoživotní problém s tátou je, že se mu pořád snažím zavděčit a hrozně mě mrzí, když on mě kvůli ničemu neocení. Mám z toho úzkostlivé stavy, že mě až začne bolet v krku a mám stažené hrdlo. Když táta odešel, nikdy jsem nevěřila, že to nebylo kvůli nám. Vždycky jsem si myslela, že se rodiče rozvedli kvůli mně a mamce. Takže se snažím být ve všem perfektní, aby se to už nestalo“ (Kamila)

V případě dlouhodobé absence pochval a ponižování může dítě v dospělosti trpět nízkou sebedůvěrou, úzkostmi, pocity nedůležitosti a nedostatečnosti. Situace může přerůst až ke vzniku komplexu méněcennosti. Kvůli absenci pochval ve výchově se dítě v budoucnu může vnímat jako neúspěšný jedinec. Nebude vědět, co ho baví a co umí, čímž dochází k neuspokojení potřeby kompetence. Dítě si díky chování rodičů uvědomuje pouze své nedostatky a nezná své přednosti a kvality. V dospělosti pak takový jedinec může mít problém s pracovním zaměřením a kvůli nízkému sebevědomí může obtížně navazovat vztahy.

„Mamka se mi vždycky za můj výkon při fotbale vysmála. Vždycky vypichovala moje chyby, co jsem kde udělal špatně. Nikdy mě nechválila. Řešilo se, jen když jsem udělal průser.“ (Štěpán)

„Většina věcí se mi nedařila, abych byl upřímný. Nikdy doma nebyly vyvyšované věci, které se mi povedly. Naopak když jsem něco podělal, měl jsem to na talíři hodně dlouho. Proto jsem si taky celý život myslel, že jsem fakt neúspěšný člověk.“ (Jan)

10.5. Okruh č. 5 – Sebehodnocení adolescenta

Každý z účastníků má viditelně nízké sebevědomí. Trápí je především pocity průměrnosti a méněcennosti. Všichni účastníci mají potřebu být perfektní. Vnímají svou nízkou sebedůvěru ve srovnání s ostatními vrstevníky. Tři ze čtyř adolescentů mluví o svých nedostatcích. Dívky zdůrazňují i nedostatky vzhledové, přičemž jedna účastnice zhruba rok trpěla anorexií a musela docházet do poradny pro lidi s poruchami příjmu potravy.

„Záviděla jsem ostatním lidem, že jsou tak sebejistí. Trpěla jsem i anorexií, protože jsem si připadala tlustá. Jsem nervózní z toho, že nebudu perfektní. Od malička

jsem byla úzkostlivé dítě, ale to že táta odešel, to ještě zhoršilo. Nikdy jsem nevěřila, že to nebylo kvůli nám. Vždycky jsem si myslela, že se rodiče rozvedli kvůli mně a mamce. Takže se snažím být ve všem perfektní, aby se to už nestalo.“ (Kamila)

Vypěstovaný pocit méněcennosti a nedostatečnosti v důsledku výchovy mohou vysublimovat až v úzkost při pouhém bytí s ostatními lidmi. Je běžné, že přátelé se v průběhu života mění v důsledku změny priorit, životní situace a náhledu na život samotný. V případě, že si dítě svou rodinu nahrazuje přáteli, může jejich ztrátu vnímat jako další neúspěch a odmítnutí další sociální skupiny. Jeho nízké sebevědomí se tak ještě více prohlubuje.

„Nemohl jsem už ani jezdit MHD, protože mi to bylo nepříjemný. Myslel jsem si, že každý tam znamená víc než já. Ty psychické problémy vyplynuly ze vztahů s přáteli. Že jsem o ně přišel. Měl jsem pocit, že mě odmítli.“ (Jan)

Čtvrtý účastník mluví hlavně o tom, co se mu na sobě líbí a o jeho až velikášských plánech. Má velké sklony k riskování a extremismu. Odmítá jistoty. Neustále při rozhovoru zdůrazňuje své velikášské plány a obavy z toho, že bude průměrný. Lze sledovat vypěstovaný komplex méněcennosti, který má shodné symptomy. Jedinec v dospělosti pohrdá nejen autoritami ale i lidmi okolo sebe. Často je ponižuje, vysmívá se jim a vyžaduje od nich bezchybnost. Trpí střídáním extrémních nálad, zveličuje své úspěchy. Neúspěchy a kritiku snáší velmi negativně.

„Stejně se mi máma vždycky bude snažit radit a kecat do věcí, o kterých ví hovno. Jsem spokojený. Líbí se mi, kdo jsem, co umím, jak se chovám a tak. Myslím si, že se v životě budu mít hodně dobře. Rád riskuju. Nebudu nikdy totiž žít průměrný život. Chci dokázat velké věci, a myslím si, že nějakými jistotami tyhle věci nezískám. Nechci zapadnout, být průměrný. Rád své úspěchy přibarvuji, aby to bylo extrémnější a lepší. Chci po sobě špičkový výkon a málo chyb. Vždycky jsem byl nejlepší.“ (Štěpán)

10.6. Okruh č. 6 – Vztahové zkušenosti adolescenta

Tři ze čtyř účastníků byli na své partnery psychicky velmi fixovaní a nesli těžce jejich ztrátu. Zároveň také tři ze čtyř účastníků odešli díky vážnému vztahu z domu hned po střední škole a s rodiči se stýkali velmi málo. Tento stav je dnes ojedinělý, jelikož v dnešní době je spíše považováno za normu, že děti s finanční podporou rodičů studují vysokou školu a na víkendy jezdí domů. Tři ze čtyř adolescentů na své první vážné vztahy vzpomínají negativně. Ve třech případech jim partner nahrazoval rodinu. Jedinec, který pociťuje ze strany rodičů nezáměr, si za ně hledá náhradu. Tu může najít v partnerovi, na kterého se následně silně zafixuje. Absence otce u dívek přispívá ke špatnému výběru partnerů, protože nevědí, co hledají. Lze tudíž sledovat, že události ve vztahu mezi otcem a dcerou se odráží v jejich budoucích partnerských vztazích. U chlapců kvůli absenci otce ve výchově hrozí, že nedokáží v partnerském vztahu plnit mužskou roli.

„Prakticky od 14 let mám pořád někoho. Můj první vztah byl hrozný. Pak jsem měla druhého přítele. To byl strašný vztah. Hrozně mě ponižoval, byl zlý. Po třech letech jsem se nakonec rozhoupala k tomu, abych od něj odešla. Zvracela jsem z toho, to si pamatuji. Hrozně jsem zhubla.“ (Denisa)

„Kvůli tátovi si myslím, že miň věřím chlapům. Ve vztazích. Nevěřím, že mě neopustí. Nedokážu mu důvěřovat natolik, abych mu věřila, že je se mnou spokojený, navždycky. S koncem toho prvního vztahu jsem se sžívala hrozně dlouho, snad do 19 let. A v další vztahy jsem měla hroznou nedůvěru.“ (Kamila)

10.7. Okruh č. 7 – Obecné vnímání rodiny

Adolescenti vnímají rodinu vesměs pozitivně. Všichni chtějí i přes rozvod či rozchod rodičů jednou vstoupit do manželství a založit rodinu. Manželství dívky vnímají jako jistotu. Pro chlapce nehraje tak důležitou roli v životě, ale i tak do něj chtějí jednou vstoupit. Účastníci si uvědomují chyby ve své primární rodině a správně rozumí tomu, jaké funkce a úlohy by měla rodina vůči dítěti plnit. Všichni adolescenti se shodují v tom, že chtějí pěstovat se svými budoucími dětmi hlubší vztahy a budou se jim snažit lépe porozumět. Pro účastníky i přes všechny problémy jejich rodina představuje pocit jistoty a bezpečí.

*„Chtěl bych hodně dětí, třeba 4 a víc. Chtěl bych tam pro děti být a být pozitivním příkladem. Aby ke mně byly děti otevřené. Nechci být ten upracovaný táta.“
(Štěpán)*

„Určitě. Ale chci jen jedno dítě a tomu se věnovat. Nechci jich mít pět jako mamka a nemít pak ani na jedno čas a udělat si čas jen když je průser. Chci svoje dítě znát, pomáhat mu, řešit s ním jeho problémy, když bude chtít.“ (Denisa)

„Rodina pro mě představuje jistotu. Máš komu důvěřovat. Neumím si představit, že bych se se svojí rodinou nebavila. Znamená pro mě i bezpečí.“ (Kamila)

11. ODPOVĚDI NA VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Výzkumná otázka č. 1. - Jak adolescent vnímá způsob výchovy v jeho rodině?

Výzkumné šetření poukazuje na důležitost pěstování vztahu mezi dítětem a oběma rodiči. Přestože ani jedna z rodin nebyla ekonomicky vyloženě slabá a adolescenti nikdy existenčně nestrádali, byly to především chladné vztahy v rodině, které účastníky trápily. Účastníci vnímají alespoň z jedné strany rodičů výchovu jako chybnou a negativní. Dopady událostí ve výchově si uvědomují a nepovažují je za normu. Ani v jedné z rodin nedocházelo ke správnému plnění role otce ve výchově dítěte. Otec je ve třech ze čtyř rodin vnímaný jako vzdálený člen rodiny, který se nijak na výchově dítěte nepodílí a zároveň nebyl nikým plnohodnotně nahrazen. Dochází tak k absenci mužského vzoru. U dívek se tento fakt může projevit silnou fixací na budoucího partnera a u chlapců neschopností plnit mužskou roli v jeho budoucím partnerském vztahu. Účastníci na domov vzpomínají převážně jako na místo s negativní atmosférou, kde ze strany rodičů vnímali velký nezájem. Všichni zúčastnění adolescenti vnímali ve své rodině dva odlišné styly výchovy. Tři ze čtyř adolescentů vnímali snahu o direktivní styl výchovy ze strany jednoho rodiče, která se vzápětí mísí s výchovným stylem zanedbávajícím, ať už ze strany právě tohoto rodiče, anebo rodičem druhým. Potýkají se psychickými problémy, pocity nezájmu a nedůležitosti. I v tomto kontextu užívali všichni pravidelně návykové látky, které brali i jako únik od problémů a zároveň jako způsob, jak se zavděčit a zapadnout do party. Nutkání se zavděčit a zapadnout i do

takto nevhodné skupiny může plynout z absence vřelých vztahů v rodině a pocitů nedůležitosti v ní, což nenaplnuje potřebu člověka někam patřit a být přijímán. Odraz těchto pocitů můžeme sledovat v chování mezi vrstevníky. Projevují se především introvertním chováním, pocity nízké sebejistoty a nedůležitosti v kolektivu.

Výzkumná otázka č. 2 - Jak ovlivnila adolescentova rodina jeho náhled na rodinu obecně?

Adolescenti vnímají chybné fungování své rodiny a znají správný model jejího fungování. Uvědomují si, jaké funkce by správně fungující rodina měla směrem k dítěti plnit. I přes problematickou výchovu mají adolescenti zájem vstupovat do manželství a založit svou vlastní rodinu. Všichni tvrdí, že ve své budoucí rodině chtějí především budovat vztahy se svými dětmi a být pro ně podporou a jistotou, jelikož oni ji minimálně ze strany jednoho rodiče postrádali.

Výzkumná otázka č. 3 - Jaký vliv má problémová rodina na adolescentovo sebehodnocení?

Výzkumné šetření poukazuje na důležitost pochval a na psychickou podporu dítěte při jeho neúspěších. Ukazuje se nutnost naučit dítě, že neúspěch je součástí života. Dva ze čtyř adolescentů si nevzpomínají na pochvaly a podporu ani od jednoho z rodičů. Absence pochval, podceňování a vysmívání se dítěti může později vést k trvání na perfekcionismu, panický strach z neúspěchu, nebo může dojít až k vytvoření komplexu méněcennosti, který se projevuje střídáním extrémních nálad, velikášskými plány, sklony k riskování a strachem z průměru. Všechny tyto symptomy se projevují i na jednom z účastníků tohoto šetření. Účastníci často pociťují stud za to, kým jsou a nevyznají se v sobě samých. Neznají své zájmy a neví, v čem jsou dobří. Tento fakt se jeví jako důsledek toho, že se rodiče dětem dostatečně nevěnovali. Dva účastníci tento fakt potvrzují. Ukazuje se také, že vliv na sebehodnocení dítěte může mít rozpad manželství/partnerství rodičů. Dítě v takovém případě připisuje vinu samo sobě, trpí úzkostí, pocitem nedostatečnosti a nedokonalosti. Na rodiče, který z rodiny odchází, se může silně fixovat a velmi špatně snášet jeho nezájem. Taková skutečnost se pak opět může odrazit v budoucích partnerských vztazích. Je zde možnost vytvoření silné fixace na budoucího partnera, což potvrzují i obě dvě účastnice toho výzkumu. Rozpad rodiny se v šetření jeví jako zlomový bod problémů.

Výzkumná otázka č. 4 - Jak se adolescent cítí v oblasti partnerských vztahů?

U dívek se v jejich prvních partnerských vztazích ukazuje absence otce. Projevuje se velmi silnou fixací na partnery, velice nízkou sebedůvěrou a nedůvěrou v muže. V momentě, kdy došlo na rozpad vztahu, ztrátu nesou velice těžce. Lze sledovat rychlý vznik závislosti na návykových látkách a kvůli nízkému sebevědomí i poruchy příjmu potravy. U chlapců partnerka nahrazovala jejich rodinu, ve kterou neměli důvěru a cítili se v ní odmítaní. Vztah s partnerkou a možnost osamostatnění se, vnímali jako velké vysvobození a s rodinou se na dlouhý čas vůbec nevidali a nic o ní nevěděli. Tři ze čtyř účastníků odešli z domova díky vážné známosti hned po střední škole a osamostatnili se. Všichni tři účastníci si v jejich prvních vztazích stěžují na velmi časté hádky a rozpory. Tři ze čtyř účastníků vzpomínají na své první vztahy negativně.

12. ZÁVĚR

Rodina hraje v životě každého z nás nezanedbatelnou roli. Zprostředkovává nám první společenské normy, pravidla, předává nám vzorce chování, které se významně se podílí na vývoji naší osobnosti.

Výzkum v této práci poukazuje především na důležitost komunikace mezi členy rodiny. Komunikace, jako jeden z důležitých aspektů výchovy, je ze strany rodičů často podceňována. Zároveň se ve všech zkoumaných rodinách ukázala jako hlavní problém. Nefunkčnost komunikace následně narušuje i další oblasti rodinných funkcí. Prostřednictvím rodiny si dítě osvojuje nejen společenská pravidla, ale i sociální dovednosti. Neschopnost, či špatná komunikace v rodině mohou způsobit vznik špatné strategie řešení problémů v dospělosti. Výzkum ukazuje, jak problematické vztahy s rodiči, nebo případná absence jednoho z nich, mohou ovlivňovat budoucí partnerské vztahy dítěte. Také pocity nedostatku pozornosti a absence pochval ve výchově ze strany rodičů, mohou dítěti v budoucnu působit problémy nejen s nízkým sebevědomím, ale i úzkostmi. Ty pak mohou eskalovat až ke vzniku komplexu méněcennosti. Dostatečná péče a pozornost ve výchově je důležitá i pro sebepoznávání. Dítě skrz rodiče poznává své první úspěchy a neúspěchy. Pokud dochází k neustálému vyvyšování neúspěchů a úspěchy jsou rodiči zastiňovány, může mít takové dítě v dospělosti problémy s uplatněním především proto, že si není vědomo svých zálib a dovedností.

Hlavním cílem práce bylo zjistit, zda a případně jaké dopady výchovy na sobě vnímají adolescenti z problémových rodin. Kvalitativní výzkum se u zkoumání této problematiky ukázal jako efektivní, jelikož se díky hloubkovým rozhovorům ukázalo, že kořeny problémů ve zkoumaných rodinách účastníků jsou velmi podobné. Ukázal, že adolescenti určitá znevýhodnění vnímají. Vzhledem ke skutečnosti, že ve všech rodinách účastníků výzkumu se jevil jako největší problém komunikace a chladné vztahy v rodině, jako znevýhodnění na sobě vnímají účastníci především psychické problémy, spojené s velmi nízkým sebevědomím. Tyto problémy vnímají jako důsledek výchovy a absence vřelých vztahů v rodině. Dle výzkumu se fakt, že jedinec pochází z problémové rodiny, odráží na jeho osobnosti negativně. Každá rodina si prochází za svůj život různými zátěžemi a problémy. Ne každá však ovládá správné strategie k jejich řešení. Jedním ze základních stavebních kamenů této strategie, je právě umění komunikovat mezi sebou v rodině. Každý z nás má potřebu být někým milován, chápán a podporován. Kdo jiný by měl tyto potřeby naplňovat než právě rodina.

13. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ

ALAN, Josef. *Etapy života očima sociologie*. Praha: Panorama, 1989. Pyramida (Panorama). ISBN 80-7038-044-6.

BAUMRIND, D. *The influence of parenting style on adolescent competence and substance use*. The Journal of Early Adolescence, 11(1), 1991.

Bílý kruh bezpečí, o.s. *Domacinasili.cz* [online]. [cit. 2019-02-28]. Dostupné z: <http://www.domacinasili.cz/ohrozene-osoby/deti/>

BRYMAN, Alan. *Quantitative and qualitative research strategies in knowing the social world*. In Tim May & Malcolm Williams (eds.), *Knowing the Social World*. Open University Press. 1998.

CAMPION, Mukti Jain. *Who's fit to be a parent?*. New York: Routledge, 1995. ISBN 0415066840.

CONDON, W.S. & SANDER, LM!. (1974). *Neonate movement is synchronized with adult speech: Interactional participation and language acquisition*. Science.

CRESWELL, J.W. *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions*. Thousand Oaks: Sage Publications, 1998.

Monsters in the Closet: Munchausen Syndrome by Proxy. [online]. Dostupné z: <http://ccn.aacnjournals.org/content/30/6/46.full?sid=c5122b69-cfc4-4415-a35a-c4aa95a07c6f>

ČÍRTKOVÁ, Ludmila a Petra VITOUŠOVÁ. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Moderní psychologie pro právníky: [domácí násilí, stalking, predikce násilí]*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2207-8.

DUNOVSKÝ, Jiří. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum, 1986. Hálkova sbírka pediatrických prací (Avicenum).

DUNOVSKÝ, Jiří. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada, 1995. ISBN 80-7169-192-5.

ERIKSON H. Erik. *Childhood and Society*. 2. vydání, W.W. Norton & Co., Inc., New York, 1963.

Erikson's theory of the stages of human development. [online]. [cit.2019-02-28]. Dostupné z: <https://www.psychologistworld.com/behavior/erikson>

ERIKSON, Erik H. *Životní cyklus rozšířený a dokončený: devět věků člověka*. Přeložil Jiří ŠIMEK. Praha: Portál, c2015. ISBN 978-80-262-0786-3.

GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 2013. ISBN 80-7203-124-4.

HELUS, Zdeněk. *Psychologie pro střední školy*. Vyd. 3. Praha: Fortuna, 2003. ISBN 80-7168-876-2.

- HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4674-6.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 9788026209829.
- JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. ISBN 80-7367-269-3.
- KAJANOVÁ, Alena. *Sociální patologie: vybrané kapitoly*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2014. ISBN 978-80-7394-449-0.
- KERN, Hans, Christine MEHL, Hellfried NOLZ, Martin PETER a Regina WINTERSPERGER. *Přehled psychologie*. Vydání páté. Přeložil Magdalena VALÁŠKOVÁ. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0871-6.
- KLEIN, Zdeněk. *Úvod do etologie člověka*. Vyd. 1. Praha: HZ Systém, 1997. ISBN 8086009157.
- KRAMER, Charles H. *Becoming a family therapist: developing an integrated approach to working with families*. New York, NY: Human Sciences Press, c1980. ISBN 9780877054702.
- KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.
- KŘÍŽOVÁ Ivana. *Citová vazba a její význam pro dítě*. Poradce ředitelky mateřské školy. 2017.
- LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. 3., dopl. vyd. Praha: Avicenum, 1974.
- LOVASOVÁ, Lenka. *Rodinné vztahy*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-66-0.
- MACCOBY, E. E., Martin, J. A. *Socialization in the Context of the Family: Parent – Child Interaction*. In Mussen. P. H. Handbook of Child Psychology IV. New York, 1983.
- MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Vyd. 2., dopl. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-901424-9-4.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: SPN, 1992. Psychologická literatura. ISBN 80-04-25236-2.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-24-9.

MCCUBBIN HI, THOMPSON AI, MCCUBBIN MA. *Family assessment: Resiliency, coping and adaptation – inventories for research and practice*. Madison: University of Wisconsin Publishers 1996.

MOŽNÝ, Ivo. *Moderní rodina: (mýty a skutečnosti)*. Brno: Blok, 1990. ISBN 80-7029-018-8.

MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-58-X.

MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie pro sociální pracovníky*. Brno: MSD, 2008. ISBN 978-80-7392-069-2.

MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4550-7.

Národní zpráva o rodině. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2004. ISBN 80-86878-18-X.

PARSONS Talcott. *The Social System*. Psychology Press. 1951.

The age of adolescence. *The Lancet Child & Adolescent Health* [online].17.01.2018. [cit.20190228]. Dostupné z: [https://www.thelancet.com/pdfs/journals/lanchi/PIIS2352-4642\(18\)30022-1.pdf](https://www.thelancet.com/pdfs/journals/lanchi/PIIS2352-4642(18)30022-1.pdf)

PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3470-5.

Psychologické a medicínské aspekty nezaměstnanosti: sborník referátů z konference s mezinárodní účastí konané 16. listopadu 2000 v Brně. Brno: Masarykova univerzita, 2000. ISBN 80-210-2425-9.

ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie osobnosti: obor v pohybu*. 6., rev. a dopl. vyd., V Grada Publishing 2. Praha: Grada, 2010. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3133-9.

SKŘIVÁNKOVÁ, Mgr. Magdaléna. *Rozvod manželství* [online]. 13.04.2012 [cit. 2019-02-28]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/problemy-v-partnerskem-vztahu/rozvod-manzelstvi.shtml>

SOBOTKOVÁ Irena. *Odolná a funkční rodina – jeden z předpokladů zdravého vývoje dětí*. Pediatr. pro Praxi. 2003.

SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. s. 128. ISBN 80-7178-559-8.

SVOBODA, Mojmír, Dana KREJČÍŘOVÁ a Marie VÁGNEROVÁ. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-545-8.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-414-4.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.

Velký lékařský slovník [online]. [cit. 2019-02-28]. Dostupné z: <http://lekarske.slovníky.cz>

VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 9788024714288.

ZAKOUŘILOVÁ, Eva. *Speciální techniky sociální terapie rodin*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0583-8.

SEZNAM GRAFŮ

- Graf č. 1- Proces vzájemného ovlivňování při utváření osobnosti

SEZNAM OBRÁZKŮ

- Obrázek č. 1 - Kresba citově deprivovaného a zanedbávaného chlapce na téma „Večer trávený doma s rodinou“

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha č. 1 – Rozhovor s Kamilou, 22 let
- Příloha č. 2 – Rozhovor se Štěpánem, 23 let
- Příloha č. 3 – Rozhovor s Denisou, 23 let
- Příloha č. 4 – Rozhovor s Janem, 23 let

PŘÍLOHY

Příloha č. 1

Rozhovor s Kamilou, 22 let

Označení účastníka: K

Označení tazatele: V

V: Jak vzpomínáš na výchovu doma?

K: *Moji rodiče se rozešli, když mi bylo pět, oficiálně se rozvedli, když mi bylo 6. Celá jejich výchova tkvěla v tom, že mamka byla hodně opatrná, nenechávala mě dělat tolik věcí, ale na druhou stranu jsem byla docela samostatné dítě, takže mamka se neměla čeho bát. Rodiče na mě nikdy nijak extra neřvali ani nebyli extra přísní, protože jsem byla docela hodné dítě. Výchova byla ze strany mamky taková liberální, ale byly určité hranice. Třeba že do nějaké hodiny jsem musela přijít domů, když mi bylo pod 18 let a tak. Táta u mě nikdy nějak nic neřešil. Rází heslo, že dítě je mladý dospělý a že se má o všem rozhodovat samo. Jeho mamka otvírala i Montessori školku, takže od ní ty názory převzal.*

V: Jaká tedy pak byla dlouhodobě rodinná atmosféra u vás doma, od té doby, co ti bylo 5 let?

K: *To bylo strašný, protože mamka to hodně špatně nesla. Plánovala s tátou mít víc dětí a hrozně se jí tím ten sen zničil. Byla hrozně ukřivděná. Pokaždé, když jsem jela jednou za 14 dní na víkend k tátovi, tak byla nepříjemná a naváděla mě, ať nemám ráda jeho novou přítelkyni. A já jsem pokaždé hrozně brečela, když jsem k němu musela jet. Pak když jsem od něj přijela, byla jsem na mámu našťvaná, že mě tam vůbec pouštěla. Tu tátovo novou ženskou jsem neměla ráda, protože kvůli ní nás táta opustil. Od té doby, co si pak mamka našla nového přítele, se situace uklidnila a s tátou vychází v pohodě. Tu tátovo přítelkyni nemám ráda do teď. Není mateřskej typ, udělala si s tátou dítě a vůbec se o něj nestará, stará se o něj táta. Tomu dítěti jsou teď dva roky. Nelíbí se mi to, protože jemu je 51 let a už je na to starej. Je vidět, že na to nestačí. To dítě táta nechává vyrůstat si po svém. Teď zrovna odmítlo maso, a táta z toho usoudil, že se rozhodlo být vegetariánem. Od té doby mu maso nedává.*

V: Jaký máš s rodiči vztah?

K: *S mamkou mám mnohem lepší vztah než s tátou. Říkáme si úplně všechno. Jsme si povahově hodně podobné. Občas se pohádáme, ale jinak máme skvělý vztah. Táta je hrozný podivín. On je hodně introvertní, takže nemá potřebu moc komunikovat. Naposledy jsme se viděli před dvěma měsíci. A před tím jsme se neviděli asi půl roku. Jeho podle mě vůbec nenapadne, že bychom se spolu mohli sejít. Má takový svůj svět. Můj celoživotní problém s tátou je, že se mu pořád snažím zavděčit a hrozně mě mrzí, když on mě kvůli ničemu neocení. On třeba nechtěl, abych studovala právo. Doufala jsem, že mě ocení, že jsem chytrá. Ale on mi nikdy nic takového neřekl. Ani mě nikdy nepochválil. Když jsem se dostala na práva, tak mi na to řekl, že jsem měla jít dělat zahradnici, že tím bych se uživila. On je prostě divný. Myslím si, že mě vůbec nevychoval. Celou výchovu nechával na mámě. Když jsem byla mladší a naši už byli po rozvodu, tak si se mnou nevěděl rady a kupoval mi drahé dárky, aby mě uklidnil. Což docela pomáhalo, byla jsem rozmazlený jedináček. Proto teď možná taky tolik nakupuji.*

V: Takže ty problémy s tátou přetrvávají do teď?

K: *Ano, jednou jsme spolu byli u psychologa a tam řekl, že z jeho strany nic nepociťuje, že by tam bylo něco špatně v tom našem vztahu. Já se tam rozbřečela, protože prostě*

nejsem schopná s ním komunikovat normálně. Na to on mi řekne nebud' hysterická. Má prostě svůj svět.

V: Čí to byla iniciativa, že jste navštívili psychologa?

K: *Mámina, vnímala, jsem se ve vztahu k tátovi trápím. Vždy se to snažila uklidnit. Sama je z rozvedené rodiny a snažila se proto ten vztah zlepšit. Pak se toho ale nějak zanechalo. Já jsem hodně špatně nesla, že ta jeho žena otěhotněla. Protože jsem věděla, že ona není rodinný typ a pro tátu to bude šílený záprah. Jeho táta umřel na infarkt, a já se pořád bojím, že z toho záprahu co má, ho dostane taky.*

V: Vyhovuje ti takový vztah s tátou?

K: *Ne, mrzí mě to, že se mi vůbec nevěnoval a nevěnuje. Kord když to teď vidím u toho dítěte, že on s ním žije a je to úplně o ničem jiném. Ale na druhou stranu vím, že bych s ním nemohla žít.*

V: Když spolu tvoji rodiče žili, jak mezi sebou komunikovali? Pamatuješ si to?

K: *Pořád se spolu hádali. Moje mamka potřebuje mít ve všem pravdu, a potřebuje vedle sebe mít partnera, který je takový, že jí bude naslouchat a poslouchat ji. Takže s tátou se pořád hádali, protože byl pořád pryč, jezdil pořád na nějaké párty. Pak si našel tu ženskou, mamka to vytušila, takže se hádali ještě víc. A myslím si že to bylo i tím, že mě měli až po sedmi letech manželství. Když mě bylo 5 let, tak už za sebou měli 12 let manželství. Pořídili si mě, aby jako více méně zachránili ten vztah. Byli spolu od máminých 16 let do jejich 31 let. Tátu si fakt tolik nepamatuji, jen si pamatuji, jak se hádali. Z dětství jsem vytěsnila hodně vzpomínek. Snažím se to si nepamatovat. Neměla jsem tak hezký dětství, že bych na něj ráda vzpomínala.*

V: Jaké máš vztahy s novými sourozenci, ze strany mamky?

K: *Od mamky mám ségru a bráchu. Bráchovi je 10 let a ségře je 12 let. S nima mám skvělé vztahy. Ale když mi mamka poprvé vlastně řekla, že je těhotná, nesla jsem to špatně. Byla jsem zvyklá, že jsem jedináček. Nelíbilo se mi, že mi někdo zabere matku. Ale teď na ně nedám dopustit. Často se mazlíme a je to hrozně fajn.*

V: A sourozenci z tátovi strany?

K: *Táta má vlastně toho dvouletého syna, a toho jsem viděla jenom dvakrát. S tátou se skoro nevidám, takže nevidám ani jeho.*

V: Co mamky partner, jak s ním vycházíš?

K: *Ten je super, nemluvíme si vzájemně do života. Jen si řekneme, jak se třeba máme a tak. Začali spolu chodit, když mi bylo 8 let. Takže jsou už spolu docela dlouho. Vzájemně respektujeme svoje soukromí. Necítí se jako můj táta. Ví, že tátu mám.*

V: Když jsi byla malá, strádali jste po finanční stránce?

K: *Vůbec, táta vydělával hodně peněz. Mamka byla učitelka, takže to byla v pohodě. Táta vystudoval Matfyz a dělal finančního ředitele v nějaké velké firmě. Takže všechno, co jsem si přála, jsem dostala. Pak táta z práce odešel a začal se živit sám na sebe. Takže teď posílá méně peněz. Pořád dělá problémy s výživným. Před tím bylo tohle v pohodě. Pořád říká, že mám přestat studovat a jít do práce. A říká to proto, že mi nechce dávat výživné. Ale já prostě budu po něm to výživné chtít. Dokud mi nebude 26 let a nepřestanu studovat. To je prostě jeho povinnost.*

V: Jaký jsi měla doma režim/povinnosti?

K: *Máme rozdělené povinnosti. Že já třeba umývám a uklízím koupelny, dělám nádobí, luxuju. Ale teď už to máme rozdělené i mezi sourozenci, aby to bylo fér. Mamka vždycky hodně nadávala, že jí doma nepomáhám. Ale já pomáhala, jak jsem mohla, hodně jsem se učila. Jinak mamka mě nechávala učit se, jak chci a potřebuju. Nikdy mi do toho nemluvila. Mohla jsem chodit spát jak jsem potřebovala.*

V: S kým jsi se v rodině nejvíc rozuměla?

K: *Když jsem byla menší, byla jsem hodně upnutá na tátu, protože jsem doufala, že se vrátí. A nejvíc mě uklidňovala mamka. A to mě uklidňuje furt, když mám problém s tátou. Mamka byla největší opora.*

V: Uvědomoval si táta tvoji fixaci na něj?

K: *Myslím, že mu to mamka říkala. Sama ještě doufala, že se vrátí k sobě. Ale pak z toho stejně nic nebylo. Když mi bylo 10, tak jsme s tátou jeli na víkend na hory. A on mi řekl, že se tam ožení a řekl mi, že to nesmím říkat mamince. A já to nějakých 5 let neřekla. Mamka to zjistila až když mi bylo 16 let, protože on jí to neřekl. Takže já jí to pak řekla.*

V: Scházeli jste se jak rodina u společného stolu?

K: *Jen o víkendu. Protože táta pracoval do večera, a nebo byl pryč.*

V: Když jsi byla malá, měla jsi nějaké volnočasové aktivity?

K: *Jo a nesnášela jsem to. Máma mě vždycky hnala do nějakých aktivit, na každý den mi dala nějaký kroužek. A já to nesnášela. Třeba jsem chtěla začít hrát na klavír. Ona mi řekla, že teda jo, ale že začneme kytarou. Takže já chodila na flétnu, na keramiku, pak od 11 let jsem začala hrát basket, který jsem měla 3x týdně a o víkendech zápasy. To na mě chodila docela mamka. Táta málokdy. Ty kroužky mi hrozně vadily ale já to nemohla nijak zrušit. Když jsem mamce řekla, že nechci na kroužky chodit, tak mi řekla že ne, že je dobře, že jsem aktivní. Protože ona je hrozně aktivní sama. Od té doby já jsem tak strašně líná, že prostě nechci dělat nic o víkendech. Moji sourozenci taky teď chodí furt na všechno.*

V: Když se ti něco povedlo, dostávala jsi pochvaly?

K: *Jo, mamka mě hrozně chválila. Do teď. Táta se nikdy k mým úspěchům nijak nevyjadřoval, neprojevoval žádné emoce. Celá jeho rodina, je taková nekontaktní. Vůbec se neobjímají, nedávají si pusy a tak.*

V: Co když jsi dostala špatnou známku?

K: *Skoro nikdy jsem ji neměla, byla jsem hrozně citlivé dítě. Jednu ve druhé třídě jsem brečela, že jsem měla pětku, a to mě mamka musela uklidňovat. V páté třídě jsem sama od sebe řekla, že chci jít na gympl. To mamka hrozně nechtěla, takže jsem se tam dostala sama. Takže moje známky se nemuseli nikdy řešit. Na střední mi třeba ale hrozila i pětka z matiky, to bylo strašný. Na pololetí. Takže jsem si sama našla doučování a prostě jsem si to zlepšila. Takže máma mi do toho nikdy mluvit nemusela a tátovi to bylo jedno. Veškeré problémy jsem vlastně řešila jen s mamkou.*

V: Souhlasíš s výchovou u vás doma?

K: *Nic bych asi jinak u mamky nechtěla. Akorát to, že je hodně náladová. Občas začne řvát úplně zbytečně. Ale na to jsme si zvykli.*

V: Co považuješ za největší nedostatek ve tvé rodině?

K: *Že s námi táta nebyval. Nezajímal se. Kvůli tátovi si myslím, že miň věřím chlapům. Ve vztazích. Nevěřím, že mě neopustí. Nedokážu mu důvěřovat natolik, abych mu věřila, že je se mnou spokojený, navždycky. Jsem z toho nervózní.*

V: Jak hodnotíš sama sebe?

K: *Jsem hodně nejistá. Ale jsem cílevědomá. Byla jsem k sobě hodně kritická, protože jsem se chtěla hodně zavděčit ostatním, ale vlastně se musíš zavděčit jenom sama sobě. Takže se snažím žít sama se sebou, abych byla spokojená.*

V: Jsi se sebou teď spokojená?

K: *Teď ne. Měla jsem takový blbý půl rok, hodně depresí. Ale obecně, nikdy jsem si nepřišla dost dobrá, pořád jsem chtěla být lepší. V něčem jsem třeba i záviděla ostatním lidem. Že třeba jsou tak sebejistí. Já nikdy taková nebyla, a to chci zlepšit. I když jsem byla malá, byla jsem nervózní a úzkostlivé dítě. Tu úzkost mám do teď, i když se s tím snažím pracovat.*

V: V čem se třeba ta úzkost projevuje?

K: *Že jsem prostě chtěla být ve všem perfektní. Ale to nejde, že jo. A pak já mám takové úzkostlivé stavy, že mě až začne bolet v krku a mám stažené hrdlo. Jsem nervózní z toho, že to nebude perfektní.*

V: A proč máš potřebu být tak perfektní?

K: *Myslím si, že je to tím rozvodem. Od malička jsem byla úzkostlivé dítě, ale to že táta odešel to ještě zhoršilo. Nikdy jsem nevěřila, že to nebylo kvůli nám. Vždycky jsem si myslela, že se rodiče rozvedli kvůli mně a mamce. Takže se snažím být ve všem perfektní, aby se to už nestalo.*

V: Co ráda děláš ve volném čase?

K: *Jsem ráda s kamarády. Ale jsem introvertní, takže třeba nerada chodím do baru a potkávám nové lidi. Když už jdu s mými přáteli. Ráda čtu, cestuju a nevadí mi cestovat sama. A často se učím. A jsem takový kavárenský povaleč a často jsem na internetu. Na sociálních sítích strávím cca 3 hodiny denně, což je strašný. Hlavně instagram, facebook, youtube.*

V: Užíváš pravidelně nějaké návykové látky?

K: *Ne, ale když mi bylo 15 let tak jsem hodně kouřila. Teď už asi tři měsíce nekouřím vůbec. Alkohol občas, ale fakt minimálně. Když mi bylo 16, tak jsem měla asi roční období, kdy jsem hulila každý den, celý den. To jsem se rozešla se svým prvním přítelem a byla jsem z toho totálně hotová.*

V: Jak dlouho jste spolu byli?

K: *Asi rok. Byla to moje první láska, myslela jsem si, že to bude na celý život. Hrozně mě to zklamalo. A on mě vlastně dostal do kontaktu s takovými lidmi, kteří hodně hulili. Já z toho hulení pak začala být hodně zpomalená. Od té doby jsem hulila už jen občas a od 18 skoro vůbec. Měla jsem 2x LSD a jinak nic. A nesnáším to u lidí, když třeba šňupou jen proto, že je to zábava. Pro mě je to nechutný. Po rozchodu v těch 16-17 letech jsem tomu propadla nejvíc, hodně jsem hulila a myslela jsem si, že jsem tlustá, takže jsem měla i anorektický období. Pak se to ale všechno uklidnilo tím, že jsem si uvědomila, že jsem mimo a zpomalená a že s tím musím něco dělat. Ze dne na den jsem*

toho všeho nechala. Ale s koncem toho prvního vztahu jsem se sžívala hrozně dlouho, snad do 19 let. A v další vztahy jsem měla hroznou nedůvěru. Ještě se se mnou rozešel tím způsobem, že mi řekl, že si potřebuje dát na 14 dní pauzu, a už se mi nikdy neozval. Což mi přijde dost ujetý.

V: Všimli si rodiče, že máš problémy s drogami a že máš anorexii?

K: *Ve škole se to nijak neodrazilo, akorát spolužáci mi řekli, že si všimli. Ale to až když jsem byla zase v pohodě. Rodiče si hulení nevšimli. Ale chodila jsem do Motola do poradny pro lidi s poruchami příjmu potravy. Tam se mnou chodili oba rodiče. Na záchodě jsem vždycky vypila tak dva litry vody, abych navázila víc.*

V: Měla jsi od té doby nějaký vážnější vztah?

K: *Měla jsem tři. To první jsem říkala, ten druhý byl v pohodě ale nějak to vyšumělo, a ten třetí tam byl problém, že to byl prostě dement. Chodil na učňák. Vadilo mi, že nechce, že se nezajímá o politiku. Teď třeba volil SPD. Ale během těchto dvou vztahů jsem se pořád vypořádávala s tím prvním. Pokaždé když jsem ho viděla mi bylo špatně od žaludku. Myslím si že kdybych ho viděla teď mám to stejný. Prostě první láska.*

V: Jaká jsi ve vztahu ty?

K: *V prvním vztahu jsem se hodně starala o to, co si o mě ten člověk myslí, jestli něco nepotřebuje a tak. Což si myslím, že je špatně, pokud to není vzájemné. Všechny tři vztahy začaly vlastně tak, že jsem se s nimi vyspala hned na první schůzce, když jsem byla opilá. Líp se mi seznamovalo, když jsem byla opilá. Ještě, že jsme se pak vždycky dali dohromady, protože jinak by to bylo trapný že jo. Hrozně dlouho mi trvá, než se zamiluji. A než dokážu vyjádřit nějaké své city.*

V: Co podle tebe znamená dlouho?

K: *Třeba 4 měsíce. A říct „miluju tě“ si nedokážu představit dřív než po půl roce. Ale třeba se to odvíjí od toho koho jsem poznala.*

V: Jak podle tebe vypadá ideální partnerství?

K: *Chtěla bych, aby vydělával víc peněz než já, aby se o mě postaral a měl už vlastní byt. Nemusí mít vysokou, ale musí být inteligenčně na podobné úrovni jako já. Nechci, aby byl přehnaně žárlivý a hádavý. Ale zase nechci, aby byl extrémně přátelský ke všem holkám, to bych nedala. A rodinný typ. Aby nebyl každý večer pryč.*

V: Jak si v oblasti partnerských vztahů momentálně spokojená?

K: *Po tom, co jsem zažila jsem ráda, že jsem sama. Protože jsem se spálila. Teď si potřebuju dát do kupy hlavně svůj život, abych s někým mohla být.*

V: Jak se cítíš třeba před těžkou zkouškou?

K: *Před zkouškou jsem strašně nervózní. Ale naučila jsem se před tím zkoušejícím dělat, že jsem sebevědomá a že něco umím. Když jsem byla na střední, jsem opsala ročníkovou písemku. Na chemii jsem vždycky dělala, že to vím. Jednou mě postavila před tabuli a já opravdu nic nevěděla. A učitelka mi přitom při zkoušení říkala, že to není možné, že to tak umím. A já si v hlavě jen říkala: Do prdele, já se jen tvářím, že to umím! A dostala jsem dvojku.*

V: A nemáš pocit, že jsi to třeba skutečně uměla, tu látku?

K: *Ne, fakt jsem to neuměla.*

V: Jaký máš názor na manželství?

K: *Studuji rodinné právo, a protože studuji to, co studuji, tak si myslím, že rodiče by se měli nejdřív vzít, než si pořídí děti. Kdyby po mě chlap chtěl předmanželskou smlouvu, nevěřila bych mu, že kdybychom se rozvedli tak se o mě postará. Takže v tom případě bych do předmanželské smlouvy chtěla uvést, že chci třeba tři roky nějaké výživné. Různé úlevy pro mě a děti a tak.*

V: Když ti řeknu slovo rodina, co se ti vybaví jak první?

K: *Asi moje rodina. A představa obecně rodiny s více dětmi v rodinném domě. Není to v bytě.*

V: Jak si myslíš, že by měla fungovat rodina ve vztahu k dětem?

K: *Nesnáším ten tátův Montessori přístup. Mámina výchova je super. Přitlačíš, když víš, že to dítě potřebuje, abys přitlačila. Že se do toho jinak samo nedokope. Ale jinak ty děti necháváš žít, jak chtějí, ale nesmí propadat a nesmí na to kašlat. Totéž s kroužky. Ať si vyberou, jaký chtějí, ale ať na něj zase chodí. Usměrnovat, aby nebyly jako z divokých vajec a nebyly líný. Aby hodně četly, uměly se učit a poslouchaly. Nespadly třeba do drog a alkoholu.*

V: Myslíš, že se tomu dá zabránit?

K: *Nevím. Třeba s mladšími sourozenci o tom hodně často mluvíme. Ukazují jim fotky lidí, co hodně fetují. Říkám jim, že jsem taky hodně hulila. Že to má jakoby negativní účinek na lidi. A říkám jim, že pokud to budou chtít vyzkoušet tak až budou starší tak ať přijdou za mnou. Nechci, aby se z toho stalo tabu, pak to budou chtít zkusit.*

V: Myslíš si, že tyhle funkce k tobě tvoje rodina plnila?

K: *Ano. Mamka sama přiznává, že se o mě nemusela moc starat. Jen když jsem byla jednou na záchytce, když mi bylo 17 a měla jsem anorexii. Byla jsem opilá a nadýchala jsem policajtům. Máma ve tři ráno pro mě přijela taxíkem. Nejdřív jsem volala tátovi, ale ten mi řekl, že pil, a že nemůže přijet. Chtěl, aby si mě tam do rána nechali. Kvůli tomu jsme pak jednou museli jít na sociálku. Tam mi rádoby domluvili. Nechala jsem toho, protože jsem věděla, že když mě chytanou po druhé, sociálka k nám bude chodit náhodně do bytu.*

V: Chceš v budoucnu založit rodinu?

K: *Ano. Chci 2-3 děti. Nechci jedináčka. Chci fungovat jako mamčina rodina.*

V: Co pro tebe rodina znamená?

K: *Jistotu. Máš komu důvěřovat. Neumím si představit, že bych se se svojí rodinou nebavila. Znamená pro mě i bezpečí.*

Příloha č. 2

Rozhovor se Štěpánem, 23 let

Označení účastníka: Š

Označení tazatele: V

V: Jakou jsi dlouhodobě doma vnímal atmosféru?

Š: *Náš domov spočíval v tom, že tam táta skoro nikdy nebyl, protože pracoval v Praze. Byl doma jen o víkendech, ale ty skoro celý prospal. Takže převážnou většinu času jsme byli jen s mamkou. Ta do nějakých mých 9-10 let byla doma a pak až si našla práci. Pak táta odjel pracovat do Španělska, takže doma nebyl už vůbec. Když přijel, naši se*

rozvedli. Celkově mi doma příjemně nebylo. Táta tam nebyl, mamka měla hodně starostí a často jsme se ani nevidali. A když jsme se doma náhodou potkali, tak mamka byla stejně permanentně naštvaná a měla špatnou náladu. A byla dost náladová. Byly to hrozný extrémy. Chápu, že byla pod tlakem, ale často si to vylívala na nás.

V: Vzpomeneš si na něco konkrétního?

Š: *Hodně to odnášela ségra. Na mě mamka nemohla. My byli jako spolubydlíci. Ale ségra si od ní půjčovala věci, třeba hřeben. Častý bylo, že mamka si dala někam svou věc, třeba ten hřeben. První, co jí napadlo, že ho někam dala ségra a vylila si na ní svou zlost. Přitom pak zjistila, že ten hřeben byl u ní v ložnici, že si ho sama někam odložila. Hned ze všeho obvinila ségru. Klidně jí tam hned začala fackovat a mlátit. A když jí to všechno došlo, že tu věc zašantročila sama, nikdy, ale nikdy se nám neomluvila. A tohle dusno jsme měli doma obden. Každé druhé ráno jsem se budil k tomu, že když mamka odjížděla do práce byla podobná hádka.*

V: Jak jsi snášel rozvod rodičů?

Š: *Nebyl to násilný skok. Protože byl táta pryč ve Španělsku, takže už tak to nebylo ideální. Čas od času došly prachy, protože mu třeba nezaplatili a mamka to táhla sama. A zároveň jsem vnímal, že si spolu nerozuměli.*

V: Pociťoval jsi po finanční stránce nějaké nedostatky?

Š: *Do 12 let jsme byly se ségrou zvyklí na hodně vysoký standard. Po rozvodu ten standard hodně klesl. Nedostával jsem žádné kapesné, nic. Měl jsem jen zaplacený fotbal a obědy. Školní výlety, koupit si nové kopačky na fotbal, to mi nikdo nezaplatil. Když jsem byl starší, mohl jsem prachy na školní výlety splášt jinde. Třeba letní brigády, nebo prarodiče. V porovnání se spolužáky jsem si uvědomoval, že jsem chudší než oni. Existenčně jsem ale nikdy netrpěl.*

V: Jaký vztah si měl s rodiči?

Š: *Tím že jsme furt žili s mamkou, mohl jsem si v podstatě dělat co jsem chtěl. Byli jsme takoví spolubydlíci. Bylo to o mě, jak si co udělám. Jen když byl nějaký průser, tak to mamka se mnou řešila. Třeba když zjistila, že nechodím do školy a sám si omlouvám hodiny. Táta byl pohodář, kamarád, do ničeho se nám nepletl. Viděli jsme se s ním jednou za tři týdny, popovídali jsme si. V tu chvíli jsem si to neuvědomoval, a byl jsem s tím v pohodě že se skoro nevidíme. Ted' zpětně mě to třeba štve, že jsem neměl nějaký vzor. Ted' jsem se s tím už vyrovnal a jsem v pohodě. Ale kdyby s námi byl víc, tak uplynulých 5-6 let by pro mě bylo mnohem jednodušších. K tátovi jsme byli otevřený, před mámou jsme spoustu věcí tajili.*

V: Proč jsi nechodil do školy?

Š: *Protože jsem byl takový vyhořelý. Užíval jsem si, že mám chvíli klid a že jsem doma sám. Dlouho jsem spal, hrál jsem na počítači, koukal jsem na filmy. Do školy jsem chodil jen na věci, co mě extrémně bavily, třeba na občanku.*

V: Jaká byla komunikace mezi rodiči?

Š: *My jsme jejich komunikaci neviděli. Táta přijel domů když už jsme spali. Za celý život sem je viděl se hádat jen jednou. Mamka byla vůči tátovi hodně dominantní a on se jí podřizoval. Pořád ho někam tlačila, ale on byl nakonec rád. Jednou měli výročí, táta přinesl kytku a chvíli se líbali. My jsme se ségrou hodně udiveně koukali, že se líbají. Mysleli jsme, že se to děje jenom ve filmech. Nikdy jsme to u nich neviděli.*

V: Jaký jsi měl doma režim a povinnosti?

Š: Já vstával až ve chvíli, kdy mamka vypadla. Po škole jsem si vždy udělal nějaký program, buď jsem šel na trénink, nebo jsem byl s kamarády a domů jsem přicházel z pravidla během všedních dnů na osmou. No a pak jsem si udělal k večeři něco z toho, co bylo v lednici, ale moc tam toho nebylo. Teplý večeře jsme vůbec neměli. Ani jsme nejedli u společného stolu. Možná jen o víkendech oběd. Dokud jsem měl alespoň průměrný známky, nikdo mě nekontroloval. Mamka se už od malička snažila delegovat na nás co nejvíc domácích povinností. Štvalo mě to, protože jsme to museli dělat už tak od deseti let, a v mém okolí to nikdo dělat nemusel.

V: S kým jsi si v rodině nejlépe rozuměl?

Š: S dědou. Protože mě podporoval, byl chytrý a přemýšlivý. Vždycky mě poslouchal a byl tu vždycky pro mě. Rodiče pro mě tohle nepředstavovali. A byl pro mě mnohem větší autorita. V mamce jsem měl vybudovanou takovou násilnou autoritu, ale on pro mě byl autorita přirozená. Když jsem udělal průser, bylo mi vlastně jedno co na to rodiče, ale styděl jsem se před dědou.

V: Dělal jsi nějaké aktivity?

Š: Od mala jsem hrál fotbal. 4x-5x týdně jsem byl na fotbale. Miloval jsem to a miluju do teď. Přes sport si hrozně odpočinu, pomáhá mi to na psychiku. Je pro mě důležitý.

V: Chodili se na tebe rodiče dívat? Podporovali tě?

Š: Ne. Ale děda chodil, nevynechal jediný zápas. A pak jsme to rozebírali a kvůli němu jsem se snažil. Mamka byla vlastně párkrát, když jsem byl malý. Ale vždycky se mi za můj výkon vysmála, dělala si ze mě legraci. Vždycky vypichovala moje chyby, kde jsem co udělal špatně. Ale mně to přitom fakt šlo, pořád jsem dostával diplomy za nejlepšího hráče. Vůbec tomu nerozuměla, akorát ze mě měla srandu. A pak už ani vůbec nechodila.

V: Co když se ti něco povedlo? Chválili tě rodiče?

Š: Mamka mě nikdy nechválila. Řešilo se jen když jsem udělal průser. Bude to znít možná divně, ale do 12 let jsem měl všude jen samý úspěchy. Všichni byli zvyklí, že jsem nadaný a že mi všechno jde. Nikdo mě nechválil byla to samozřejmost. Byl jsem hrozně soutěživý jako dítě.

V: Co když jsi domů přinesl třeba špatnou známku?

Š: Do 12 jsem měl samé jedničky. Pak byl zlom, na druhém stupni na gymplu, tam jsem začal dostávat cíle, co si musím opravit a co pro to udělat. A když jsem to nesplnil, tak stejně nic. Na mě negativní tresty už nefungovaly, protože mi stejně nebylo co brát. Nemělo to smysl. Fyzický tresty od mámi mi vůbec nevadily se stoupajícím věkem. A asi od 13 let už fyzický tresty ani nebyly. Dostal jsem maximálně facku. U mě hrozně fungovala pozitivní motivace. Ale tu udělala mamka jen jednou. Když mi za dobrý známky na vysvědčení slíbila nový telefon, v šesté třídě. To jsem se fakt snažil. Takže pak jsem neměl ani žádnou motivaci.

V: Jakou jsi doma měl výchovu?

Š: Táta byl úplně liberální. Ale měli jsme s ním malý kontakt. Nikdy mi neřikal, co mám dělat. Mamka se snažila být hodně direktivní. Ale v nějakých věcech jsem měl svobodu. Protože nějaký věci prostě kontrolovat nedokázala. Třeba kdy jdu spát, jak mám chodit do školy, jak se mám učit. Stejně jsem si to pak udělal všechno podle sebe. Nebyl

způsob, jak mě do věci donutit, když jsem sám nechtěl. Doma jsme si nic neříkali, jenom nutný minimum, co po nás mamka chtěla a vydupala si.

V: Co ti doma nejvíc vadilo/chybělo?

Š: *Podpora, pochvaly. Vždycky jsme dostávali jen vynadáno. To že se mamka nikdy neomluvila. A pak dělala, že se nic nestalo, na sílu si pak vynucovala, abychom s ní byli hned kamarádi. A pak byla naštvaná, když jsme nebyli. Nikdy nepřiznala chybu. Do teď nic nepřizná. A chyběl mi vzor, byl jsem takový ztracený a nic mě nebavilo. Byl jsem několik let špatně zamilovaný. Prostě se mi nikde nedařilo.*

V: Vzal jsi si něco z výchovy, kterou jsi měl doma?

Š: *Určitě to ovlivní výchovu mých dětí. Budu na ně delegovat věci od mala, abych v nich budoval nějaký smysl pro povinnost, protože teď jsem rád, že jsem musel dospět dřív. Ale nechci na ně být tak tvrdý, chci je umět pochválit a být pro ně větší podporou. Chci, aby ke mně moje děti vzhlížely, aby se mě nebály. Přál bych si s nimi mít mnohem lepší vztah.*

V: Jak sám sebe hodnotíš?

Š: *Jsem na sebe náročný, hodně tvrdý. Chci po sobě špičkový výkon a málo chyb.*

V: Jsou nějaké příčiny, proč se tak hodnotíš?

Š: *No jasně, protože jsem nebyl vůbec chválený. Vždycky jsem byl nejlepší a být druhý pro mě znamenalo prohru. Jsem prostě i hodně soutěživý a cílově orientovaný.*

V: Jsi sám se sebou spokojený?

Š: *Jsem spokojený. Nechci se porovnávat, vždycky se můžu srovnat s někým horším, s někým lepším. Líbí se mi, kdo jsem, co umím, jak se chovám a tak. Takový stav mám spíš poslední rok. Před tím jsem byl věčně sám se sebou nespokojený a neměl jsem se vůbec rád.*

V: Jak to, že se to najednou tak obrátilo?

Š: *Nevím. Pochopil jsem, že je normální dělat chyby, a nestydět se za ně. Dřív jsem byl hodně uzavřený. Báł jsem se ostatním otevřít, styděl jsem se, že nejsem perfektní. Nechodil jsem mezi lidi, byl jsem buď s přítelkyní, nebo sám doma, protože jsem měl práci z domova. Sázel jsem. Měl jsem ponorku a byl jsem uzavřený sám v sobě. Neříkal jsem ostatním pravdu s tím, jak se věci mají. Srálo mě bavit mě s lidmi. Buď pro mě nebyli dostatečně chytrý, nebo prostě mluvili nějaký blbosti a byl jsem schopný je hrozně rychle odsoudit. Pak jsem se po třech letech rozešel s přítelkyní a začal chodit mezi lidi víc. Po rozchodu s ní jsem se začal víc otevírat lidem okolo sebe. Jsem teď tolerantní.*

V: Co rád děláš ve volném čase?

Š: *Největší priorita pro mě byla přítelkyně a pak přátelé. Za poslední rok se to ale po rozchodu s ní otočilo, a přátelé, rodina, sport i momentálně nová přítelkyně jsou tak nějak pro mě všichni na stejno. Nejsem na nikom fixovaný teď. V dlouhodobém horizontu mě ale vždycky nejvíc bavil kolektivní sport, na všechno jsem při něm zapomněl. I když jsem měl největší deprese, tak pak jsem se v hlavě cítil hrozně odpočatý. A byl jsem závislý na své přítelkyni, protože mi suplovala rodinu. Neměl jsem nikoho tak blízkého jako byla ona.*

V: Užíváš pravidelně nějaké návykové látky?

Š: *Jsem extrém, co se týče cigaret. Buď vůbec nekouřím, nebo vykouřím v jeden večer klidně dvě krabičky. Ale nedokážu vyzozorovat, proč to tak mám. A když mám deprese, tak kouřím marihuanu, je mi pak líp. Zároveň mě baví ty jiné myšlenky, které v tom stavu mám.*

V: Dostával jsi doma nějaké tresty a odměny?

Š: *Do 12 let mamka měla plácačku na mouchy a tím koncem jsme dostávali na zadek. To bylo vždycky potupný. A pak jen facky, ale ty mi nevadily. A odměny si vzpomínám jen na ten telefon.*

V: Jak se cítíš před těžkou zkouškou?

Š: *Měl jsem tendence prokrastinovat při přípravě na ni. Ale nikdy se nepodceňuju se a nebojím se.*

V: Máš tendence přibarvovat si své úspěchy?

Š: *Jo to asi jo. Rád to přibarvuji, aby to bylo extrémnější a lepší. Hlavně pro to, abych byl pochválený. Protože abych byl pochválený, tak to muselo být fakt jako extrémně dobrý.*

V: Máš už nějakou vztahovou zkušenost?

Š: *Asi od 13 do 18 jsem byl špatně zamilovaný. Tam to neklaplo ani jsme spolu nezačali chodit. Pak v 19 jsem si našel přítelkyni a konečně jsem se odstěhoval z domova a začali jsme spolu žít, prakticky hned. Ten vztah mi dal poprvé nějakého blízkého člověka. Naučilo mě to milovat, být lidštější. Dřív jsem byl robotický. Než jsme se dali dohromady, šel jsem na vysokou a jezdil jsem na víkendy domů. Ale to byl hrozný rok, vyvrcholil v to, že se chci osamostatnit. Nechtěl jsem být pod vlivem mamky. Dostával jsem od mámi a táty jen peníze na nájem, protože jsem nechodil kvůli fotbalu do práce a žil jsem z úplného minima ten rok. Ale i kvůli těm pár korunám ze strany mamky byly furt strašný hádky. Často mě jimi vydírala, vyhrožovala. Pak jsem začal bydlet s přítelkyní, pracovat na plný úvazek a studoval jsem vysokou školu, kterou jsem pak nedodělal, protože mě nebavila. Takže moje první reálná vztahová zkušenost pro mě je strašně moc pozitivní. Ale během našeho vztahu jsem s kamarádem prohrál hodně peněz v sázení, a to se podepsalo i na našem vztahu. Projevilo se tím hodně, jak jsme oba od sebe rozdílní. Já chtěl vždycky hodně riskovat a ona chtěla jistoty. Díky sázení jsem odešel z práce, a takhle jsem si musel najít práci novou, když to zkrachovalo.*

V: Jaký jsi byl ve vztahu?

Š: *Muselo to se mnou být náročné. Střídal se mi nálad. Snažil jsem se pořád vyhrabat z toho průšvihů, do kterého jsme se s kamarádem dostali. Často jsem býval naštvaný, podrážděný a nic mě nebavilo. Přítelkyni moje nálady hodně ovlivňovaly.*

V: Jak vypadá vaše rodinná situace teď?

Š: *V tu dobu, když jsem se odstěhoval, naše vztahy byly na bodě mrazu. Viděli jsme se třeba jednou za tři měsíce. Během čtyř let, tím že jsme se asi i viděli méně, jsme si začali pomalu nějaký vztah budovat. Ale stejně se mi máma vždycky bude snažit radit a kecat do věcí, o kterých ví hovno. Nechápe, že mi ve spoustě věcí není schopná poradit. S tátou je vztah furt stejný, vidáme se málo a do ničeho mi nekecá.*

V: Jsi v oblasti partnerských vztahů spokojený?

Š: *Těžko říct, teď mi nový vztah začal, ale není tak vážný. Jsme spolu teprve měsíc a půl. Nejsem zatím schopný říct, co a jak, protože se vidíme dvakrát týdně. Do hloubky se zatím půjde až časem.*

V: Jak si představuješ ideálního partnera pro tebe?

Š: *Originální v chování, upřímná. Líbí se mi hodně upřímný lidi. A aby za sebou něco měla, aby neměla v životě jen na růžích ustláno. Myslím si, že se v životě budu mít hodně dobře, a chci vedle sebe někoho, kdo to ocení. Tolerantní, měla by chápat můj svět. Sportovně založená, sebevědomá. A aby se nebála výzev, protože rád riskuju. Nebudu nikdy totiž žít průměrný život.*

V: Z jakého důvodu rád riskuješ?

Š: *Chci dokázat velké věci, a myslím si, že nějakými jistotami tyhle věci nezískám. Hele, buď můžeš investovat do bezpečného fondu, ale ročně ti vydělá 2-7 %, což je z mého pohledu úplně hovno, ale někdo se v tom cítí komfortně. Zatím co já mnohem radši, budu investovat do něčeho, co mi může buď všechno prodělat, nebo mi to vydělá desítky až stonásobky. Já chci dosáhnout fakt velký věci, nechci zapadnout, být průměrný. Byl jsem zvyklý být nejlepší, mám na sebe vysoké nároky.*

V: Jaký máš názor na manželství?

Š: *Fajn instituce, která dodá právní jistotu. Ale nemyslím si, že je to nutné. Nevěřím v jistoty, pro mě se toho tolik manželstvím nemění. Nepotřebuju v životě pevné základy, není to pro mě důležité.*

V: Chtěl bys v budoucnu založit rodinu? Jak by měla vypadat?

Š: *Chtěl bych hodně dětí, třeba 4 a víc. Chtěl bych tam pro děti být a být pozitivním příkladem. Aby ke mně byly děti otevřené. Nechci být ten upracovaný táta.*

V: Když řeknu rodina, co se ti vybaví?

Š: *Hádky.*

V: Co pro tebe tvoje rodina znamená?

Š: *Mám je rád a oni mě taky. Bezpodmínečně.*

Příloha č. 3

Rozhovor s Denisou, 23 let

Označení účastníka: D

Označení tazatele: V

V: Jakou jsi doma vnímala atmosféru?

D: *Když jsme byly se ségrou malé, třeba tak do čtyř let, tak mám vzpomínky na dětství hezké, sice jsme nikam nejezdili nebo tak, ale byli jsme doma všichni čtyři i se ségry tátou, kterého jsem úplně zbožňovala. I když se s mamkou rozvedli asi tak v těch mých čtyřech letech, doted' mám jen jeho v hlavě uloženého jako mého tátu. I když už pak o mě nikdy nejevil zájem. Od té doby už byla atmosféra doma jenom blbá. Nikdy jsem si s dalšími partnery mojí mamky nerozuměla. Mamka byla vždycky vynervovaná, pamatuji si, že hodně pracovala a její partner, otec mého bratra, s tím jsem si fakt nerozuměla. Vždycky, když na mě měl nervy tak mě surově chytal za předloktí a já měla pak červené fleky. Prostě od těch 4-5 let nemám na domov moc hezký vzpomínky. Většinou jsem se zavírala sama do pokoje. S mámi partnerem jsme se furt hádali, i oni dva se hádali. Se ségrou jsme si taky nikdy spolu nerozuměly. A pořád jsme musely*

hlídat mladšího bráchu, což nás fakt štvalo, protože jsme chtěly spíš chodit ven s kamarády. Od těch 5 let jsme často spaly se ségrou sami doma, protože mamka měla noční a její partner taky. Vždycky jsem hrozně brečela, když odcházela večer do práce. Hrozně jsem se bála být sama doma, nenáviděla jsem to.

V: A co tvůj biologický táta?

D: *K tomu jsem chodila asi do osmi let. Moc si to nepamatuju. Asi jsem toho hodně vytěsnila. Několikrát jsem viděla, jak můj otec bije svojí těhotnou partnerku. Když mi bylo asi pět, nevydržela jsem to a dala jsem mu facku a utekla. Do teď si pamatuji ty dutý rány a ticho. Jak tam leží schoulená u takového starého radiátoru. Můj otec je Rom. U Romů je tohle naprostá norma, že muž bije svoji ženu. Ale já to fakt psychicky nezvládala. Propadala jsem totálnímu zoufalství a nechápala jsem, jak to, že jsou všichni okolo tak klidní, když u toho byli. Moji mamku taky byl, když mě čekala, ale hned po porodu od něj utekla. Takže je dva spolu si ani nepamatuji. Mamka mi vždycky říkala, že to, co dělá můj otec – nebo spíš jsme mu říkaly jménem, my mu doma nikdy neříkaly táta. Ani já mu tak nikdy neřekla. No ale říkala že to, co představuje můj otec, je strašně špatné, že taková nesmím být. Vtloukala mi do hlavy, jak je důležité studium. Takže k mému biologickému otci jsem nikdy neměla vztah jako k otci. Byl to prostě chlap, ke kterému musím jednou za 14 dní chodit a můžu si u něj dělat co chci. Ted' už se s ním ani nevidám. Zavoláme si na Vánoce a on mi vždy zavolá k narozeninám. To je všechno.*

V: A co pak, když jsi byla starší?

D: *To bylo vůbec nejhorší, s mámou jsme se hodně oddálily. S otcem jsem v kontaktu vůbec nebyla. Našla si šíleného partnera, zase cikána, což jsem naprosto odsuzovala vůbec jsem tenhle krok nepochopila. To bylo, když mi bylo 14 let. Vztah trval maximálně rok, a pak si našla nějakého chlapa přes seznamku, a že se stěhujeme do Brna. Na to konto jsem se sebrala a šla bydlet k prarodičům, kteří mi to nabídli. Ti mě ale bezdůvodně vyhodili. Nechápu to do teď, byla jsem naprosto vzorná, se vším jsem pomáhala. Jenže to nebyla moje pravá babička, děda si našel hrozně zlou ženskou, která s ním celoživotně manipuluje. A tak jsem asi do 17 bydlela u kamaráda. Ti mě pak taky vyhodili, protože se jim rozpadala rodina, rozešli se. Takže jsem pak bydlela asi rok se svojí skvělou tetou, která byla alkoholička. To bylo taky šílené. Pak jsem se usmířila s mamkou a do konce střední školy mi platila nájem v lkk a obědy na střední škole. Pak jsem odmaturovala a odstěhovala se s přítelem do Prahy.*

V: Jaká teda byla převážná komunikace mezi mamkou a jejími partnery?

D: *Mamka byla ve vztahu vždy ta dominantní. Všechno bylo nakonec po jejím. Já si jen vzpomínám, že jsem pak už jen pořád chodila ven s kamarády. A domov jsem se snažila moc nevnímat, protože mamka měla pořád jen špatnou náladu. Často jsem na ní mluvila a ani neodpověděla, jako kdyby byla duchem jinde. To dělala skoro pořád. Takže já si prostě atmosféru doma nepamatuji, nepamatuji si, jak jsem se tam cítila. Pamatuji si, jak jsem si z ničeho nic začala dávat toaletní papír do klíčové dírky, protože jsem měla pocit, že mě někdo sleduje. Pak jsem se od mamky dozvěděla, že mě táta mého bráchy sledoval, jak jsem se koupala, že ho mamka nachytala. To bylo asi když mi bylo 12-13 let. Fuj. Nepamatuji si moc ani na komunikaci mezi ní a jejími partnery. Pamatuji si, že jsem byla hodně s kamarády. Na ségru pak nakonec padla povinnost starat se o mladšího bráchu a já pořád někde lítala. Jsem ráda, že mi to mamka dovolila a nemusela jsem se o bráchu starat. Se ségrou jsem se taky vůbec nebavila. Vadilo mi, že se začala bavit s cikány.*

V: Měla jsi doma vždy vše, co jsi potřebovala?

D: *No, nedostávala jsem žádné kapesné, takže jsem nikdy neměla peníze. S kamarádkou jsme proto hodně kradly, protože já jsem si přála mít hezký oblečení, ale neměla jsem na něj, mamka by mi na to nedala. Jednou nás chytli, ale žádný průsvih to nebyl, bylo nám 13 a nijak se to neřešilo. Ale hlavně mi vadilo, že jsem na mamku mluvila a ona neodpovídala. Přišlo mi, že jí moc nezajímá můj život, nebo spíš že na něj nemá čas. Pak ještě dálkově studovala vysokou školu a bylo to ještě horší. Neměla jsem žádný dospělý vzor. Mamku, tátu, dědu, babičku, tetu. Nikoho.*

V: Takže v rodině jsi si s nikým nerozuměla?

D: *Hrozně jsem chtěla s tou mamkou, jenže ta byla pořád ve špatný náladě, neposlouchala, měla svůj svět. Měla jsem spíš ty kamarády. Přijde mi, že mě mamka nemá moc ráda. Nebo, má mě ráda, ale že by mě nějak milovala, to ne. Mám pocit, že jí musím vždy všechno odsouhlasit, že má ve všem pravdu. Když mám na něco jiný názor, hned vyletí jako čertík z krabičky a přijde mi, že mě nemá ráda. Na druhou stranu vždy když jsem potřebovala, pomohla mi. Když jsem neměla teď pračku, koupila. Nebo mikrovlnku. Když jsem potřebovala pomoci s nájmem, pomohla. Nebo mi třeba platila ten byt na střední abych mohla dostudovat, protože ona už se odstěhovala do Prahy.*

V: Měla jsi doma nějaký režim/povinnosti?

D: *Jo to jsme měli. I přes to, že v naší rodině vztahy fakt nefungovaly, mamka se snažila doma. Vždy jsme měli čisto, naklizeno, uvařeno. A režim jsme měli taky. Já musela být vždycky třeba do 8 hodin večer doma. Školu mi mamka nikdy nekontrolovala, hlídala jsem si ji sama, byla jsem jedničkářka. Uklízet jsme doma se ségrou moc nemusely a brácha byl ještě fakt malý. Mamka vždycky říkala, že si toho užijeme sami ve vlastní domácnosti dost. Takže jsme musely jen vysávat nebo vynést koš. Stejně to bylo jen občas.*

V: Jedli jste doma u společného stolu?

D: *Ano, jedli. O víkendů i snídaně a obědy, přes všední dny i večere. Pak asi v těch mých 14 letech, jak si mamka našla toho cikána, tak to všechno přestalo.*

V: Dělala jsi nějaké aktivity?

D: *Ano, mrzí mě ale zpětně, že ne sportovní. Byla jsem talentovaná na míčové hry. Hrála jsem na violoncello, hrála jsem v orchestru, chodila jsem do sboru a na nauku. Zpívání mě bavilo moc, cello mi vůbec nešlo, ale bavil mě orchestr. Asi v sedmé třídě jsem konečně mohla se vším přestat. Nechtěla jsem tam chodit, chtěla jsem chodit ven s kamarády. Cello pro mě bylo vždycky stresující.*

V: Chodili se na tebe rodiče dívat?

D: *Ne, nepamatuji si. A to jsme se sborem měli fakt hodně koncertů. Ani si nepamatuji, že už bych pak o nich mamce říkala. Jednou ten bráchovo táta, mamky partner. Na koncert našeho orchestru. Ale řekl mi, že to nebylo dobrý. Nebyli jsme prý sehraní a bylo to utahané. To si do teď pamatuji, i přesně místo, kde mi to řekl.*

V: Když se ti něco povedlo, byla jsi pochválená?

D: *Jo, mamka mě vždycky chválila že mám dobré známky, nebo když jsem třeba sama od sebe uklidila. Vždycky mě pohladila po hlavě a řekla mi, že jsem šikovná.*

V: Jak to vypadalo, když jsi dostala špatnou známku?

D: Ty jsem moc neměla, když jsem měla trojku, tak to už bylo pro mě špatná známka. A sama jsem si to chtěla opravit. Nikdy jsem za to tresty nedostávala. Nosila jsem spíš poznámky za chování. Byla jsem vulgární, šikanovala spolužáky a spolužačky. I učitele. Ale byla jsem jedničkářka, a tak se to nikdy neřešilo.

V: Jakou jsi měla doma výchovu?

D: Přišla mi direktivní. Když mamka něco řekla, tak to tak muselo prostě být. Že bychom o něčem nějak demokraticky rozhodovali, to ne. Ona měla doma hodně diktátorskou a tvrdou výchovu. Takže si myslím, že proto z ní nikdy liberál nebude.

V: Souhlasíš s výchovou, co jsi měla doma?

D: Zpětně mi přijde, že doma mamka hleděla hlavně na to, aby bylo doma hezky čisto a uklizeno a navařeno. A to jí přijde do teď nejdůležitější. Takové to materiálně. Přijde mi, že vůbec nebere v potaz to, že dětem by se mělo taky věnovat a utvářet si s nimi nějaký hlubší vztah. Zajímat se, co je zajímavá, pomáhat jim se vzdělávat, rozšiřovat obzory. Zajímat se, jak se cítí. Já jsem člověk, který nemá vůbec žádné zájmy. Ale třeba je to moje chyba a ne mamky. Nevím. Chci si s mým dítětem utvořit úplně jiný vztah. Chci, aby vědělo, že ho vždy vyslechnu a nebudu s ním jednat nadřazeně, jako že je ještě malé a ničemu nerozumí. A že nerozumí tomu, co je důležité. V každém věku je prostě pro člověka důležité něco jiného a znamená to pro něj celý svět.

V: Jaký máš sama sebe pohled? Jak by ses zhodnotila?

D: Upřímně si myslím, že k sobě nemám dobrý vztah. Nepřijdu si hezká. Přijde mi, že jsem podobná hodně otci, a to na sobě nesnáším. Vidím na sobě ty jeho rysy. Nepřijdu si ani nijak chytrá. Jsem prostě průměrná, a to mě štve. Ale zase jsem zdravá a za to jsem vděčná.

V: Takže se sebou nejsi spokojená?

D: Ne vůbec, mohla bych být hezčí a chytřejší.

V: Je nějaký důvod proč se tak hodnotíš a vnímáš?

D: Nevím, asi jsem zblblá ze sociálních sítí. Asi je důležité vědět, že se vždy můžeš srovnat s někým, kdo bude lepší než ty. Ale vždycky když jsem v kolektivu, tak si přijdu jako ten nejméně chtěný a nevýznamný článek. Jako kdyby můj názor nebyl nikde důležitý. V každé třídě, do které jsem chodila, tak když jsem něco řekla, tak úplně vidím ty jejich obličejce. „Ježíši už zase něco mele.“

V: Co ráda děláš ve volném čase? S kým ho nejraději trávíš?

D: Moc ráda cestuju. Miluju poznávání krajín. A miluju krajiny jako takové. Jsem schopná i hodinu koukat na pole, nebo na les, nebo na moře. Pole miluju nejvíc. A taky trávím hodně volného času na instagramu. A poslední dobou jsem začala číst. Ted' čtu hodně tematiku holocaustu. Nechci, aby se zapomnělo na to, co si ti lidé prožili. Je důležité si to připomínat a připomínat. A uvědomovat si, jak se máme dobře a jak povrchní věci vlastně řešíme. A čas trávím nejraději se svým přítelem. Mám s ním hroznou pohodu a klid. S partnery před tím jsem tohle vůbec neměla, to byl pořád jen hrozný boj, stres a hádky. Jo a taky miluju uklízení. Dělá mi to pořádek v hlavě a cítím se moc dobře v uklizeném bytě. To dělám přesně jako moje mamka. Mám ráda, když má všechno svůj řád a svoje místo. Všechno je jasně dané. Takže doma s přítelem dbám hodně na to, aby bylo všechno načarčané a bylo nám tu hezky.

V: Užíváš návykové látky?

D: *Ne, už rok, od té doby, co mám nového přítele. Ani nepiju, nedopiju ani sklenku vína. Dřív jsem hulila už skoro každý týden. Pomáhalo mi to, abych se nezbláznila a vypla na chvíli hlavu plnou problémů. Ale hulila jsem jen kvůli tomu, že jsem měla problémy. Jak ve vztahu, tak jsme se i třeba hádaly s mámou. To už je prostě takový náš kolorit.*

V: Jaké máš pocity, když máš před sebou těžkou zkoušku?

D: *Vždycky, když zvládnou nějakou zkoušku, tak si říkám, že jsem měla štěstí a děkuju bohu. Pořád si myslím, že to, že něco zvládnou je zapříčiněno někým ze shora. Protože před zkouškou mám vždycky pocit, že nic neumím a že to prostě nedám.*

V: Dostávala jsi doma tresty/odměny?

D: *Mamka nás normálně bila. Vařečkou, nebo facky a tak. Asi v 15 letech jsem se jí začala bránit a odstrčila jsem ji a od té doby už nikdy nic. Odměny jsme asi dostávali, vůbec si to nepamatuji. Možná nějaké sladkosti? Nevím. Jo a trest byl třeba to, že jsme nemohly se ségrou na počítač nebo tak. Třeba dva dny bez počítače.*

V: Co ti doma nejvíce chybělo, vadilo?

D: *Asi to, že si nás ta mamka nevšímala no. Byl hezký, čistý byt ale vztahy na prd.*

V: Máš už nějakou vztahovou zkušenost?

D: *Určitě. Prakticky od 14 let mám pořád někoho. Nejdéle jsem byla svobodná měsíc. Můj první vztah začal v mých 14 letech a s přestávkami se táhnul do 18 let. Bylo to hrozný, protože jsem měla rodinné problémy a místo toho, aby mě podpořil, tak mě ještě podváděl a byl na mě zlý. Vždycky jsme se rozcházeli a scházeli. Jeho ztrátu jsem nesla vždycky hodně těžce. Hrozný jsem ho milovala. Hodně mi ublížil. Pak jsem měla druhého přítele, se kterým jsem začala chodit na konci střední školy a pak jsme se spolu odstěhovali do Prahy. Tady jsme spolu žili tři roky, do mých 22 let. To byl strašný vztah. Měl problémy sám se sebou. Hrozný mě ponižoval, byl zlý. Všechno, co jsem řekla bylo trapné a hloupé. Přesto že jsem studovala, pracovala a starala se o byt, protože on to nedělal jsem podle něj nic nedělala. Nepečoval o sebe i přes to, že jsem ho prosila. Prostě děs. Po třech letech jsem se nakonec rozhoupala k tomu, abych od něj odešla. Zvracela jsem z toho, to si pamatuji. Hrozný jsem zhubla, měla jsem 43 kilo. Bylo to pro mě jako ztratit pevnou půdu pod nohama. V ten moment mi hrozný moc pomohla mamka, 14 dní jsem u nich bydlela a pak mi pomohla zařídit můj nový krásný byt, 15 minut chůze od jejich baráku a pomáhala mi půl roku s nájmem. Díky tomu jsem se seznámila s mým nynějším partnerem se kterým teď už rok žiju a jsem neskutečně šťastná. Je o devět let starší, je stejný znamení a moc si spolu rozumíme. Začali jsme spolu žít prakticky ihned. Jsme úplně stejní a hodně se spolu nasmějeme. Konečně jsem našla klid a partnera, který mě bezvýhradně miluje. A to je pro mě hrozný krásný vědět.*

V: Co pro tebe představuje ideální partnerství?

D: *To je pro mě to, co mám teď. Žena se má starat, aby bylo doma hezky a muž se má starat o to, aby byla rodina finančně zabezpečená. Partneri by měli mít stejný humor a měli by rádi dělat stejné věci. Nejsem zastávce toho, že protiklady se doplňují. To, že jsou partneri diametrálně odlišné osobnosti podle mě nemůže fungovat. Sama jsem si to zažila. Se současným partnerem to máme tak, že jeden myslí na větu a druhý ji vysloví. A to mi vyhovuje.*

V: Jaká jsi ve vztahu?

D: *Dělám kravinky a srandičky, pořád se směju. Taková jsem ale dřív nebyla. To jsem byla vystresovaná z toho, co řeknu, aby to nebylo špatně. A v úplně prvním vztahu jsem zas byla ve stresu, abych pořád vypadala dobře. Protože mě podváděl. Tak jsem si začala připadat nedostatečně atraktivní. Pečuji o partnera. Chci, aby se můj partner doma cítil hezky. Aby to bylo místo, kam se rád vrací a byla tu příjemná atmosféra. Občas se stane, že nemám z ničeho nic náladu, ale to svádím na hormony. Prostě ne každý den je hold posvícení. To musí chlap chápat. Ale to se stane třeba jednou za měsíc, za dva. Když se začneme hádat, vždycky se u toho začneme tlemit. S ním prostě nejde zachovat vážnou tvář.*

V: Takže v oblasti partnerských vztahů jsi momentálně spokojená?

D: *Maximálně. Našla jsem přesně to, co jsem hledala. V pravý čas na správném místě. Všechno se to tak zvláště seběhlo, jako hříčka osudu. Jen doufám, že to vydrží. Že se něco nepokazí. Hlavně, abychom byli oba zdraví.*

V: Když ti řeknu slovo rodina, co se ti vybaví jako první?

D: *Máma.*

V: Jaký máš názor na manželství?

D: *Manželství pro mě má velkou hodnotu. Je to jistota. A je to něco, co má ve správné rodině být. Chci se vdát a být takový ten pár, co je spolu třeba 50 let. Je to hlavně dobrý vzor pro děti. Obzvlášť dnes, kdy zájem o tuhle instituci podle mě upadá. Mám ráda tradice a zvyky. A tento by se měl určitě udržovat a neopouštět od něj.*

V: Jak má podle tebe fungovat rodina ve vztahu k dětem?

D: *Dítě musí vědět, že za rodičem může s čímkoliv jít a svěřit se. Dítě nesmí být hromosvod partnerských problémů rodičů. Rodiče před dítětem musí vždy vystupovat jako jedna entita. Musí ho finančně zabezpečit a naučit ho znát samo sebe. Vybudovat mu zdravé sebevědomí.*

V: Takže v budoucnu chceš založit rodinu? Jak by měla fungovat?

D: *Určitě. Ale chci jen jedno dítě a tomu se věnovat. Nechci jich mít pět jako mamka a nemít pak ani na jedno čas a udělat si čas jen když je průser. Být hotová z toho jak přes sebe a na sebe řvou. Chci svoje dítě znát, pomáhat mu, řešit s ním jeho problémy, když bude chtít. Chci být klidná vyrovnaná máma, která tu pro dítě vždycky bude. Chci, aby mělo na dětství krásné vzpomínky. Ne aby polovinu vytěsnilo, jako já. Přejde mi, že si skoro nic nepamatují.*

V: Co pro tebe tvoje rodina znamená?

D: *Moje rodina je jen mamka a její dvě momentálně malinké děti, které má teď v pozdějším věku. Ty úplně zbožňuju. Hlavně malou sestřičku, je hrozně chytrá, krásná, dokonalá, roztomilá. S mojí ségrou z dětství, které je teď 21 let, se vůbec nevidám. S bráchou, kterému je 14 let taky ne. Ten žije s jeho otcem na Slovensku. A se zbytkem rodiny taky vůbec. Jsou to pro mě cizí lidi. Občas se vidím s mamkou a jinak jsem se svým partnerem, se kterým mám konečně klid. A jsem tak spokojená, protože moje rodina = problémy.*

Příloha č. 4

Rozhovor s Janem, 23 let

Označení účastníka: J

Označení tazatele: V

V: Jaká byla praktikovaná výchova u Vás doma

J: *Když jsem byl mladší, výchova byla dost striktní, rodiče dávali hodně pozor na to, abych měl splněné veškeré své povinnosti. Postupem času, od té doby, co se rodiče rozvedli, tak ze strany otce jsem měl velkou volnost a až když se dozvěděl že se něco děje, razantně zakračoval. Matka doteď hlídá každý můj krok.*

V: Jaká byla u Vás doma atmosféra?

J: *Atmosféra byla vždy dobrá, protože o problémech se u nás doma nikdy nemluvalo. Rušilo to totiž hezkou rodinnou atmosféru. Dělal se, jako že ty problémy neexistují. Pak když jsem byl na střední, atmosféra dobrá doma moc nebyla. Táta žil s partnerkou, se kterou podváděl mojí mamku, proto se vlastně rozvedli. No a když žil s tou novou partnerkou, tak si v Praze našel novou milenkou, takže když jsem byl na týden u nich, starala se vlastně o cizí dítě a zároveň věděla že je táta s jeho novou milenkou. Táta 4 ze 7 dnů doma nebyl, tak to bylo docela s tou jeho partnerkou těžký. Když táta žil ještě s mamkou, byla atmosféra hezká a hodně rodinná. Od té doby, co se rozvedli už nikdy taková nebyla.*

V: Vadilo ti, že už atmosféra není jako dřív?

J: *Nevadilo, měl jsem díky tomu více volnosti, protože rodiče řešili svoje vztahové problémy a na mě moc čas nebyl. Měl jsem tak víc času na kámoše. Zpětně si ale myslím, že to není dobře. Ta situace hodně ovlivnila průchod mojí puberty. V dětství se mi rodiče fakt hodně věnovali, a pak najednou skoro vůbec. Začal jsem dělat kravinu, kašlal jsem na školu a začal jsem hulit. Často jsem hulil proto, abych nebyl smutný doma protože občas to tam bylo dost vyhocené. Ale začal jsem s tím proto, že jsem chtěl být za frajera.*

V: Jaký jsi měl vztah k rodičům?

J: *Máma byla taková, že jsem se jí mohl vybrečet na rameno. Ale s pubertou jsem se jí vzdaloval a nic jsem jí nechtěl říkat, ale to je asi normální pubertální výkyv. Tátu jsem bral vždy jako velkou autoritu, jeho pozornost jsem si musel vždy nějakým způsobem zasloužit. Vždycky se snažil dávat najevo, že je on na tom hrozně dobře, nikdy mi nic nedal zadarmo.*

V: Jaká byla komunikace mezi rodiči navzájem?

J: *Po rozvodu jsem viděl mámu často brečet. Mezi sebou měli ale vždy jasně dané, že když se řešily nějaké problémy okolo mě, na příklad škola, vždy se sešli u jednoho z nich a byla připravená témata, co se bude řešit. Když se jednalo o mě, měli vždy stejný názor.*

V: Jak si snášel rozvod?

J: *Těžce, každý večer jsem brečel a tátovo nové přítelkyni jsem dělal často naschvály. To mi bylo 6-7 let, když jsem zjistil, že táta spává jinde. A když spal doma, spal se mnou v posteli, protože u mamky v ložnici spát nemohl. V tom jsem neviděl nic špatného, byl jsem spíš rád, že můžu konečně trávit čas taky s tátou, protože jsem byl furt jen s mámou. Pak mě táta vzal do cizího bytu, aniž by mi něco řekl, otevřela dveře jeho nové přítelkyně a dali si hroznou pusy a v ten moment jsem si uvědomil, že je všechno*

v háji. Že táta má rád někoho jiného, do té domy jsem to nedomyšlel. Myslel jsem, že těmi naschválý něco zmůžu a že moje rodina už nebude rozvrácená. Moje chování ale tolerovali. Hrozně u mě klesnul.

V: Měl jsi po finanční stránce vždy všechno, co jsi potřeboval?

J: *Myslím si, že ano, že jsem měl někdy i víc, než jsem potřeboval. Táta mě vždy materiálně zabezpečil, ale od té doby, co začal podvádět i partnerku, se kterou podváděl před tím mámu, jsem k němu úplně přestal mít respekt.*

V: Jaký jsi měl doma režim a povinnosti?

J: *Měl jsem střídavou péči, nebylo to soudně, ale domluvili se spolu naši. Týden u táty, týden u mámi. Když naši byli spolu, naše domácnost měla jasný řád, odpoledne jsem si dělal úkoly, v sedm byla večeřka, v půl osmé večeře – vždy jsme spolu všichni jedli, vždy jsem tátovi pomáhal vařit a v půl deváté jsme si všichni sedli k televizi. Nikdy to nebylo jinak, pokaždé stejný scénář. Na střední už jsem měl o hodně volnější režim, protože táta začal podvádět i svou současnou partnerku, našel si milenku v Praze, takže týden, který jsem měl být u táty, se o mě vlastně starala jeho partnerka zatím co on byl v Praze. Táta chtěl razit pořád stejnou výchovu a stejný režim, ale vůbec mu to nešlo, protože vůbec nebyl doma, takže mi dal zaracha, ale za dvě hodiny jel do Prahy a já si zas mohl dělat co chci. Máma mě hodně nutila do učení, když jsem byl u ní, a vždycky když řekla že mě vyzkouší tak už mi z toho začalo být špatně. Nechtěl jsem si s ní vůbec povídat o něčem takovém. Akorát jsme se vždy pohádali.*

V: Jedli jste doma u společného stolu?

J: *U táty vždy. U mámi ne, ta mi dala jídlo do pokoje a byl jsem za to rád. Štvalo mě, že musím u táty sedět u stolu.*

V: Jaký jsi měl názor na takový volný režim?

J: *Bylo to pro mě v pohodě. V 15-16 letech jsem si uvědomoval co se děje, a že to není v pohodě, ale měl jsem zase čas na kámoše.*

V: S kým jsi si doma nejvíc rozuměl?

J: *I když už s námi nežila, tak to pro mě byla vždycky ségra. Jinak jsem nikdy nikomu v rodině nic o mých pocitech neříkal, nikdy nikomu jsem se v rodině nesvěřoval. Teď nedávno jsem se ségře zrovna svěřil, o mým špatným psychickým stavu a o tom, že bych chtěl možná navštívit psychologa. Nemohl jsem už ani jezdit MHD, protože mi to bylo nepříjemný. Myslel jsem si že každý tam znamená víc než já. Hrozně jsem se před ní zhroutil a rozbrečel se. Pak jsem se s tím poprvé svěřil mámě, ale ta mě začala podezřívát, že to mám z drog. Do té doby se o mě vlastně doma nikdo nezajímal, co cítím, nebo jak se mám. Jenom řešili: „jé ty jsi naštvanej, jé ty jsi na ostatní zlej, jé ty se neusmíváš“. Nikoho ale nezajímalo proč.*

V: Proč jsi s nikým jiným v rodině nechtěl mluvit?

J: *Komunikace u nás v rodině byla vždy velkým problémem. Neumíme nikdo vyjádřit co cítíme. Všichni čekají jen, jestli si toho někdo všimne. I babička taková byla. Děda jí hrozně podváděl a ona nikdy nic nedala najevo. Protože tyhle věci se prostě neřeší a rodinnému stolu se nehodí. Rodina je základ, a takové věci jí ruší.*

V: Proč myslíš že jsi měl ty psychické problémy?

J: *Vyplynuly ze vztahů s přáteli. Že jsem o ně přišel. V jednu chvíli jsem si chtěl zachovat tvář a žít svůj život a ne se pořád přizpůsobovat partě lidí ve které jsem se*

pohyboval. Logicky se jim to nezamlouvalo a směřovalo to k tomu, že mě začali ignorovat. A co pro mě bylo nejhorší, že mě začali pomlouvat. Měl jsem pocit, že mě odmítli a že nejsem pro ně dostatečně dobrý.

V: Dělal jsi nějaké kroužky, aktivity?

J: *Když naši byli spolu, tak jsem chodil na tenis, tam mě rodiče vždy doprovázeli. Pak jsem chodil na karate, kam mě táta taky vodil a hrozně mě v něm podporoval. Byl jsem třetí v republice a táta mi doted' zazlívá, že jsem toho nechal. A později mě k němu nutili, i když jsem tam nechtěl chodit. Teď už nedělám ani jedno z toho.*

V: Chválili tě doma?

J: *Jakoby asi jo, ale.. ne, myslím si, že mě nechválili. Ale zas na druhou stranu se mi většina věcí nedařila, abych byl upřímný. Mám strach z neúspěchu. Nikdy doma nebyly vyvyšované věci, které se mi povedly. Naopak když jsem něco podělal, měl jsem to na talíři hodně dlouho. Proto jsem si taky celý život myslel, že jsem fakt neúspěšný člověk. Neznal jsem svoje úspěchy, věděl jsem jen o tom, co jsem pokazil. Neměl jsem se rád.*

V: Výchovný styl doma

J: *Hodně volné, dokud jsem si plnil své povinnosti. Pak když jsem začal polevovat, táta se snažil radikálně zakračovat a dát mi najevo svou autoritu. Nesouhlasím s výchovou, která u nás pak byla, protože jsme vůbec nekomunikovali. Neměli jsme si pořádně ani co navzájem říct. Když mi bylo 18 let, o tátovi jsem nevěděl absolutně nic. Co dělá, na čem pracuje, kde bydlí, s kým je. Neříkal mi to, abych náhodou něco neprozradil jeho současné přítelkyni, kterou podváděl. Jeho osobní vztahy se promítali do celkového dění rodiny. Každý měl něco. Já hulil a tajil jsem to, chodil jsem na akce, kde jsem bral extáze, snažil jsem se aby to nikdo nepoznal a držel jsem se v pozadí. Táta zase tajil, to že má milenku a snažil se to zakrývat co nejvíc a snažil se taky být v pozadí. Takže když jsme byli všichni doma (P, jeho táta a současná přítelkyně) bylo často ticho.*

V: Jaké máte vztahy teď?

J: *Teď je to asi nejlepší, už dlouho nežiju doma a postupně se to zlepšuje. Někdy se mi svěřil i s jeho vztahy a já jemu taky. Akorát když jsem odešel z domova čerstvě, odehrálo se to ne zrovna dobrým způsobem a dlouho jsem rodině nevěřil.*

V: Co se teda vlastně stalo?

J: *Tři roky zpátky jsem měl po maturitě, po třetím pokusu. Nechtěl jsem jít na vysokou ani do práce a byl jsem doma u táty. Rodiče mi řekli že buď půjdu pracovat, nebo půjdu na školu, ale že už mě doma nechtějí. A jakmile mi řekli, že mě doma nechtějí, tak jsem sednul k internetu a našel si práci. Zavolaal jsem svojí tehdejší přítelkyni, že odcházím z domova, jestli u ní nemohu chvíli bydlet. Ten den jsem doma řekl, že se zítra stěhuju a že už doma nebudu. Nevěřili mi. Další ráno jsem vstal brzo, sbalil si kufr a táta mě odvezl do Prahy, protože tam měl cestu. Přijeli jsme na Olšanské náměstí. Zeptal se mě, kolik potřebuju na první nájem. Řekl jsem, že 5 tisíc. On mi dal 4 tisíce, a řekl mi, ať mi v životě všechno vyjde a odjel.*

V: Jak sám sebe hodnotíš?

J: *Neměl jsem k sobě dobrý vztah, částečně i kvůli tomu, že jsem se v hodně věcech nedokázal kousnout, a dotáhnout je dokonce. Po střední jsem teda nastoupil do práce jako číšník, měl jsem peníze a byl jsem sám. Ale pořád mi zněly v hlavě hlasy mých rodičů, od kterých jsem měl vsugerované, že prostě musím jít na vysokou a věděl jsem, že bych měl. Ale neměl jsem tu vůli se odhodlat. Hlavně proto, že jsem neměl stanovený*

své zájmy, od kterých bych se mohl posunout, co bych chtěl studovat, ale já jsem vůbec nevěděl, co bych chtěl dělat. Nevěděl jsem proč tady na tom světě jsem a co mě baví. Byl jsem hrozně dezorientovaný. Tím, že rodiče byli od sebe, tak táta mě na střední vždy materiálně zabezpečil. Nemusel jsem se o nic zajímat, nic shánět a dělat si co chci. Tím pádem jsem neměl poněti, co chci v životě dělat.

V: A co teď?

J: *Teď jsem na sebe pyšný a mám radost, že jsem ukončil úspěšně první semestr. Doufám, že to není zase jen krátkodobé. Uvědomil jsem si, že se celý život snažím být se všema zadobře. Ale pokud se snažíš mít za každou cenu se všema zadobře, nejsi za dobře s nikým. Byl jsem hrozně splachovací a teď si uvědomuji, že si musím za svým názorem stát. Pokud si za nim stojíš, tak tě to někam vede. Tím spíš se začínám mít rád, protože tím filtruji lidi okolo sebe a začínám mít sám pro sebe hodnotu. Přestal jsem si myslet, že jen já se chovám špatně. Mám pocit, že teď ke mně už lidi přistupují jinak. Vždycky se mi líbili lidi, kteří si dokázali stát za svým názorem.*

V: Co děláš rád ve volném čase?

J: *Rád obnovuju staré vztahy. Vždycky, když se mi někdo ozve, snažím se s ním sejit a být u něj v tom nejlepším světle, protože vím, že jsem teď neměl úplně dobré období. A jinak teď rád dělám věci do školy, když se nudím, otevřu si 3D program a něco vytvářím. Věnuju se rád grafice.*

V: Užíváš pravidelně návykové látky?

J: *Hulení je pro mě rutina. Mám psychický abstáky, když si nedám. A mám to fakt rád. Nejdřív jsem začal s marihuanou, ze začátku jsem měl deprese, ale vždycky jsem měl rád ten pocit, který normálně nezažiješ. Proto mám rád i různé psychedelické drogy, protože v tom vidím cestu prozření, psychického odpoutání se od tohoto debilního světa. Nikdy jsem to nebral, protože jsem feťák, ale protože jsem si díky tomu vytvářel názory, které jsou odlišné od ostatních.*

V: Jak se cítíš, když je před tebou těžká zkouška/úkol?

J: *Často si vsugerovávám že to nezvládnou a nejsem dobře připravený. Což je ale většinou pravda.*

V: Praktikovali rodiče u vás doma nějaké tresty, odměny?

J: *Fyzický trest jsem měl doma jen jednou, když naši ještě byli spolu. Dostal jsem vařečkou, protože jsem lhal. Jinak tresty jsem měl formou zarachů nebo zabavení věcí, co jsem měl rád, třeba telefon. Po rozvodu měla mamka problém s pitím. Jednou mi večer kvůli tomu, že jsem hákoval karate, chtěla dát vařečkou, ale já jsem jí to loktem vyblokoval. A od té doby nic. Co se týče odměn, žádné jsem nedostával. Ani pochvaly. Ale dostával jsem velký dary k narozeninám, Vánocům a tak.*

V: Máš už za sebou nějakou partnerskou zkušenost?

J: *Ano, měl jsem roční známost. Chvíli jsme spolu i bydleli. Zpětně na to koukám tak, že to byla spíš posedlost než láska. Nikdy jsem s ní vlastně nechtěl začít chodit, ale ona byla první holka, co o mě měla delší dobu zájem. Psala mi, pořád mě chtěla vidět, jezdila za mnou. A tak jsem si řekl, že to zkusíme. Věděl jsem, jaká je a že má psychické problémy. Myslel jsem, že tím, že bude se mnou se to bude lepší. Říkala mi, že se jí líbí, že jí dávám najevo, že je normální. Ale pak jí cvaklo v hlavě a všechno obrátila proti mně. Pak jsme měli často konflikty. Jednou dostala velký hysterický záchvat a začala do mě mlátit. Pamatuji si, že jsem ji tehdy shodil na postel, ale docela dost agresivně. A*

pamatuji si, že jsem si uvědomil, že tohle není zdravý vztah, protože tohle bych normálně neudělal. Přišlo mi, že se chovám jako ona a jsem agresivní jako ona. Takže na ten vztah nevzpomínám dobře. Teď jsem sám už skoro dva roky, a rád už bych zase nějaký vztah měl.

V: Jak by podle tebe měl fungovat ideální vztah dvou lidí ve vztahu?

J: *Přitahují se a zároveň každý žije svůj život, ale mají v sobě podporu. Nemáš na tom druhým být závislá, ale máš žít svůj život. Zároveň ale vědět, že je někdo s tebou.*

V: A jaký jsi ty sám ve vztahu?

J: *Snažím se nezasahovat do rozhodnutí toho druhého. Vždy se snažím, aby se se mnou cítil svobodný a měl ve mně oporu.*

V: Jak jsi momentálně spokojený v oblasti partnerských vztahů?

J: *Rád bych si už někoho našel.*

V: Když ti řeknu slovo rodina, co se ti vybaví jako první?

J: *Ségra.*

V: Jaký máš názor na manželství?

J: *Nerád bych řekl, že je to přežitek. Manželství mi připadá jako hrozně vážná věc, která by se neměla uspěchat. Nevím, dnes se bere úplně každý a manželství je prostě pro mě nejsvatější závazek, který můžeš udělat.*

V: A chtěl bys jednou žít v manželství?

J: *Jo, rád bych se jednou oženil.*

V: Jak si myslíš, že by měla rodina fungovat ve vztahu k dítěti?

J: *Má ho zajistit a dělat vše pro to, aby rozvíjelo samo sebe. Obzvláště v tom mladším věku. A nikdy by na něj neměla přenášet svoje problémy.*

V: Chceš v budoucnu založit rodinu?

J: *Ano. Mám moc rád děti.*

V: Jak by měla fungovat?

J: *Pokud máš děti, musíš dělat kompromisy. I třeba v kariéře. A měla by mezi sebou komunikovat. Všechno řeší společně. Vědomí, když jsou spolu, je podpoří k tomu, aby vše zvládli. Aby tam byly tak silné vztahy, že je nemůže nic zbořit.*